

HORVÁTH KATALIN, KOLOZSVÁRI ILONA

MAGYAR NYELV

4. OSZTÁLY

2., javított kiadás

Jóváhagyta Ukrajna Közoktatási Minisztériuma

KIJEV — UNGVÁR
OSZVITA TANKÖNYVKIADÓ
1993

ББК 81.2БН-992
Н80

A könyv szerzői:
Horváth Katalin
Kolozsvári Ilona

|| — Megtanulandó elméleti ismeretek
* — Házi feladat

Horváth Katalin, Kolozsvári Ilona
H80 Magyar nyelv. Tankönyv a 4. oszt. számára.— K.— Ungvár: Oszvi-
ta Tankönyvkiadó, 1993.— 128 old.

ISBN 5-330-02048-4

Н 4306020200-132 136-93
210-92

ISBN 5-330-02048-4

ББК 81.2БН-922

© Horváth Katalin,
Kolozsvári Ilona, 1993.,
javított kiadás

ÉV ELEJI ISMÉTLÉS

A hangok és a betűk. A magánhangzók és a mássalhangzók

1. Számoljátok meg, hány magánhangzó és hány mássalhangzó van az alábbi versben!

SZEPTEMBER

Tele a hombár,
tele a raktár,
tele a kaptár,
tele a csűr.
Rászáll a nyár a
legelső sárga
levélre, s elrepül.

(Kányádi Sándor)

hombár — gabona tárolására használt nagy láda; **csűr** — termény raktározására használt gazdasági épület.

2. Írjátok ki az alábbi közmondásokból azokat a szavakat, amelyekben több betű van, mint hang! Húzzátok alá azokat a betűket, amelyeket egy hangként ejtünk!

Jobb ízű, amihez munkával jutsz.

Kinek-kinek munkája mutatja mivoltát.

Mondjátok meg, hogyan értelmezték e közmondásokat!

3*. Írjátok le az *anya*, a *béke*, a *virág*, a *fiú* szavakat egymás mellé magyarul, oroszul és ukránul! Számoljátok meg, hány magánhangzóból és hány mássalhangzóból állnak ezek a szavak! Írjátok le, miért tetszik a hangzásuk!

A magyar nyelv egyik jellemző sajátossága a rövid és a hosszú magánhangzók megkülönböztetése a kiejtésben és a helyesírásban.

|| Beszédben, olvasáskor, versmondáskor mindig ügyeljete
|| a hangok pontos időtartamának betartására! Így lesz
|| kiejtésetek szép, írásotok helyes.

4. Olvassátok el kifejezően a következő versrészletet! Hangoztassátok a magánhangzókat olyan időtartammal, ahogyan a helyesírás és a kiejtés megköveteli!

ÉPÍTŐK

Szív dobban
Szív dobban,
Kalapács koppan, tűz lobban.
Feszül az új híd, dörög az új gyár,
Virul az ország, újra él már!
Még szebben,
Még jobban
Kalapács koppan, szív dobban.

(Weöres Sándor)

5. Hangoztassátok szabatosan azokat a magánhangzókat, amelyek időtartamukkal különböztetik meg egyik szó jelentését a másiktól! Magyarázzátok meg a kiemelt szavak jelentését!

1. Édesapám táskájában sok **irat** van.— A tanító dolgozatot **irat**.
2. Elolvastuk a napi **sajtót**.— Reggelihez **sajtot** is ettem.
3. Borsot tör.— A tör könnyű szúrófegyver.

A mondatpárokat írjátok le!

6*. Írjátok 3 hasonló mondatpárt olyan szavakkal, amelyekben a rövid — hosszú magánhangzónak jelentés-megkülönböztető szerepe van!

7. Olvassátok el kemény hangszínnel az alábbi szöveget! Vigyázzatok a hosszú mássalhangzók helyes ejtésére!

Egy szög miatt a patkó elveszett,
a patkó miatt a ló elveszett,
a lovas miatt a csata elveszett,
a csata miatt az ország elveszett —
máskor verd be jól a patkószeget!

(Angol gyermekvers,
Károlyi Amy átdolgozása)

Mondjátok meg, mire tanít ez a gyermekvers! Állításotokat támasszátok alá az életből, a környezetetekből vett példával!

8. Olvassátok helyesen a kiemelt szavakat és magyarázzátok meg jelentésüket! A mondatpárokat írjátok le!

1. A madár alacsonyan **száll**.— Egy **szál** cérna kellene. 2. **Kell** a jó könyv mindenkinek.— Édesanyám korán **kel**. 3. A cipész **sarkalja** a cipőmet.— A kötelességtudat hasznos tettekre **sarkall**. 4. Egészséges, **ép** gyümölcsöt szedtem.— **Épp** most készülök bevásárolni

9. Játsszatok hosszú mássalhangzós szavakkal! Bővítsétek folyamatosan egy-egy hosszú mássalhangzós szóval a mondatokat!

1. Jöjj vissza reggel!
2. Jöjj vissza reggel hozzám!
3. Jöjj vissza reggel hozzám meggyel!
4. Jöjj vissza reggel hozzám friss meggyel!

Találjatok ki ti is hasonló folyamatos gyakorlatot hosszú mássalhangzós szavakkal! Versenyezhetek is. Az győz, aki értelmesen a legtovább bővíti a sort.

10*. Írjatok 3 mondatpárt olyan szavakkal, amelyekben a rövid, illetve hosszú mássalhangzónak jelentés-megkülönböztető szerepe van!

11. Tegyétek jobb kezetek mutatóujját a gégetekre, és figyeljétek meg, hogy az alábbi mássalhangzópárok ejtésekor mikor érzékelitek a hangszalagok rezgését, és mikor nem!

d — t, sz — z, v — f, s — zs, dz — c, k — g

A zöngés mássalhangzók ejtésekor rezegnek a hangszalagok, a zöngétlenek ejtésekor nem.

A zöngés és zöngétlen mássalhangzópárok a következők:

Zöngések:	b	d	gy	g	v	z	zs	dz	dzs	m	n	ny	r	l	ly	j	—
Zöngétlenek:	p	t	ty	k	f	sz	s	c	cs	—	—	—	—	—	—	—	h

Miért is fontos számunkra a zöngés és a zöngétlen mássalhangzók ismerete? A helyesírás miatt. Ugyanis, ha egy zöngés és egy zöngétlen mássalhangzó kerül egymás mellé, a kiejtésben mássalhangzó-változás megy végbe, amit azonban a helyesírás nem vesz figyelembe.

Például: azt ejtjük: údban, de így kell írunk: útban.

12. Olvassátok el az alábbi szavakat! Mondjátok meg, milyen mássalhangzót ejtünk a kiemelt betűk helyén és miért?

hagyat, **ka**pdos, **mu**ltban, **fo**gkefe, **ro**sszban, **ro**zskenyér, **ve**rshen

13. A zöngés és zöngétlen mássalhangzó párok egyes szavakban jelentést különböztetnek meg. Például: *dél* — *tél*, vagy az orosz: *бул* — *нул*, *дом* — *том*

Keressétek meg ilyen alapon a következő szavak párjait!

fon — ...; sír — ...; túl — ...; pók — ...;
szár — ...; tagad — ...; fog — ...; akár — ...;
ősz — ...; kérek — ...;

A szó párokat írjátok le!

14*. Írjatok 3 olyan szó párt, amelyben a zöngés és zöngétlen mássalhangzók jelentést különböztetnek meg!

Példa: vonal — fonal

A szó szerkezete

Emlékezzetek vissza, mit tanultatok 3. osztályban a szó szerkezeti elemeiről: a szótőről, a képzőről, a jelről és a ragról?

15. Írjátok ki a szövegből azokat a szavakat, amelyekben több szóelem (szótő, képző, jel, rag) is megtalálható! Jelöljétek a szó szerkezeti elemeit egyezményes jelekkel!

A kukoricát törökbúzának, tengerinek és málának nevezik. Tengeri, mert a tengeren, a széles óceánon keresztül hozták Amerikából. Törökbúza, mert a régi magyarok a töröktől szerezték a magját, lesték el a termesztését. A törökök a maguk nyelvén kukurúznak nevezték, innen ered a magyar kukorica név. A málé a román nyelvből került át a magyarba.

(Varga Domokos)

Hogyan nevezik a kukoricát a ti vidéketeken? Mondjátok meg, hogy hangzik ez a szó oroszul, ukránul?

16. Az alább felsorolt szóelemeket a kirakós játékhoz hasonlóan úgy kell egymáshoz illeszteni, hogy egy közmondást kapjatok. Magyarazzátok meg, hogyan értelmeztétek a kapott közmondást!

barát-, ne, hagy, el, Új, -d, -t, a régi-, -ért!

Allítsatok össze ti is ilyen kirakós szóelem-játékot!

17. A *barát* szótőhöz illesszetek olyan toldalékot, amely megváltoztatja a jelentését; ezután olyat, amely módosítja a jelentést; majd foglaljátok mondatba, s mondjátok meg, melyik az a szóelem, amelynek a segítségével a szavakat mondattá főzzük!

18*. A *tan* szótőből képezzetek legalább négy új szót, s e négy szóból szerkesszetek mondatokat! Írjátok is le!

Példa: tan, tanul, ...

19. Figyeljétek meg, milyen sokféle jelentésű nyelvünkben a *-z, -zik* képző!

1. bácsiz, néniz	— valaminek szólít
2. sóz, ruház, foltoz	— valamivel ellát
3. labdázik, korcsolyázik, teniszeznek	— valamivel játszik, sportol
4. fagylaltozik, szalonnázik	— valamit fogyaszt

Szerintetek mely sorokat lehetne kiegészíteni ezekkel a szavakkal: *cseresznyézik, tegez, kerékpározik, zsíroz?*

20. Írjátok ki az alábbi versrészletből az *ék* szótővű szavakat! Magyarázátok meg jelentésüket!

ÉKES ANYANYELV

Éktelenül nem beszélek, ékszereim ékes ékek.	A szó ékszer, békés, kékes, anyanyelvem édes, ékes.
Ékes ékek ékességek, akár az ég, békés kékek.	Édes ékes, békesség anyám szava gyöngyös, fényes.

(Kiss Dénes)

Mondjátok meg, mi teszi kedvesen hangulatossá a verset! Hány képzett szó van a versrészletben?

Melyik képző fordul elő leggyakrabban? Alkossatok e képzővel minél több új szót!

21*. Milyen jelentésbeli különbséget éreztek a következő szópárok között? A szópárokat foglaljátok mondatba és írjátok le!

gondatlan — gondtalan, lelketlen — lélektelen

A magyar nyelv egyik jellemző sajátossága, hogy a toldalékos szavakban mind a szótő, mind a toldalékok világosan felismerhetők.

22. Másolás közben jelöljétek az alábbi szavak szóelemeit (szótő, képző, jel, rag) egyezményes jelekkel!

barátság, házakban, kertből, kertészeket, olvasmányok

23. Fordítsátok le orosz nyelvre az alábbi képzett szavakat! Írjátok is le! Húzzátok alá az orosz szóban azt a szóelemet, amely a *-ság*, *-ség* képzőnek felel meg!

szabadság, rabság, betegség, egészség, szegénység, gazdagság, gyorsaság, lassúság.

24*. Bontsátok elemeire az alábbi szöveg kiemelt szavait! A szavakat írjátok le, s a szóelemeket jelöljétek egyezményes jelekkel!

“Meghalt Mátyás király, oda az **igazság**” — halljuk néha a közmondást. Tudjátok-e, hogy Mátyás a magyar **történelem** legnagyobb királya volt? A tizenötödik **században élt**. Uralkodása alatt Magyarország **katonai** és gazdasági ereje sokat fejlődött. Mátyásnak **híres** könyvtára volt.

25. Figyeljétek meg az itt felsorolt szavakat, mondjátok meg, milyen szóelemekből állnak!

barátság, barátban, baráttól, barátnak, barátkozik, barátok, baráti

Nevezzétek meg azokat a szavakat, amelyeknek az írása eltér a kiejtéstől!

26. Írjátok ki a következő versrészletből 3 olyan szót, amelyben több szóelem van! Jelöljétek őket egyezményes jelekkel!

MADARAK TÉLEN AZ ABLAKBAN

Én vagyok a veréb.

Gyerekek, már a végét járom.

S az elmúlt évben, ugye, mindig szóltam:

Az ágyásban már megint a holló van.

KönyörüljeteK a madáron!
Veréb, te kis elhagyott.
Gyere! Szórunk egy kis magot.
És köszönjük a munkát.

(Bertold Brecht)

Olvassátok el a verset kifejezően! Hangszínetekkel érzékeltessétek azt, amikor a veréb bemutatkozik, együttérzést akar kiváltani, emlékeztet! Érzékeltessétek a gyerekek sajnálkozását, gondoskodását, köszönetét! A verében kívül milyen madarak maradnak még télre a mi vidékünkön? Ti hogyan gondoskodtok télen a madarokról?

27*. Válasszatok ki a szövegből 2 olyan szót, amelynek a kiejtése nem tér el az írástól, s két olyan szót, amelyben a kiejtés eltér a helyesírástól! Bontsátok e szavakat szótőre és toldalékokra!

ZSIRÁF

Hosszú nyakát ha kinyújtja,
bámulhat a falon túlra.
De most mégis errébb lépdél
torony tövében ebédél,
teli zöld ággal a szája,
s hazavágyik Afrikába.

(Csukás István)

Nevezetek meg két afrikai országot! Milyen állatok élnek még Afrikában?

A SZÖVEG

A szövegről szerzett ismeretek felelevenítése és kibővítése

Már tudjátok, hogy a tartalmilag összefüggő mondatok egészét szövegnek nevezzük. A szövegben minden mondat kötődik az előzőhöz, s következetesen haladva előbbre viszi a gondolatot.

A mondatok úgy kapcsolódnak a szövegben egymáshoz, mint a láncban a láncszemek.

28. Olvassátok el a szöveget! Figyeljétek meg, mely szavak révén kötődnek a mondatok az előzőkhöz!

Én már negyedik osztályba járok. Az osztályunkban lányok és fiúk tanulnak együtt. A lányok szorgalmasabbak a tanulásban, a fiúk ügyesebbek a sportban. Így osztályunk mind a tanulásban, mind a sportban az iskola legjobbjai közé tartozik.

29. Rakjátok az alábbi mondatokat olyan sorrendbe, hogy összefüggő szöveg kerekedjék belőlük! Írjátok le a szöveget, az előző mondatra visszatuló szavakat húzzátok alá szaggatott vonallal!

Szájról szájra terjedt ez a költészet, az egész nép formálta szépé. Hajdan az emberek nem tudtak írni-olvasni. Ezért hívjuk népköltészetnek. Egymástól ismerték meg a történeteket, a meséket, a verseket, a dalokat.

30*. Írjátok le egy 7—8 soros szövegrészletet kedvenc népmesétekből! Húzzátok alá szaggatott vonallal azokat a szavakat, amelyek visszautalnak az előző mondatra!

A szöveg témája

Már tudjátok, hogy amiről a szöveg szól, vagyis, amiről beszélünk, írunk, olvasunk, az a szöveg témája vagy tárgya.

A t é m a a szöveg alapját alkotó gondolat.

31. Olvassátok el figyelmesen a szöveget! Határozzátok meg röviden a témáját!

Valamikor az ősemler kis farkaskölyköket talált az erdőben. Hazavitte, fölnevelte és maga mellett tartotta őket: így szelídítette meg, így lett a farkasból kutya. Nagyon sokféle kutya van, te is biztosan ismered sok fajtáját. Mind más külsejű, más természetű, másban ügyes. Vannak vadászó, házőrző, nyáját terelő, nyomozó, havas hegyekben életet mentő kutyák; az állatok közül a kutya az ember leghűségesebb, legokosabb segítőtársa.

(Magyari Beck (olvasd: bek) Anna válogatása)

Mi újat tudtatok meg az olvasmányból?

Mondjátok meg, melyek azok a szavak, amelyek segítségével úgy kapcsolódnak egymáshoz a mondatok, mint láncban a láncszemek!

Mondjatok el valamilyen érdekes történetet a magatok vagy az ismerősötök kutyájáról!

32. Olvassátok el kifejezően, s írástok le az alábbi szöveget! Írásban határozzátok meg a témáját!

MIÉRT VAN LOMPOS FARKA A MÓKUSNAK?

Nem is gondolnátok, mi mindenre használja! Amikor az ágak között szaladgál, kinyújtja maga mögött és egyensúlyoz vele. Ha megijed valamitől, és nagyot ugrik egy alacsonyabb ág felé, a bozontos farkok mint egy ejtőernyő lassítja az esés sebességét. Hideg téli éjszakákon a mókus paplannak használja a farkát, a háttára hajtja, és jól betakarózik vele.

33. Alkossatok közösen néhány mondatos szöveget az alábbi témák valamelyikéről!

1. Almaszüret 2. Papírgyűjtés 3. Faültetés

34*. Mi az alábbi kép témája? Írjatok róla saját elképzelések szerint rövid elbeszélést!

A szöveg címe

Minden szövegnek van címe.

A cím a szöveg témájának rövid, találó, hatásos megjelölése.

A jó cím kifejezi a mondanivaló lényegét, felkelti az érdeklődést.

35. Adjatok rövid, találó címet Móricz Zsigmond "Légy jó mindhalálig" című regénye alábbi részletének!

... uzsonnázni hívták őket.

Csak kettőjük számára terítettek, csokoládét adtak, s azt alig bírta megenni, mert émelyítően édesnek találta, még nem evett csokoládét. De azért megette, mert restellte volna otthagyni, félt, hogy elárulja neveletlenségét, s mit gondolnak róla. Ő a kávé is csak fél kockacukorral itta, s ebben sok cukor volt. A kalács azonban nagyon finom volt, ebből meg tudott volna enni tizenkét darabot is. Előbb nagyon vig volt s fesztelen, de amikor az Orczy mamája evés alatt bejött, s leült mellettük, a viláért sem evett volna újabb darabot.

— Köszönöm szépen, nem kérek.

— Dehogynem, a konviktusban nem sűtnék kalácsot, még egy darabot, fiacskám.

— Köszönöm szépen, nem kérek.

— Akkor a zsebedbe egy darabot, kettőt, majd megeszed a kollégiumban.

— Köszönöm szépen, nem kérek.

Vele nem lehetett tréfálni, ha egyszer ő kimondta, hogy nem kér, akkor aztán nem kér. Otthon megtörtént, hogy vasárnap a tészta után felállott, és sorra járt kezét csókolni, megköszönte az ebédet, s akkor hozták be a csirkesültet. Az öccsei ujjongva vetették rá magukat, s visszaültek az asztalhoz, de ő? Ő, ha kettévágják, sem evett volna egy falatot: ha már megköszönte az ebédet.

konviktus — diákothton, internátus; kollégium — diákothton

36. Adjatok címet az itt következő szövegnek, s írjátok le!

A fogak betegségeit az okozza, hogy a puha, főleg édes ételmaradék ott marad a fogak között, ott bomlani kezd, és megtámadja a fogakat. A sok rágás és a rendszeres fogmosás megtisztítja a fogakat, és megmasszírozza a fogínyt. Leghelyesebb minden étkezés után fogat mosni. Ha ez nem lehetséges, legalább reggel és este a legeslegutolsó falat étel után meg kell alaposan mosni a fogakat.

(Dornbach Mária)

37*. Emlékszel, milyen szorongás fogott el, amikor még óvodás korodban háborúról szóló filmet láttál vagy a tv-híradóban képsorokat mutattak be a világ különböző részein dúló harcokról? Kőzelebb húzódtál édesanyádhoz, édesapádhoz, s azt kérdezted: "Ugye, ez messze van? Nálunk nem lesz háború?"

Mit jelent számodra most a béke? Írd le ezt összefüggő szövegben! Írásodnak adj rövid, találó címet!

A vázlat

Amikor arról írtatok házi feladatot, mit jelent számotokra a béke, bizonyára sokat törtétek a fejeteket, hogy a téma milyen részleteiről írjatok, milyen részleteiről ne írjatok. Lassan kialakult bennetek a téma kifejtésének gondolatmenete. Az, hogy mit, milyen sorrendben akartok elmondani: mivel kezdtetek, mivel folytatjátok, mi tartozik a béke fogalmába, mivel fejezitek be mondanivalótokat. Kialakult tehát egy terv, egy vázlat, amit pontokban, vezérszavakban rögzíthettetek is. Például így:

Bevezetés.

1. A béke szó jelentése.

Tárgyalás.

1. Nagyszüleimtől hallottam a háborúról.

2. Nyugodtan tanulunk, dolgozunk, pihenünk, szórakozunk, játszunk...

Befejezés.

1. Legyen mindig béke!

A vázlat a téma kifejtésének terve.

A vázlatra azért van szükség, hogy segítsen a téma következetes kifejtésében, nehogy kihagyjunk valami lényegeset a mondanivalónkból. A téma kidolgozása során a vázlaton változtathatunk, kiegészíthetjük, pontosabbá tehetjük.

Az írók is, mielőtt hozzálátnak egy elbeszélés, regény megírásához, elkészítik a vázlatot.

38. Osztályotokból két tanuló javaslatot tett tantermetek szépítésére. Az első tanuló így állította össze beszédének, szövegének vázlatát:

Bevezetés

1. A szép környezet fegyelmezi a gyerekeket.

Tárgyalás

1. Osztályunkban nincsenek virágok.

2. Szemetelünk.

3. Legyenek a tanteremben virágok, vigyázzunk a rendre!

Befejezés

1. Kellemes környezetben jobban megy a tanulás.

A második tanuló ilyen vázlat szerint akarja elmondani szövegét:

1. Rendetlen a tantermünk.

2. Virágokat kell hoznunk.

3. Tartsunk tisztaságot!

Melyik a jó vázlat? Miért? Melyik vázlat rendszertelen, logikátlan? Értékeljétek a két vázlatot formai és tartalmi szempontból egyaránt! Soroljátok fel a két vázlat erényeit, hibáit, hiányosságait!

39*. Írjatok vázlatot a 28. gyakorlatban közölt regényrészlethez!

A szöveg tagolása részekre

Láthattátok, hogy mondanivalónk kifejtését a vázlatban 3 fő részre osztottuk, tagoltuk: bevezetésre, tárgyalásra, befejezésre.

Emlékezzetek csak vissza, mi a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés szerepe!

A bevezetésre azért van szükség, hogy elkezdjük valamiképpen a mondanivalónkat. Elmondjuk, miért írunk, beszélünk a témáról.

Minél rövidebben sikerül bevezetni a mondanivalónkat, annál jobb.

A tárgyalás a szöveg legfontosabb része. Itt részletezzük a mondanivalónkat. Itt fejtjük ki következetesen a témára vonatkozó adatokat.

A tárgyalás a szöveg legterjedelmesebb része.

A befejezés rendszerint válasz a bevezetésre. Amit a bevezetésben célként kitűzünk, azt a befejezésben elért eredményként összefoglaljuk.

A befejezés lezárja a mondanivalót. A befejezés is legyen rövid.

40. Figyeljétek meg, hogyan tagolódik részekre az alábbi francia eredetű tanmese!

AZ IGAZGYÖNGY

Az északi szigetek partján ezen a napon csend, békesség ült a tájra. Két kagyló pedig elkezdett beszélgetni.

Így szólt az egyik a másikhoz:

— Kínzó fájdalmat érek bensőmben. Szünet nélkül gyötör valami súlyos, kemény és idegen anyag itt belül. Mi lesz velem?

A másik kagyló elégedetten dicsekedett:

— Nekem semmim sem fáj.

Éppen arra sétált egy rák, meghallotta a kagylók beszélgetését, odaszólt annak, aki dicsekedett.

— Igen, te majd kicsattansz az egészségtől. De az ürességtől is. A fájdalom, amelyet a szomszédod érez, kincset érő, nemes fájdalom. Nem hiábavaló. Csodálatos szépségű igazgyöngyöt terem, s ez őt kárpótolni fogja.

Allapítsátok meg, melyik a szöveg bevezető része!

Mi mindent mond el a tárgyalás?

Hogyan zárja le a mondanivalót a befejezés?

Mire tanít a mese?

41. Nemcsak az írott szöveg, hanem mindennapos beszédünk is részekre tagolódik. Figyeljétek!

— Kovács lakás? Jó napot kívánok. Tóth Katalin vagyok, a 4. osztályból. Szeretnék Marikával beszélni.

— Szervusz, Kati, azonnal hívom.

— Köszönöm szépen.

— Szervusz, Kati, miért nem voltál iskolában?

— Megbetegedtem. Légy szíves, mondd el, mit tanultatok ma!

— Telefonon ez nagyon hosszú lenne, inkább elmegyek hozzátok, s mindent megmagyarázok.

— Örömmel várlak. Köszönöm. Szia.

— Szia.

Írjátok le a bevezetést és a befejezést!

42*. Minden nagymama szívesen meséli a „Piroska és a farkas“ című mesét. A magyar gyerekek abban a hitben vannak, hogy ez magyar népmese, az orosz gyerekek pedig orosz népmesének hiszik, pedig valójában a 17. században egy francia író, Charles Perrault (ejtsd: *Sárl Péró*) dolgozta fel régi meséből.

Most az lesz a feladatotok, hogy ti dolgozzátok át saját fantáziátok szerint, korszerűsítsétek a mesét. Az alábbi képsor is segítségetekre lehet.

PIROSKA ÉS A FARKAS

A szöveg tagolása bekezdésekre

Tudjuk már, hogy a tárgyalás a szöveg legterjedelmesebb része. A tárgyalásban részletezzük, fejtjük ki következetesen gondolatainkat. A gondolat egyes részleteit bekezdésekre tagoljuk.

A bekezdés olyan mondatok csoportja, amelyek egy gondolatra vonatkoznak. A bekezdés tehát tartalmi egység, amelyet írásban formailag új sorral és beljebb kezdéssel jelölünk.

Vizsgáljuk csak meg Az igazgyöngy című francia mesét! A tárgyalás első bekezdése:

Kínzó fájdalmat érzek bensőmben. Szünet nélkül gyötör valami súlyos, kemény és idegen anyag itt belül. Mi lesz velem?

A bekezdés központi mondata ez: *Kínzó fájdalmat érzek bensőmben.* Ez a mondat biztosítja a bekezdés tartalmi egységét, a másik kettő az itt kimondott gondolatot részletezi.

43. Elemezzétek a mesét befejező bekezdést! Mondjátok meg, melyik a bekezdés központi mondata! Hogyan részletezi a többi mondat a gondolatot!

A szöveg bekezdésekre való tagolása rendkívül hasznos és fontos. A szemnek is pihentető és megnyugtató. A bekezdés megtöri az írott szöveg egyhangúságát.

44. Válasszatok ki Olvasókönyvetekből egy már tanult szöveget, s vizsgáljátok meg benne a tárgyalás bekezdésekre való tagolását! Egy bekezdést elemezzetek!

45*. Saját fantáziátok szerint dolgoztátok át a „Piroska és a farkas” című mesét. Vizsgáljátok meg benne a tárgyalást: hány bekezdésre tagolódik, keressétek meg a bekezdésekben a központi mondatot! Írjátok le!

A szövegek típusai

Gondolatainkat, érzéseinket a nyelv segítségével többféle módon is kifejezhetjük. Nézzük csak! Ugyanarról a tárgyról, a fenyőről, háromféleképpen szólunk.

1. *Ó, szép fenyő, ó, jó fenyő,
hűséges a te lombod!
Te zöld vagy nemcsak nyáron át,
de télen is, ha hó leszállt.
Ó, szép fenyő, ó, jó fenyő,
hűséges a te lombod!*

Német népköltés

2. *Lucfenyő. A levelek az ágakon egyenként állnak, a toboz lecsüngő (8—15 cm hosszú); a levelek keresztmetszete nagyjából négyszögletű, hegyük kissé szúrós, fényeszlódek. Hegyes, kúp alakú fa.*

Simon Tibor — Csapodi Vera

3. *Hirdetmény!
Értesítjük a lakosságot, hogy folyó év december 25-től december 31-ig fenyőfa vásárt rendezünk.*

Kereskedelmi Főosztály

Amint látjátok, az első szövegben érzelmi szempontból szóltunk a fenyőről: *szép, hűséges, télen-nyáron egyforma zöld*. Az ilyen szöveget *szépirodalmi* szövegnek nevezzük. A második szövegben már értelmi szempontból beszéltünk a lucfenyőről, a megismerés céljából, tudományos műszavakkal: *a toboz lecsüngő (8—15 cm hosszú), a levelek keresztmetszete négyszögletű*. Az ilyen szöveget *tudományos* szövegnek nevezzük.

A harmadik szövegben pedig *hivatalosan* közöljük a fenyőfa árusításának idejét. Az ilyen száraz szöveget *hivatalos* szövegnek nevezzük.

46. Két nyelvi leírást olvashattok az ősze-ről. Melyik a szépirodalmi, s melyik a tudományos? Allításokat bizonyítsátok!

1. „És valóban, ősszel a föld
Csak elalszik, nem hal meg;
Szeméből is látszik, hogy csak
Álmos ő, de nem beteg.
Levetette szép ruháit,
Csendesesen levetkezett;”

2. Ősszel bekövetkezik a növények lombhullása, az állatok csökkentett életműködéssel alkalmazkodnak a télhez.

Melyik ismert magyar költőtől való az idézet? Mi a vers címe?

Hogyan érted azt, hogy az állatok csökkentett életműködéssel alkalmazkodnak a télhez? Hogyan nyilvánul meg a csökkentett életműködés a medve, a mókus esetében?

47*. Írjál te is ugyanarról a tetszés szerint kiválasztott tárgyról (például kutyáról, valamilyen virágról stb.) kétféle nyelvi kifejezőmódban! Kereshetsz róla verset valamelyik verseskötetben, leírást a Természetrájk tankönyvedben.

A szépirodalmi szöveg

48. Hasonlítsátok össze, hogyan vall szülőföldjéről a két magyar költő: Petőfi Sándor és Radnóti Miklós!

SZÜLŐFÜLDEMEN

Itt születtem én ezen a tájon,
Az alföldi szép nagy rónaságon,
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón tele...

(Petőfi Sándor)

NEM TUDHATOM...

Belőle nőttek én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, festem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az úton...

(Radnóti Miklós)

Mondjátok meg, mi jelenti a szülőföldet Petőfi Sándornak, és mi Radnóti Miklósnak?

Milyen közös vonásokat láttok a két költőnél a szülőföldhöz való kötődésben?

Bizonyítsátok, hogy a szépirodalmi szöveg az érzelmeinkre hat, a szívünkhöz szól!

49*. Írd le te is szép, összefüggő szövegben kötődésedet a szülőföldedhez! A tárgyalásban idézeteket is felhasználhatsz.

A tudományos szöveg

Tankönyveitek kifejezésmódja tudományos. A nyelvtankönyvben nyelvtudományi kifejezéseket találtok: zöngés más-salhangzó, szótő, képző, jel, rag, szószerkezet stb. Matematikaórán ezeket a szakkifejezéseket használjátok: körpélda, műveleti jel, szorzási példa, osztási példa stb.

A tudományos szövegre jellemző a **tudományos szakkifejezések használata**. A tudományos szöveg az értelmünkre hat.

50. Olvassátok el az angórányúl tudományos leírását! Mondjátok meg, milyen szakkifejezések vannak a szövegben!

Hosszú, selymes szőrű változat, mely 150—400 g fonható fehér gyapjúszőrt ad egy-egy nyári nyírás alkalmából; a rekordnyulak évi termelése meghaladja az 1 kg szőrt is.

51. Válasszatok ki a Matematika tankönyvből egy tetszés szerinti szöveget, s magyarázzátok meg a tudományos kifejezések jelentését!

52. Most pedig a Természetráaj tankönyvből keressetek példát a tudományos szövegre!

53. A két tankönyvből kiválasztott példa alapján bizonyítsátok, hogy a tudományos szöveg az értelmünkre hat, az eszünkhöz szól!

54*. A Természetráaj könyved segítségével írd összefüggő szöveget tudományos kifejezésmódban kedvenc állatodról!

A szövegek fajai

Második és harmadik osztályban a nyelvi kifejezés fajai közül megismertétek az elbeszélést, a leírást, a hozzászólást, a cikket.

58. Mondjátok meg, az alábbi szövegek közül melyik az elbeszélés, a leírás, a hozzászólás és a cikk! Választásotokat indokoljátok meg!

1. A kollégium nagy, komor, négyszögű épület. Voltaképpen csak az első része komor, a Nagytemplom felőli ősi épület; a hátsó három szakasz, amely úgy van építve, hogy az egész egy négyszögű udvart zár be, inkább sivár...

2. Alkonyatkor odajött hozzá Nagy úr, csak ketten voltak a coetusban.

— Nézze csak, kis Nyilas, valamit akarok magának mondani... Nézze csak, én három éve mindennap felolvasok egy vak öregúrnak, újságot olvasok neki délután öttől hatig, s fizet érte tíz krajcárt egy órára.

Nyilas várakozva nézett rá.

— Nekem az idén már nagyon sok a tanulnivalóm, nem volna kedve elvállalni?

A kisdíák lángvörös lett, s nem tudott szólani, csak intett, hogy igen.

— Csak egy dolog a fontos: mindig pont ötkor kell kezdeni, s pont hatkor abbahagyni: az öregúr nagyon pontos ember. Egy hónapban három forint!...

— Köszönöm szépen, Nagy úr...— s tele lett a szeme könnyel.

— Akkor én ma már megmondom neki, hogy holnaptól kezdve maga fog hozzá járni. Már elsején kap egy forintot.

— Igen.

Azt hitte, hogy kiszakad a szíve, úgy szétfeszíti a szűk kis kabátot. Olyan nagy ember lett egyszerre belőle, olyan nagyon nagy, kenyérkereső ember...

3. — Én nem tudnék tanítani senkit a világon — mondta a lány.

— Pedig az jó — mondta Misi lelkesen.

— Micsoda? Tanítani?

— Igen..., én azt hiszem, annál nincs nagyobb öröm, mint valakit megtanítani valamire, amit nem tud, és nagyobb jótétemény sem.

Elzavarodott ettől, hogy ilyen nagyot mondott, mert még nem volt hozzászokva, hogy valamiről nyilatkozzék; talán ez volt az első eset életében, hogy idegen előtt kijelentett valamit, amit igaznak tartott.

(Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig)

4. A kormány tegnapi ülésén főleg belpolitikai kérdéseket vitattak meg. A tanácskozás fölöttébb fontosnak tartotta azt is, ami a világot foglalkoztatja: a felhalmozott atomfegyverek megsemmisítése.

coetus (ejtsd: cétus vagy cõtus) — régi diákokthozban 6—10 diák közös tanuló- és hálószobája; krajcár — a 19. században használt legkisebb rézpénz

59*. Ajánlatok rövid, találó címet mind a négy szöveghez!

Az elbeszélés

Bizonyára felfigyeltetek már arra, hogy mindenki szereti elmondani a vele történt eseményeket, emlékezetes élményeket, elolvasott könyvek tartalmát, látott filmeket stb.

Az élmények, események elbeszélése jól fejleszti nyelvi kifejezőképességeteket. Az elbeszélés természetesen úgy szép és hatásos, ha következetesen mondjuk el, azaz: időrendi sorrendben.

A bevezetésben szólunk az előzmények legfontosabb mozzanatairól. A tárgyalásban elbeszéljük magát az eseményt, az élményt. A befejezésben lezárjuk mondanivalónkat.

60. Olvassátok el kifejezően Gárdonyi Géza „Megjárta Jancsi“ című elbeszélését! Mondjátok meg: mi az előzmény (bevezetés), mi az esemény (tárgyalás), s mi a következmény (befejezés)!

Jancsi kapált az apjával. Nem könnyű dolog a kapálás: Jancsi elfáradt.

Meleg volt. A Maros kutya ott feküdt a hűsön, a körtefa alatt. Jancsi megtörölte a homlokát, és így szólt:

— Hej, édesapám, de jobb volna, ha kutya volnék!

— Hát csak légy — felelt az apja —, próbáld meg.

Jancsi letette a kapát. A Marost elkergette a körtefa alól, s maga feküdt oda. Onnan nézte, hogy az apja hogyan kapál.

Az idő már délfelé járt. Jancsinak a szeme majd kiesett az éhségtől.

Végre nagy nehezen megérkezik az ebéd. Az apja leteszi a kapát, és odaül a fa alá.

— Lássuk — mondja —, mi a leves!

— Bableves — mondja örömmel Jancsi.

— Csitt — szól rá az apja —, a kutya nem beszélhet.
S enni kezd.

— Hát én nem kapok? — kérdi Jancsi.

— Hol hallottad azt, hogy a kutyának leves jár? Mondtam már,
hallgass, mert te beálltál kutyának: kutyának nincs szava.

Hallgatott Jancsi, de szomorúan.

Következett a főzelék. Abban volt hús is. Az apa megette
a főzeléket, a húst is. A csontot odadobta Jancsinak.

Akkor már Jancsi sírva fakadt.

— Nini — mondja az apa —, hát mi bajod?

— Édesapám — feleli Jancsi —, nem kívánok tovább kutya
lenni, mert ha még tovább is kutya vagyok, a tésztából se jut.

Így került ki aztán Jancsi a kutyaságból.

Felfigyeltetek arra, milyen szépen tagolják az elbeszélést a bekezdések?

Miért találó az elbeszélés címe?

Figyeljétek meg azt is, hogyan élénkíti az író az elbeszélést párbeszédekkel!

61. Írjatok vázlatot az elbeszélés alapján!

Most pedig ki-ki a saját vázлата szerint mondja el az elbeszélést úgy, hogy
az eredeti tartalmi és nyelvi szépségei megmaradjanak!

62. Idézz emlékezetedbe egy érdekes eseményt, élményt! Mondd el elbeszélés
formájában!

63*. Írjatok elbeszélést az alábbi képsorról előre összeállított vázlat alapján!
Elbeszéléseteknek adjatok találó címet!

A leírás

Ha iskolatársainknak új ismerősünkről beszélünk, először elmondjuk, hogy néz ki, milyen a természete, haja, szeme, orra, szája, milyen tulajdonságai vannak. Ha valamilyen új tárgyat kapunk ajándékba, arról is elmondjuk, hogy néz ki, azaz: leírjuk.

A leírás személyek, élőlények, élettelen tárgyak, természeti jelenségek, munkafolyamatok vonásainak, ismeretőjegyeinek felsorolása, közlése.

64. Figyeljétek meg a kísérleti egerekről szóló leírást!

A kísérleti egerek a közönséges háziegér változatai; alig 3 dkg-osok. Rendkívül szaporák, évente akár 8—10-szer is vemhesek, egyszerre 6—14 fiat is nevelnek, s már 6—8 hetes korukban képesek szaporodni. Bár többnyire igen kedves, eleven jószágok, házi kedvencnek nem ajánljuk őket: betegségeket terjeszthetnek, átnedvesedett almuk egérszagot áraszt.

Patay László

Ennek a leírásnak az a célja, hogy ismeretet közöljön. Jellemző rá a szakmai pontosság, az egyértelműség. Az ilyen leírást szakmai vagy tudományos leírásnak nevezzük.

Megfigyelhetitek, hogy a leírásban a térbeli sorrend érvényesül. A bevezető részben a tárgy általános képét írjuk le. A tárgyalásban a tárgy részeit, felépítését, tulajdonságait részletezzük. A befejezésben pedig szólunk a tárgy alkalmazásáról vagy értékeljük a tárgyat.

65. Mondjátok meg, mi a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés a kísérleti egerekről szóló tudományos leírásban!

66. Hasonlítsátok össze a sirályok szakmai (tudományos) és élményszerű (szépirodalmi) leírását!

A sirályok hosszú, hegyes szárnyukkal kitűnően repülnek és vitorláznak. Farkuk vége egyenesen levágott. Többségük fehér vagy sötét színű, néhány fajnak a feje fekete vagy barna.

(Új Magyar Lexikon)

LÉGI PECÁS

Láttál-e már
repülő pecást,
vízből küszét kikapja
egy szemvillanást.
Horgászok közt ő nekem
a pecás — király,
fehér szélként surranó
tiszai sirály...

(Donkó László)

küsz — a vízfelszín közelében mozgó, száraz, szálkás húsú apró édesvízi hal

Elemézzétek a két leírás részekre való tagolását!

67. Gyerekek és felnőttek egyaránt szeretik a találós kérdéseket. A találós kérdés alapja a tárgy leírása. Figyeljétek csak meg!

1. Lába nincs,
mégis sebesen fut,
Szárnya nincs,
mégis sebesen repül. | 2. Lábam egy van, bordám több van.
Helyem itt van, helyem ott van.
Napos időn otthon hálok,
borús időn utcán járok. |
|--|--|

(A szél)

(Esernyő)

Mondjatok ti is találós kérdéseket tárgyleírással!

68. Irodalmi olvasókönyvetekből írjatok példát szépirodalmi személy-leírásra!

69. Természetrájk tankönyvetekből írjatok ki példát tudományos leírásra!

70*. Készítsetek élményszerű (saját élményetek) és szakszerű leírást kedvenc virágotokról, tárgyatokról vagy háziállatotokról!

A hozzászólás

Előfordul, hogy gyűléseken, megbeszéléseken olyasmit hallunk, amiről mi is el akarjuk mondani véleményünket. Az is megesik, hogy nem mindennel értünk egyet. Ilyenkor hozzászólunk.

A hozzászólás gyűléseken, megbeszéléseken alkalmazott nyelvi közlés, amelyben helyeslünk, helyesbítünk vagy cáfolunk valamit; elmondjuk valamiről a véleményünket.

71. Figyeljétek csak meg a hozzászólásokat Molnár Ferenc „A Pál utcai fiúk” című ifjúsági regényében!

— Tudom, hogy ehhez nincs jogom, mert ez a tábornoktól függ, de... én úgy tudom, hogy Nemecek még mindig közlegény.

— Igazad van, Geréb — szólta Boka. — És mindjárt teszünk is róla. Ezennel kinevezem...

De Nemecek közbevágott:

— Én nem akarom, hogy kinevezz... én nem azért tettem... én nem azért jöttem ide...

Boka szigorúnak akart látszani.

Rákiáltott:

— Nem az a fő, hogy miért jöttél ide, hanem az a fő, hogy mikor már itt voltál, mit csináltál. Ezennel kinevezem Nemecek Ernőt kapitánnyá.

— Éljen!

Ezt mindenki egyszerre kiáltotta.

Ird le Geréb, Nemecek és Boka hozzászólásait. Melyikben van állítás, érvelés, következtetés?

72. Rögtönözzetek egy megbeszélést ilyen címmel: „Őszi osztálykirándulás”. Azt kell eldöntenetek, milyen élelmet, felszerelést visztek magatokkal, vannak-e az osztályban olyanok, akik nem vesznek vagy nem vehetnek részt a kiránduláson. Valaki vezesse be a megbeszélést, a többiek szóljanak hozzá.

73*. Ird le saját hozzászólásodat!

A cikk

Nézzétek meg osztályotok faliújságját! Miről írtok benne? Ismertetések, tudósítások kaptak benne helyet cikkek formájában. De mi a cikk?

A cikk olyan rövidebb írott szöveg, amelynek célja a tájékoztatás.

74. Figyeljétek csak!

Az első világháborúban felderítés céljából alkalmaztak postagalambokat.

A galambok mellére fotókamerát erősítettek. A postagalambok berepültek az ellenséges vonalak mögé, és ott az önműködő fényképezőgépek valóban „madártávlatból” készítettek felvételeket.

Így a felderítés jó hasznát vette a postagalamboknak.

(Újság nyomán)

Adjatok találó címet a cikkeknek!

Olvassa el más-más tanuló a bevezetést, a tárgyalást és a befejezést kifejezően!

75. Írjatok tájékoztató jellegű cikket egy osztálykirándulásról! Írásotokat tagoljátok világosan!

76*. Írjatok ismertető jellegű cikket osztályotokról! A bevezetésben mutassátok be az osztályt! A tárgyalásban írhattok az osztály összetételéről, tanulmányi előmeneteléről, társadalmi munkátookról, kedvenc tantárgyaitokról, közös szórakozásaitokról stb. A befejezésben írhattok céljaitokról.

A cikkhez készítsetek vázlatot!

A társalgás illemtana

|| **A társalgás kötetlen, fesztelen, udvarias beszélgetés valakivel.**

A társalgásnak ugyanúgy megvannak az illemszabályai, mint a viselkedésnek!

Olvassátok el a következő szöveget!

„Üljön le” — mondom angol látogatónak, s az megköszöni előzékenységemet. Ha bármilyen magyar látogatónak ugyanezt mondom, megsértődik. Nem ül le. Rám bámul, hogy miért gorombáskodom vele. Ez annyi, mintha kirúgnám. Így csak a törvényszéki elnök beszél a vádlottal, vagy a tanár a diákkal, aki egy kukkot sem tudott. Mit kell tehát mondanom? Tessék helyet foglalni, méltóztassék leülni, parancsoljon, kérem stb.

(Kosztolányi Dezső: Erős várunk a nyelv)

A jól nevelt ember tudja, hogy:

1. ellentmondását, tiltakozását is tisztelettudóan fejezi ki;
2. szükség esetén illően bocsánatot kér;
3. minden esetben nyelvi igényességre törekszik;
4. társalgás közben figyelmes, tisztelettudó, udvarias, kedves.

77. Magyarázzátok meg az alábbi közmondások értelmét!

Szép szó nyeri meg a szeretetet.

A jó szó az ellenséget is kibékíti.

Néha egy szó egész háború.

A közmondások igazságát bizonyítsátok az életből vett példákkal!

78. Osztálytársad szép könyvet kapott ajándékba, szeretnéd kölcsönkérni. Szerinted melyik a legudvariasabb kérés?

1. Add ide nekem!
2. Én is el akarom olvasni.
3. Nekem is kell ez.
4. Ha kiolvastad, légy szíves, add kölcsön a könyved három napra!

79. Utazol az autóbuszon, véletlenül rálépsz valakinek a lábára. Mit mondasz ilyenkor?

1. Elnézést kérek, nem akartam.
2. Ne másszon elébem!

80. Hogyan mondd meg, hogy nem értesz egyet, nincs igaza

1. édesanyádnak
2. édesapádnak
3. tanítódnak
4. barátodnak?

81. Éhesen mégy haza az iskolából, szeretnél minél előbb enni. Mit gondolsz, melyik kérés okoz édesanyádnak örömet, s melyik szomorúságot?

1. Kajás vagyok.
2. Enni!
3. Mi van enni?
4. Enni akarok.
5. Kérem az ebédet, nagyon megéheztem.

82. Hogyan kezdenéd el a társalgást vonaton egy olyan emberrel, aki

1. veled egykorú, el van foglalva, újságot olvas;
2. másokkal beszélget, és akivel te is beszélgetni szeretnél közben;
3. nálad jóval idősebb, és szeretnél valamit megtudni tőle?

Írd le a társalgást a tetszés szerint kiválasztott egyénnel!

83. Vendégek érkeznek hozzátok. Szüleid még nem jöttek haza a munkából. Hogyan kínálsd helyel a vendégeket?

1. Üljenek le!
2. Szüleim sokára jönnek még haza, de azért éppen leülhetnek!
3. Szüleim azonnal megjönnek, tessék helyet foglalni!

84. Osztálytársad édesanyja ebéddel kínál. Te nem vagy éhes. Hogyan utasítod vissza?

85. Hogyan kínálsd helyel udvariasan a barátodat?

86*. A népmesékben mindig a legkisebb fiú indul útnak utoljára szerencsét próbálni. Azért is győz, mert ismeri az udvarias társalgás tudnivalóit. Írd ki kedvenc mesédből az udvarias társalgás mondatait!

A szövegről tanultak összefoglalása

87. Készítsetek leírást iskolátok udvaráról!

88. Keressetek címeket és írjatok vázlatot a következő témák egyikéhez:

Város és falu.

Iskola és munka.

Aktív hazaszeretet.

A szabadidő felhasználása.

Mi leszek, ha nagy leszek?

A fizikai és a szellemi munka.

89. Fejtsd ki véleményedet hozzászólás formájában a számodra legérdekesebb munkáról!

90*. Írjatok vázlatot, s a vázlat alapján rövid elbeszélést az alábbi képsorról!
Az elbeszéléshez válasszatok találó címet!

A MONDAT

A mondat és a szószerkezet

Elevenítsük fel, mit tanultatok az alsóbb osztályokban a mondatok tartalmáról!

91. *Holnap kirándulunk.*

Mondjátok ezt a mondatot olyan hanglejtéssel, amely

- a) nyugodt hangú közlést tartalmaz —
- b) tudakozódást, érdeklődést tartalmaz —
- c) örömet tartalmaz —
- d) felszólítást tartalmaz —
- e) óhajt tartalmaz —

A mondatokat írjátok is le!

Milyen tartalmú mondatokat kaptatok? Milyen írásjelet tettetek a mondat végére?

92. Hasonlítsátok össze a mondatpárokat! A felszólító mondatokat olvassátok el: illedelmesen kérő, keményen felszólító és durván parancsoló hanglejtéssel!

1. De jó lenne egy pohár víz! Adj egy pohár vizet!
2. Bárcsak lenne egy kerékpárom! Vegyél nekem egy kerékpárt!

93. Olvassátok a következő verset többféle hanglejtéssel: nyugodt megállapításként, érdeklődve és boldog örömmel!

CSATTOG A FAGY

Itt a tél,
itt a tél.
Csattog a fagy,
csikorog.

Kőkeménnyé
dermedtek a
sárban hagyott
lábnyomok!

(Szalai Borbála)

Milyen írásjelet tennétek és hová a különböző hanglejtéssel olvasott mondatok után?

94*. Írjatok vázlat segítségével elbeszélést a képsor alapján! Az elbeszélésben legyenek kijelentő, kérdő, felkiáltó, óhajtó és felszólító mondatok! Az elbeszélésnek adjatok találó, rövid címet!

Tudjátok a 3. osztályból, hogy két fő mondatrész van: **alany** és **állítmány**.

95. Keressétek meg az alanyt és az állítmányt az alábbi mondatokban kérdések segítségével! Az alanyt húzzátok alá egyszer, az állítmányt kétszer!

A gyerekek mozognak. István labdázik. Kati ugrál. Gabi futballozik. Mindannyian ügyesek.

Példa: A fiúk játszanak.

Mit állítunk? Azt, hogy játszanak. (Állítmány)

Kik játszanak? A fiúk. (Alany)

96. Gondoljatok az ismert mesehősökre! Írjátok le, kiről, miről mit állítanátok? Például így:

Hófehérke szép. Piroska jó. A róka ravasz. Az aranyhalacska megszólal.

Folytassátok tovább írásban! Az alanyt húzzátok alá egyszer, az állítmányt kétszer!

Mondd el egyik kedvenc mesédet!

97. Olvassátok el és fejtsetek meg az alábbi találós kérdést! Az öt sorban öt állítmányt és öt alanyt találtok. Mondjátok meg, melyik az állítmány, s melyik az alany.

Háta bársony,
hasa vászon,
szeme pilla,
farka villa,
feje bot.

(Mi az?)

98*. Írjátok olyan találós kérdést, amelyben csak alanyok és állítmányok vannak!

A mondat bővítő részei

|| A mondatnak azokat a részeit, amelyek az alanyt és az állítmányt bővítik, bővítmenyeknek nevezzük.

A gyerekek kimentek.

Ebben a mondatban két fő mondatrész van: alany és állítmány.

Ha még azt is meg akarjuk mondani, **hová mentek ki, mikor mentek ki, kivel mentek ki**, akkor bővíteni kell az állítmányt.

A gyerekek kimentek

↑
az udvarra.— Hová mentek ki? — *Az udvarra.*

A gyerekek kimentek

↑ ↑
délután az udvarra.— Mikor mentek ki? — *Délután.*

A gyerekek kimentek

↑ ↑ ↑
délután a tanítónővel az udvarra.— Kivel mentek ki?
— *A tanítónővel.*

Mikor?

Kivel?

Hová?

délután

a tanítónővel

az udvarra

Tehát ebben a mondatban a kimentek állítmányának három bővítménye van: *délután*, *a tanítónővel*, *az udvarra*. Grafikusan ezt a mondatot így ábrázoljuk:

99. Bővítsétek az alábbi mondat állítmányát, hogy azt is megtudjuk: *hová megy, hogyan megy, kivel megy?*

Kati megy.

Írjátok le a kibővített mondatot!

Milyen bővítményei lettek a *megy* állítmányának? Ábrázoljátok a kibővített mondatot grafikusan!

100. Keressétek meg az alábbi versrészlet mondataiban az alanyt, az állítmányt és az állítmány bővítményeit! A bővítményekhez tegyetek kérdéseket!

PORHAVAT ZÚDÍT A FERGETEG

Szél szökik fel hóbuckák
közül,
fejéről a sapka
leröpül.
Csőrével egy holló oda-
vág,
S reggel sapkát tart a nyírfa-
ág.

(Sz. Jeszenyin)

Mondjátok el a versrészletet úgy, hogy elhagyjátok a bővítményeket! Látjátok, a bővítmények elhagyásával megfosztottuk a versrészletet szépségétől, nem látjuk a téli tájat. Ezért bővítjük a mondat fő részeit.

101. Nevezzétek meg az alábbi versrészletekben az állítmány bővítményeit! Milyen kérdésre felelnek? Milyen szóelemekkel fűztük a szavakat mondatba?

Förgeteg zúdít vastagon havat a tájra. (Borisz Paszternak)
Falunknál a Kárpátok lágyan elterülnek. (Szalai Borbála)

Ábrázoljátok a mondatokat grafikusan!

Mutassátok meg a térképen, milyen országok területén húzódik a Kárpátok hatalmas hegykoszorúja! Melyik országban jártál már ezek közül?

102*. Bővítsd az alábbi mondatok állítmányát!

A fiúk síelnek.
A lányok korcsolyáznak.
Csaba tanul.

Az állítmány minden egyes bővítményéhez tegyél kérdést!
Ábrázold a kibővített mondatokat grafikusan!

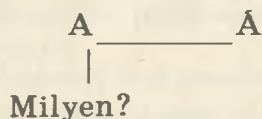
Nemcsak az állítmánynak, hanem a másik fő mondatrésznek, az alanyak is lehetnek bővítményei.

A gyerekek kimentek.

A mondat alanyát így bővítjük:

A vidám gyerekek kimentek.

Tehát ebben a mondatban a *gyerekek* alanynak egy bővítmé-
nye van: vidám. Ezt a mondatot grafikusan így ábrázoljuk:

103. Hány bővítménye van az alanynak és hány az állítmánynak az alábbi mondatban?

Felhők fölé nyújtóznak a hatalmas bércek. (Szalai Borbála)
Egy kényes pálma fényben tetszeleg. (Balla D. Károly)

Ábrázoljátok a mondatokat grafikusan!

104. Tegyétek szemléletesebbé az alábbi mondatok tartalmát úgy, hogy bővítsétek az alanyt és az állítmányt! A kibővített mondatokat írjátok le!

Esik a hó.

A gyerekek szánkóznak.

Hóvihar dúl.

105*. Ábrázoljátok egy bővített mondatot grafikusan!

A mondatok bővítése szószerkezettel

106. Figyeljétek meg, hogyan bővíthetjük az alábbi szószerkezetet. Olvasátok mindegyik sort helyes hangsúlyozással! A hangsúllyal érzékeltessétek, hogyan válik fontosabbá éppen az, amivel bővítjük a szerkezetet!

1. Zakatol a gép.

2. A műhelyben zakatol a gép.

3. A műhelyben szüntelenül zakatol a gép.

4. A műhelyben szüntelenül zakatol az új gép.

Melyik mondat tartalmazza a legtöbb információt? Írjátok le és ábrázoljátok grafikusan az 1. és a 4. mondatot!

107. Versenyezzetek, ki tudja tovább bővíteni a mondatot!

1. Az osztály készül.

108*. Bővítsétek az alábbi mondatot!

1. A gyerekek segítenek.

A legtöbb szó szerkezetet tartalmazó mondatot írjátok le és ábrázoljátok grafikusán!

109. Javítsátok ki az alábbi szövegben előforduló hibákat!

Az utóbbi évtizedekben megújult falvaink és városaink. Új utcák, terek, negyedek épült. A régi házak építészeti műemlékként tartjuk számon. Örülnénk, ha az új ház változatosabb lennének építészeti szempontból.

Rajzoljátok le falutok, városotok egy régi és egy új lakóházát!

110. Megtörténik, hogy olyan szavakat társítunk egy szó szerkezetbe, amelyek nyelvtanilag ugyan hibátlanok, de jelentésüknél fogva nem kapcsolhatók egymáshoz. Nézzük csak, miért tartjátok hibásnak ezeket a szó szerkezeteket!

gyenge gyümölcs
selejtes fagy

gyatra viselkedés
udvariatlan motor

Ti hogyan társítanátok egymással szó szerkezetbe ugyanezeket a szavakat?

111*. Javítsátok ki az alábbi szöveg szó szerkezetbeli hibáit!

Gabi és Szergej unokatestvér. Csak levélből ismeri egymást. Szergej ugyanis Vlagyivosztokban született. Érdesapja katonaként került oda, s ott is maradt. Újévre Szergej és szülei meglátogatja a Kárpátalján élő nagyszülőkhöz. Nem csoda, hogy Gabi várja a vakációba. Sokat fognak egymást játszani, beszélgetni.

A halmozott mondatrészek fogalma

Mondanivalónk kiegészítése, nyomósítása, fokozása céljából mondatainkban több alany, állítmány és bővítmény is előfordulhat. Például:

A korcsolyapályán gyerekek, felnőttek, fiúk meg lányok együtt korcsolyáztak.

Kik korcsolyáztak? — gyerekek, felnőttek, fiúk, lányok.

Télen a gyerekek síelnek, szánkóznak, korcsolyáznak és hógolyóznak.

Mit állítunk? — síelnek, szánkóznak, korcsolyáznak, hógolyóznak

A táskámba füzeteket, könyveket, tollat, ceruzát s vonalzót raktam be.

Mit raktam be? — *füzeteket, könyveket, tollat, ceruzát, vonalzót*

Ha egy mondatban több alany, állítmány vagy bővítmény van, **halmozásról** beszélünk. Az ilyen mondatrészeket pedig **halmozott mondatrészeknek** nevezzük. A mondatrészek halmozását beszédben szünettel érzékel-
tetjük, írásban pedig vesszőt teszünk közéjük. Az *és, s, meg* szavak elé a mondatrészek halmozásakor **nem teszünk vesszőt.**

112. Mondjátok meg, milyen mondatrészeket halmoztunk az alábbi mondatokban! Kérdezzetek a halmozott mondatrészekre!

A jó gyerek udvarias, tisztelettudó és szorgalmas. Rendben tartja könyveit, füzeteit, ruháit. Otthon bevásárol, takarít meg a kistestvéreire is vigyáz. Az iskolában figyelmes, szófogadó, fegyelmezett.

Írjátok le a szöveget, s húzzátok alá a halmozott mondatrészeket!

113. Mondd meg, melyik mondatban halmoztuk a fő mondatrészeket, s melyikben a bővítményeket! Olvasáskor a halmozást érzékeltessétek szünetekkel!

Területünk soknemzetiségű. Ukránok, oroszok, magyarok, szlovákok és más nemzetiségűek barátságban, egyetértésben, megbecsülésben élnek itt. Nem csoda, hogy az emberek több nyelven beszélnek. A mi családjunkban is beszélünk magyarul, oroszul, ukránul. Könyvespolcainkon is magyar, orosz, ukrán könyvek sorakoznak egymás mellett. Petőfi, Puskin, Sevcsenko verseit egyformán szeretem.

A mondatrészek halmozásával néha az a célunk, hogy **ellentétbe foglaljunk, szembeállítsunk.** Például:

Kicsi a bors, de erős.

Értelmezzétek a közmondást!

Máskor választási lehetőséget adunk a halmozással. Például:

Dupla vagy semmi!

Értelmezzétek a mondást!

|| A halmozással kiegészíthetjük mondanivalónkat. Például:

A friss levegőn jólesett a játék, a szaladgálás, a mozgás.

|| A halmozott mondatrészek közötti viszony lehet ellentétes, választó és kapcsolatos.

Az ellentétes és a választó viszonyt a halmozott mondatrészeknél beszédben nagyobb szünettel érzékeltetjük.

114. Milyen célból halmozza a mondatrészeket az alábbi leírás?

A piros termésű galagonyából nálunk két faj él: az egymagvú, egybibés galagonya és a kétbibés, általában kétmagvú cseregala-gonya. Erdőkben, erdők szélén, utak mentén, legelőkön, mindenütt megtaláljuk őket.

(Debreczy-Bíró)

bibe — növények magházán a virágport felfogó képződmény

Milyen leírás ez: élményszerű vagy tudományos?

115. A költők és az írók művészi célból gyakran halmoznak mondatrészeket. Mondjátok meg, hogyan értelmezték ti a halmozást Illyés Gyula Hídon című versének itt következő részletében?

Nagy víz fölött haladok,
Nem folyamot látok:
millió kis patakot,
csermelyt, sédet, árkot.

séd — kisebb ér

Nézzétek meg a *patak*, a *csermely* és a *séd* szó jelentését a Magyar értelmező kéziszótárban!

Te milyen folyókat ismersz?

116. Olvasókönyvedben keress 3 példát halmozott mondatrészekkel! Mindegyik példánál írd le a halmozás célját!

117*. Készítsetek leírást a következő képről! Leírásotokban alkalmazzatok halmozott mondatrészeket!

A SZÓFAJOK

A szófajokról tanultak ismétlése

Emlékezzetek vissza a harmadik osztályban tanultakra!
Nézzétek meg jól ezt a képet!

Mit csinál? Mit cselekszik? — Ige

Ki? Mi? — Főnév

Milyen? — Melléknév

118. A kép alapján írjatok a feltett kérdésekre felelő szavakat!

— Hogyan nevezzük a nyelvtanban a cselekvést, történést,
létezést jelentő szófajt?

— Melyik az a szófaj, amely élőlények, élettelen tárgyak, gondolati dolgok neve?

— Hogyan nevezzük a nyelvtanban azt a szófajt, amely az élőlények, élettelen dolgok milyenségét, tulajdonságát fejezi ki?

— Hogy nevezzük ezeket a szófajokat orosz nyelven?

119*. Írjátok ki az alábbi szövegből külön-külön sorba az igéket, a főneveket és a mellékneveket!

Kijev Ukrajna fővárosa. A Dnyeper jobb és bal partján fekszik. Lakossága több mint 1 millió. Már a 9—12. században fontos kereskedelmi központ volt. Ma politikai, ipari és kulturális központ.

Példa:

Igék: fekszik ...

Főnevek: Kijev ...

Melléknevek: jobb.

AZ IGE

Az ige jelentése és mondatbeli szerepe

|| Az ige szófaja szerint cselekvést, történést, létezést jelentő szó.

Figyeljétek a képet!

Mit cselekszik a kislány? — **Sír.**

Mi történik a vázával? — **Eltörik.**

A vázában virág van.

Mit állítunk a mondatban? **Van.**

|| Mondatbeli szerepe szerint az ige mindig állítmánya.

A *volt, van, lesz, nincs, él* stb. igék azt a jelentést fejezik ki, hogy valaki létezik, előfordul. Ezek tehát létezést kifejező igék.

120. Keressétek ki az igéket az alábbi szövegből! Mondjátok meg, melyik fejez ki cselekvést, melyik történést és melyik létezést? Írjátok ki az igéket!

Amikor még nem volt ébresztőóra, a falusi ember a kakas kukorékolására ébredt. A kakas szavára megélenkült a falu. Megkezdődött a kora reggeltől késő estig tartó munka.

A gazda megetette, megitta a háziállatokat. A gazdasszony megfejte a tehenet, majd elszűrte a tejet. Ezután magot szórt az aprójószág elé. Alig végzett ezzel a munkával, már hallatszott, hogy a csordás nagyokat csattogtat az ostorával. Ezzel jelezte, hogy hajtja a tehéncsordát a legelőre. A falusi ember csak akkor törődhetett magával, amikor már gondoskodott a járójószágról és a baromfiról.

121. Versenyezzenek! Ki tud több létezést, történést, cselekvést kifejező igét gyűjteni 3 perc alatt!

122. Mondjátok cselekvést, történést, létezést kifejező igéket a kép alapján! A mondott igéket külön-külön sorba csoportosítva írjátok be a füzetbe!

123*. A füzetbe írt igék felhasználásával írjatok fél oldal terjedelmű elbeszélést a kép alapján! Minden mondatban húzzátok alá az állítmányt kétszer, az alanyt egyszer!

A rokon értelmű igék

Beszédünkben és írásunkban egyaránt arra törekszünk, hogy mondanivalónkat világosan, pontosan, változatosan fejezzük ki. Akinek gazdag a szókincse, az például a **megy** igét még sok más hasonló jelentésű szóval tudja helyettesíteni: *libeg, somfordál, vánszorog, totyog, sétál, takarodik...*

A hasonló jelentésű igéket rokon értelmű igéknek nevezzük.

A rokon értelmű igék közül mindig a mondanivalónknak leginkább megfelelőt választjuk.

124. Rakjatok rendet az alábbi mondatokban! Mindegyik igét tegyétek a saját helyére! Írjátok át helyesen a szöveget!

Falun még most is szokás, hogy vasárnap délután az idősebbek kiülnek a kapuba nézelődni. Figyelik, hogyan totyognak a csinos kislányok. Az árokparton libegnek a kacsák. A macska ilyenkor a kamra felé ugrik, finomságokat szimatolva. A kutya azonban utána somfordál, vigyáz a rendre.

125. Gyűjtsetek írásban rokon értelmű igéket a **megy** igéhez és írjátok le!

Most végezzétek el ugyanezt a gyűjtést a **megy** orosz megfelelőjéhez, természetesen orosz szavakkal!

A szókincsed azon a nyelven gazdagabb, amelyiken több rokon értelmű igét sikerült összegyűjtened.

126*. Gyűjtsetek írásban rokon értelmű szavakat a **néz** igéhez! Végezzétek el ugyanezt a gyűjtést az ige orosz megfelelőjéhez! Végül a magyar és az orosz szavakból alkossatok párokat! Három szópárt foglaljatok mondatba!

127. Miért nem tetszik nektek az alábbi szöveg?

Reggel óta esik az eső. Amikor elindultam, még csak kicsit esett, ezért nem vettem magamhoz esernyőt. Alig értem el a sarokig, már jobban esett. Az iskola közelében már nagyon esett. Nem csoda, hogy bőrig áztam.

Ugye, elég gyakran hallunk ehhez hasonló szegényes szókincsű elbeszéléseket? Szegényes a szókincs akkor, ha ugyanaz a szó gyakran ismétlődik. Példánkban az **esik, esett** vall arra,

hogya a beszélőnek bizony szűkös a szókincse, nem tanulta meg a rokon értelmű igék használatát. Az esővel összekapcsolható igék közül válogathatott volna ilyeneket: *esik, szemetel, csöpörög, csurog, szakad, ömlik, zuhog* stb. Elbeszélése így pontos, szép és élvezetes lett volna.

Törekedjete arra, hogy beszédekben, írásotokban a rokon értelmű igék közül mindig a mondanivalótoknak leginkább megfelelőt használjátok! Válogassatok az anyanyelv gazdag szókészletéből!

128. Tegyétek változatosabbá a fenti szegényes szókincsű szöveget!

129. A következő mondatokban túlságosan gyakran fordul elő a néz ige. Tedd változatosabbá, színesebbé a szöveget úgy, hogy megfelelő rokon értelmű szavakat használj a néz ige helyett.

Édesanyám hosszasan nézte a tavalyi cipőmet. Akárhogyan is nézte, csak kicsi volt az már. El is döntötte, nem várunk tovább, nézünk újat az üzletben. A cipőboltban sokáig nézelődtünk. Végül csak kinéztük a megfelelőt. Otthon megnézték rajtam, mindenkinek tetszett.

Írjátok le a kijavított változatot!

130. Az alábbi szövegben a megy ige rokon értelmű szavai közül a játékosabb, tréfásabb hangulatúakat használjuk. Mondjátok meg, ki kinek mondhatta el így az eseményt?

Cammogok reggel az iskolába. Az útkereszteződésnél a lámpák sárgán villognak. Az idősebbek csak nehezen tudnak átkecmeregni az úton. A nagy ügetésben senki sem figyel rájuk. Megszólal bennem az udvarias fiú, segíték egy öreg néninek áttipegni az úton. Úgy vonulok tovább az iskola irányába, mint aki elvégezte napi első számú jó cselekedetét.

131*. Írd át a gyakorlat szövegét úgy, hogy a megy ige rokon értelmű szavai közül a komoly hangulatúakat használj, mintha az osztályfőnököknek mondanád el az eseményt!

132. Az alábbi szöveg is kicsi szókincsről tanúskodik. Tedd változatosabbá a mond ige rokon értelmű szavaival!

Tegnap este sokáig néztem a televíziót. Mondták is a szüleim, hogy reggel elalszom az iskolát. A kistestvérem is mondta, feküdjek

le. Én azt mondtam neki, a kicsik ne szóljanak a nagyok dolgába. Erre azt mondta, ne mondjam mindig ugyanazt a szöveget.

133. Olvasás közben figyeljétek meg azt is, hogyan fejezik ki magukat az írók és a költők! Nézzétek csak, milyen pontosan és igényesen használja Molnár Ferenc „A Pál utcai fiúk” című ifjúsági regényében a *megy* és a *fut* ige rokon értelmű szavait!

Egy öregasszony **baktatott** arrafelé.

Nemecsek **száguldott**, mint a szélvész.

Mikor az utolsó farakás mellett **rohant** el...

... A kis szőke **elrobogott** a közgyűlés mellett...

... **szaladt**, hogy Bokát a lakásán keresse föl...

... **kiosonhasson** az utcára..., **bekanyarodott** a sarkon.

Befordultak a Pál utcába.

... sietve **haladt** keresztül a hídon...

Sietett, aztán rohanást **futott** a kapu felé. **Menekült** innen.

Magyarázzátok meg az aláhúzott igék jelentésárnyalatait! Írjátok le ezeket az igéket!

134*. Gyűjtsetek rokon értelmű szavakat a **beszél** igéhez! Az összegyűjtött szavaknak keressétek meg orosz megfelelőjüket!

Az ellentétes értelmű igék

Az igék között vannak olyan szavak is, amelyek jelentése szembeállítható. Például: *jön* — felénk, a beszélő felé közeledik; *megy* — tőlünk, a beszélőtől más irányba halad.

Az egymással szembeállítható jelentésű igéket ellentétes értelmű igéknek nevezük. Ilyenek: *hoz* — *visz*, *tol* — *húz*, *nyit* — *zár*, *él* — *hal*.

135. Figyeljétek meg, milyen hatásosan fejezi ki Vörösmarty Mihály Szózat című versében a hazához való feltétlen hűséget az ellentétes jelentésű igékkel!

„A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.”

Hány igét találtak az idézetben? Allítsátok szembe az ellentétes értelmű igéket!

136. Az ellentétes értelmű igék szólásainkban, közmondásainkban is gyakran szerepelnek. Magyarazzátok meg, mit jelentenek!

Aki keres, talál.

Ki hamar sír, hamar nevet.

Se nem nyer, se nem vesz, aki nem játszik.

Aki megy, az halad, aki áll, az marad.

Azzal kél, azzal fekszik.

Aki nagyot esik, nehezen kél fel.

Amint vettem, úgy adom.

Írjátok le a fenti közmondásokat, s húzzátok alá kétszer az ellentétes értelmű igéket!

Melyik fordítható le orosz nyelvre szó szerint?

137. A találós kérdések kifejező értékét is növeli az ellentétes értelmű szavak használata. Figyeljétek csak!

Nincsen hangom,
de **van** pénzem,
tisztá vízben
vígán élek.

Mit fejeznek ki a találós kérdés kiemelt igéi: cselekvést, történést vagy létezést?

138*. Írjatok két olyan találós kérdést, amelyben ellentétes értelmű igék szerepelnek!

Az egyenes és átvitt értelemben használt igék

A szavak jelentését pontosan kell ismernünk ahhoz, hogy beszédünk és írásunk érthető legyen. Szavaink legnagyobb

részének egynél több jelentése van. Például: áll a gyerek; a tanuló nyelvtanból ötösre áll. Első példánkban az áll igét egyenes értelemben használtuk: lábára nehezedve egy helyben marad. Második példánkban már átvitt értelemben használatos az áll ige: fog kapni; a tanuló nyelvtanból ötöst fog kapni.

A nyelvet éppen az teszi hajlékonyá, változatossá, hogy a szavak nagy része egyenes és átvitt értelemben is használatos. A szavak egyenes és átvitt értelme az alapja a nyelvi humornak, a tréfás találós kérdéseknek is.

139. Olvassátok el az alábbi viccet! Mondjátok meg, melyik az az ige, amelyiknek az egyenes és átvitt értelme szolgál a humor forrásául!

Két anyagbeszerző találkozik.

— Szervusz. Hol voltál, hogy olyan sokáig nem láttalak?

— Elcsúsztam valamin, és hat hónapig mozdulni sem bírtam.

— És mondd, melyik paragrafuson csúsztál el?

140. Ha valaki hamisan énekel, vagy ok nélkül hangosan sír, azt mondják:

Bőg a szamár, eső lesz.

141. Mit jelent a bőg ige egyenes és átvitt értelemben? Mondjatok még ehhez hasonló igéket! Magyarazzátok meg egyenes és átvitt értelmű jelentésüket!

142. Az alábbi szövegben keressetek egy olyan igét, amelyiknek meg tudjátok magyarázni egyenes és átvitt értelmét!

KENGURU

Kivételesen erszényt kaptam, a saját bőrömből, tartós, finom kengurubőrömből, akkorát, hogy abba összehordhatnám a világ minden pénzét, s az állatok uzsorása lehetnék. Én azonban ebbe az eleven erszénybe inkább fiaimat helyezem. Ezek is kamatoznak. Fiaimtól unokák születnek, azoktól ükunokák. Példámmal leckét adok tinektek, hogy nincs nagyobb kincs a gyermeknél.

(Kosztolányi Dezső nyomán)

Ti hogy értitek ezt: nincs nagyobb kincs a gyermeknél? Írjátok le a szöveget!
Mondjátok meg, melyik ige fejez ki a szövegben cselekvést, történést és létezést?

143*. Írjatok olyan találós kérdést vagy viccet, amelyikben a humor forrása az ige egyenes és átvitt értelme!

Az igekötős igék

Figyeljétek meg a **beszél** ige jelentését az alábbi szövegben!
Barátaimmal megbeszéltük, hogy vasárnap kirándulni megyünk. Rábeszéltem az öcsémet, jöjjön ő is velünk. Szüleink azonban lebeszélték őt. Öcsi nem beszélt közbe. Megígértem neki, hogy elbeszélem az eseményeket.

Amint látjátok, attól függően, hogy milyen szó járult a **beszél** igéhez, megváltozott a jelentése:

megbeszél	— megtárgyal
rábeszél	— rábír
lebeszél	— szándékától eltérít
közbebeszél	— szavába vág
elbeszél	— elmond

144. Hányféle igekötőt tudnátok tenni a **néz** igéhez? Magyarázzátok meg mindegyiknek a jelentését!

145. Versenyezzetek, ki tud több igekötős igét alkotni az **ad** szóból! Mindegyik szót foglaljátok mondatba írásban!

146. Írjátok ki az alábbi játékos hangulatú versből az igekötős és az ellentétes értelmű igéket!

NE HIDD EL

Olyan rövidlátó lettem a nyáron,
ha elvesztem szemüvegem,
addig meg sem kereshetem,
míg meg nem találom.

(Frideczky Frigyes)

147*. Az alábbi igékhez tegyetek igekötőket! Az igéket fordítsátok le oroszra!

lát, rajzol, olvas, hoz, épít, gyúl

Példa: lát, meglát —

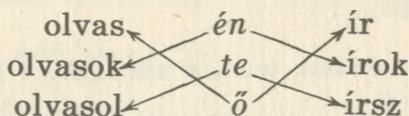
A cselekvő személye és száma

Az ige alakja sok mindent elárul az igéről. Figyeljük csak!
olvasunk, olvasnak

Mindkét szóban két-két szóelem van: szótő és rag; *olvas* — jelentése szerint cselekvő ige. Az *-unk* rag elárulja, hogy a cselekvést több személy végzi (mi), a *-nak* személyragból is tudjuk, hogy a cselekvést több személy végzi (ők). Sőt még azt is megtudjuk, mikor végzik a személyek a cselekvést: a beszélgetéssel egyidőben, akkor, amikor szó van a cselekvésről.

Az igealak tehát elárulja, hogy *egy vagy több személy végzi a cselekvést*. Ezért beszélünk az igével kapcsolatban **egy és többes számról**. Egyes számban is, többes számban is az igének három-három személye van. Nézzük csak!

Egyes szám

Folytassátok az összekötést a füzetetekben!

Többes szám

olvastok *mi* írnak
olvasunk *ti* írunk
olvasnak *ők* írtok

Az igitőhöz járuló ragok megmutatják ki cselekszik.
Az *én, te, ő, mi, ti, ők* szavakat a magyarban csak akkor használjuk, ha ki akarjuk emelni a cselekvő személyt.

148. Rendezd az alábbi igéket a cselekvő száma és személye szerint!

köszönünk, köszönsz, köszöntök, köszönök, köszönnek, köszön.

Egyes szám:

1. személy (én) ...
2. személy (te)
3. személy (ő)

Többes szám:

1. személy (mi) ...
2. személy (ti)
3. személy (ők)

A magyar nyelvben a köszönési formák eléggé bonyolultak. Mondjátok meg, hogyan köszöntök tanítótoknak, szüleiteknek, barátaitoknak, közeli és távoli ismerőseiteknek magyarul és oroszul! A magyar — orosz köszönési formákat (ahol lehet) állítsátok párba!

149. Olvassátok el kifejezően Rimma Kazakova orosz költő Búvölés című versének alábbi részletét!

Gyerekeket ne küldjeteK a frontra,
Van a földön örök emlék, de mennyi!
Valaki vétkét, fennen hivalkodva
Ne próbáljátok meg másokra kenni.

Keressétek és írjátok ki a többes szám 2. személyű igéket!

150*. Írjátok le kedvenc süteményetek receptjét többes szám első személyben!

A cselekvés ideje Az igeidők

Az időben tájékozódni nem mindig könnyű. Kisgyerek szájából szoktunk ilyeneket hallani:

Holnap sétáltam. Tegnap is fogok menni veled.

Amikor a kisgyermek megtanulja érzékelni az időt, a tegnap, ma, holnap közötti különbséget az igealakokkal is pontosan ki tudja fejezni:

ma, a beszéléssel egyidőben (jelen idő),

tegnap, a beszélést megelőzően (múlt idő),

holnap, a beszélést követően (jövő idő).

151. Az alábbi szövegben hibás időhasználattal találkoztok. Javítsátok ki az igealakokat úgy, hogy azok megfeleljenek a cselekvés idejének! A kijavított szöveget írjátok le!

A téli szünetet nagyszüleimnél töltöm. Így döntött holnap a családi tanács. Én már most tervezgettem, mivel foglalkozom a tágas udvaron. Tegnap el is megyek a műszaki boltba, veszek egy barkácskészletet, hogy minden munkához megfelelő szer számom legyen.

152. Olvassátok el az alábbi szöveget! Utána minden mondatból írjátok ki az igét, s határozzátok meg: milyen időt fejez ki az igealak, milyen számú és személyű az igealak!

HOGYAN MÉRJÜK AZ IDŐT?

Manapság órával mérjük az idő múlását. Az óra azonban csak pár százados múltra tekint vissza. Paraszti háztartásokban csak a múlt században terjedt el a falióra.

A nap kezdetét a napkelte jelezte. Nappal a nap járásából, az árnyék hosszából tudták, hol jár az idő. Az embereknek az égitestek járása segített eligazodni az időben.

A régi pásztornépek a hold fényváltozásait figyelték meg: holdnaptárakat készítettek, melyeket a hold latin nevéből (Luna) lunáris naptáraknak nevezünk. Egy holdhónap a két újhold közötti 29 és fél nap és 40 perc volt.

A holdnaptárakat több keleti nép máig megőrizte: például az arabok, a vietnamiak. Hónapjaink is a régi holdnaptárak maradványai.

Példa: mérjük — jelen idő, többes szám, 3. személy

153*. Elemezd az alábbi versrészlet igéit a fent megadott minta szerint! Hány igekötős ige van a versben?

BRUMMOGÓ

A verebek kinn a deres
tetőkön dideregnek,
a medvék most fönn a havas
hegyek közt melegednek.

Verébnék lenni odakint
szinte már lehetetlen,
s hiába vagyok idebent,
elmedvésült a kedvem.

Brummogok, föl-le ballagok,
majd le-föl s újra vissza,
amíg engedi léptemet
a szoba széle-hossza.

Szánom a fázó madarat,
s nem irigylem a medvét,
legszívesebben, ha lehet,
most egyikük se lennék.

(Kányádi Sándor)

1. A jelen idő

|| A jelen idő azt fejezi ki, hogy a cselekvés most történik,
akkor, amikor beszélünk róla.

154. Hogyan értelmezték a most szót a következő mondatokban?

*Most írok.
Most jöttem ide.
Most negyedik osztályos vagyok.
Most szabadon és békében élünk.
Most hidegek az éjszakák.
„E néhány sorral érd be most, öcsém“*

(Petőfi Sándor)

Amint látjátok, a *most* szót tág értelemben használjuk: ebben a percben, jelenleg, napjainkban, ebben az évszakban, egyelőre.

155. Írjátok ki a jelen idejű igéket Petőfi Sándor „István öcsémhez“ című versének itt következő részletéből!

Hát hogymint vagytok otthon, Pistikám?
Gondoltok-e úgy néha-néha rám?
Mondjátok-e ha estebéd után
Beszélgetésetek meghitt és vidám,
Mondjátok-e az est óráinál:
Hát a mi Sándorunk most mit csinál?

Mi a különbség a **mondjátok** ige írása és kiejtése között?

|| Ha **d, t, n** végű ige után *j* mássalhangzóval kezdődő rag következik, *gy, ty, ny* mássalhangzót ejtünk.

Írjuk:	Ejtjük:
<i>mondja</i>	monygya
<i>látja</i>	láltya
<i>fonja</i>	fonna

156*. Javítsd ki a helyesírási hibákat az alábbi szövegben!

Szánnyuk-bánnyuk, amit tettünk. Tuggyuk, segíteni kellett volna az iskolaudvar csinosításában, nem pedig szaladgálni. Beláttuk hibánkat.

Elemezd a szöveg igéit!

2. A múlt idő

|| A múlt idő azt fejezi ki, hogy a cselekvés a beszélést megelőzően ment végbe.

157. Nevezzétek meg az alábbi szöveg múlt idejű igéit!

Számtalan könyvet írtak arról, hogyan fedezte föl Kolumbusz, a jeles tengerész, Amerikát. A történelem az utódok számára megőrizte a nagy földrajzi felfedezés részletes leírását. Magának Kolumbusznak a feljegyzései is megmaradtak hajóútrjáról, s arról, hogyan pillantották meg a matrózok a rég várt földet.

Elevenítsétek fel, mit tanultatok 3. osztályban a múlt idő jeléről! Lexikonokban nézzetek utána, mikor és hogyan fedezte fel Kolumbusz Amerikát!

158. Magyarázzátok meg az itt következő szöveg múlt idejű igéinek helyesírását!

Régen a nagyapák szívesen beszéltek szülőföldjük történetéről. Így a gyerekek hamar megtanulták, honnan ered a falu neve, mi történt a régi időkben. A város, a falu nevezetes helyeiről, épületeiről, a határ érdekességeiről szóló történeteket helyi mondáknak nevezzük.

Írjátok le a szöveget, a múlt idejű igéket húzzátok alá!

159*. Kérdezzétek meg szüleiteket, nagyszüleiteket, idősebb ismerőseiteket, tudnak-e valamilyen történetet, nevezetesebb esetet szülőföldetekről? Bizonyára több helyi monda fog összegyűlni. Az így összegyűjtött mondákat írjátok le múlt időben (ki-ki a sajátját) egy albumba, s őrizzétek az iskola könyvtárában!

A mondáknak adjatok címet, írjátok be: kitől hallottátok, ki jegyezte le a mondát a közös albumba!

3. A jövő idő

|| A jövő idő azt fejezi ki, hogy a cselekvés a beszélést követően fog végbemenni.

160. Figyeljétek meg, milyen igealakokkal fejezzük ki a jövőben bekövetkező cselekvést!

Már most, télen tervezem, mivel fogom tölteni a nyarat. A nagy vakáció egy részét természetesen itthon töltöm. Segíteni fogok a ház körüli munkában. Fürödni fogok sokat a folyón. Napozni fogok, mert napozáskor a bőrben D-vitamin

keletkezik, ami a csontok fejlődéséhez szükséges. Kiegészítem a lepkegyűjteményemet, remélem, újakat is fogok az új hálóm-mal.

Mondjátok meg, melyik mondatban szerepel a fog önálló igeként!

Amint látjátok, jövő időt kifejezhetünk jelen idejű igealakokkal (*töltöm*), jövő idejű igealakkal (*igető + ni fog: fürödni fogok*) és úgy is, hogy az igéhez hozzátesszük a *majd* szót (*napozok majd*).

161. Pótoljátok a hiányzó igealakokat! Az igeidők kifejező eszközeit húzzátok alá!

Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
játszom	—	—
—	vállaltak	—
csöpög	—	—
—	—	járni fogunk
—	—	kopogni fogtok
vágtok	—	—

Határozzátok meg szóbelileg a cselekvő számát és személyét!

162*. Írjátok át az alábbi szöveget múlt időben, mintha visszaemlékezés lenne!

Nagymama sokat mesél nekem a régi világról. Elmondja gyermekora eseményeit, s én úgy hallgatom, mint egy mesét. Szeretem a régi szokásokról szóló elbeszéléseket. Sokat tudok meg elődeim nehéz életéről, a ma már elfelejtett összejövetelekről: lekvárfőzésről, tollfosztásról, tengerihántásról.

Kérdezd meg nagyszüleidtől, hogy zajlott régen a lekvárfőzés!

Az ige használata elbeszélő és leíró szövegekben

163. Számoljátok meg, hány ige van az alábbi elbeszélő, s hány a leíró szövegben!

Egy hét múlva már jobban volt, fel is kelt, de maga is nevetett egy kicsit rajta, elfelejtett járni, csak úgy szédelgett, mint az őszi légy.

— Mikor megyünk a kollégiumba...— kérdezte egy este a bátyja váratlanul — órára? — tette hozzá szelíden.

Misi lesütötte a szemét, igen halkan mondta:

— Soha.

Soká hallgattak. A tűz világított, s kint a kis gőzös tutult.

— Akkor mi lesz belőled? — kérdezte a bátyja-egészen halkan.

Misi sokáig hallgatott, nem merte kimondani, ami a szívéen volt, csak lesütötte a fejét.

— Hát mi akarsz lenni, édes kisfiam? — kérdezte a bátyja újra.

Misi hirtelen azt mondta:

— Az emberiség tanítója.

Újra hallgattak soká.

— Tanító: tanulás nélkül még senki sem lett!... — szólt a bátyja.

Misi elszégyellte magát, hiszen akar ő tanulni, nem is tanulni: tudni!... Tudni akar ő: mindent, amit ember tud, s megrémült, hogy most elárulja magát, a titkot, amit senki se tud, még ő maga sem akar önmaga előtt sem tisztázni... amit senkinek se tudna megmondani, csak az édesanyjának, hogy: „költő”...

(Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig)

Az erdők legnagyobb vadon élő állata a szarvas. A szarvas kb. 2 m hosszú, másfél méter magas. Kérődző, teste nyúlánk, farka rövid. Lágyszárú növényekkel, fiatal fákkal, cserjék hajtásaival, leveleivel táplálkozik. Húsa és bőre miatt vadászati szempontból értékes állat. A szarvas védett állat.

(Új Magyar Lexikon)

164. Mondjátok meg a szövegben található igék alapján, hogy elbeszéléssel, vagy leírással van-e dolgotok? Elemezzétek az igéket!

Jancsi azon éjjel keveset aludt. Sohasem járt Budán. Csak a mesékből hallotta, hogy ott lakik a király. Némelyik mese arról is szólt, hogy a parasztfiú hogyan barátkozik össze a királykisasszonnyal. Bizonyára új szűr van akkor a parasztfiún. Más mese arról szólt, hogy a királykisasszonyt sárkánynak kell odaadni, de egy bátor legény megszabadítja, s van aztán lakodalom!

Álmodott Jancsi aranyról, ezüstről, koronás emberekről és koronás asszonyokról, és egy új szűrről reggelig.

(Gárdonyi Géza)

Válasszatok ki önállóan az Olvasókönyvből egy elbeszélő és egy leíró részt. Mit tudtok mondani a bennük található igékről?

Bizonyára könnyen megállapítottátok, hogy az elbeszélésben sokkal több ige van, mint a leírásban. Ez nem véletlen, hisz amint év elején tanultátok, az elbeszélés eseményt, történetet mond el, a leírás ismertetőjegyek szerint ábrázol valamit.

Ezért az elbeszélésben a szófajok közül a cselekvést, történet, létezés kifejező ige gyakori használatú. A leírásban pedig a főnév, a melléknév és a számnév fordul elő gyakrabban, ezek a szófajok ugyanis tárgyakat, fogalmakat neveznek meg, kifejezik azok tulajdonságait és mennyiségét.

165. Készíts elbeszélést és leírást a lenti képről! Az elbeszélésben tartsd be az időrendi sorrendet, a leírásban pedig a térbeli sorrendet. Az elbeszélés címe lehet: Készülődés az iskolai ünnepségre. A leírás címe lehet: Az én táncruhám.

Az igeidők használata elbeszélő szövegben

A jó elbeszélés egyik fontos tudnivalója az igeidők szabályos használata. Az igeidőket nem szabad kapkodva változtatni.

Mivel elbeszélni megtörtént eseményt szoktunk, általában múlt időben mondjuk el. •

Figyeljétek csak!

*A nap akkor már a földet érintette,
Mikor Jancsi a nyájt félig összeszedte;*

A következő mondatban azonban a költő jelen időbe csap át, de nem indokolatlanul. A jelen idő használata azt eredményezi, hogy az olvasó is beleképzei magát a helyzetbe.

*Nem tudja, hol lehet annak másik fele:
Tolvaj-e vagy farkas, ami elment vele?*

(Petőfi Sándor: János vitéz)

A jelen idő beiktatásával az író erőteljesebben idézi a múltat, a megtörtént eseményt szinte jelenlétünkben végbe-menőnek érezzük.

166. Olvassátok el a verset! Mondjátok meg, miért vált át a költő helyenként múlt időről jelen időre!

ŐSZ

Kopasz az almafa,
sárga.
Leszállt az alma
kosárba.
Kaszálón ökörnyál
lebben,
fakul a fű torzsa
csendben.
Üres a szilvafa,
árva,
ágait kék égre
tárja.

S hol van a szőlőhegy
kincse?
Elnyelte nagyhasú
pince.
Mezőről hol van a
boglya?
Szénapadlásnak a
foglya.
Szilva fő az üstben,
lesz már
kenyérre, tésztába
lekvár.
Padláson színarany
szalma:
itt puhul a piros
alma.
Pusztá a kert,
a mező, a határ,
a nyár, jaj, a nyár odavan
már...

(Szilágyi Domokos)

Az igeidők használata leíró szövegben

A szakszerű vagy tudományos leírásban jelen idejű igealakot használunk.

Lapozzatok vissza a tankönyvetekben, s figyeljétek meg az igeidő használatát a kísérleti egerekről szóló leírásban!

Az élményszerű vagy szépirodalmi leírásban a jelen idejű és a múlt idejű igealak egyaránt használatos. Egy-egy leíráson belül azonban nincs időváltás.

Néhány lépésnyire az úttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld káka és világoszöld sás, mellette bíbicek nyargalásznak búbos fejeikkel, s a tó közepén nagyokat lép hosszú, piros lábaival a melankolikus gólya.

(Petőfi Sándor: Űti levelek Kerényi Frigyeshez)

Ma lenn voltam többed magammal a bányában... Mentünk, mentünk a hosszú, szűk folyosón befelé, mint a töltés a kolbászba, egy darabig egyenesen, aztán föl és alá, végre távolról halk kalapácsolásokat hallottunk, s föl—föl kezdtek tünedezni a bányászok lámpái meg eltűntek, amint tovább haladtunk, mint a csillagok a fekete felhők közt.

(Petőfi Sándor: Üti levelek Kerényi Frigyeshez)

Ugye szépnek, szemléletesnek és hatásosnak találjátok a leírásokat? Olvasáskor érdemes figyelemmel kísérni azt is, amit az író mond, de azt is, **ahogyan, amilyen nyelvi eszközökkel** mondja. Így tudjátok majd nyelvtani ismereteiteket a szép beszéd szolgálatába állítani.

168. Válasszatok ki Természetrajz című könyvetekből egy szakszerű, tudományos leírást, s figyeljétek meg benne az igeidőhasználatot!

169. Az Olvasókönyvből válasszatok élményszerű, szépirodalmi leírásokat s itt is figyeljétek meg az igeidő használatát!

170*. Életetek egy emlékezetes eseményéről írjatok elbeszélést! Az elbeszélésben legyen leíró részlet is! Az elbeszélésben ügyeljétek az igeidők használatára! Indokolatlanul ne váltogassátok az igeidőt!

Az ígéről tanultak összefoglalása

Az elmúlt órákon sok mindent tanultatok az ígéről, megtudtátok, hogy az ige az egyik leggyakrabban használt szófaj, a mondatban mindig állítmány.

171. Az alábbi mondatokban a cselekvést jelentő igék nem a saját helyükön vannak. Végezd el a javítást aszerint, hogy ki mit cselekszik!

A kőműves döngicsél. Az orvos brekeg. A tanító árul. A kereskedő tanít. A méhecske épít. A béka gyógyít.

172. Az itt következő mondatokban pedig a történést jelentő igék keveredtek össze. Végezd el a javítást aszerint, hogy mivel mi történik!

A tányér fő. A kalács beborul. Az ég sül. Az ebéd leesik.

173. Folytasd a sort olyan igékkel, amelyek a nap különböző szakaszainak történéseit fejezik ki: **pitymallik, hajnalodik...**

Magyarázzátok meg az igék jelentését!

174. Keresd meg a létezést kifejező szavakat az alábbi szövegben!

Szép idő van. Ilyenkor mindig jókedvű vagyok. Sokan vannak az utcán. De jó, hogy béke van! Vagyunk, élünk, örülünk, dolgozunk, tanulunk.

Elemezd az igéket a tanult minta szerint!

175. Tégy a ráz és a vág igéhez különböző igekötőket, s magyarázd meg az így kapott igekötős igék jelentését!

176. A taplálékot vesz magához (eszik) jelentést több rokon értelmű igével is kifejezhetjük. Folytasd az elkezdett sort, s mondd meg, melyik igét mikor használjuk!

falatozik...

177. Végül olvassátok el szép kifejezően Móra Ferenc írását! Figyeljétek meg az igeidők használatát! Keressetek az elbeszélésben leíró részt!

Akárhogy fűtöttük a búbost, a malomszoba ablaka egész télen át ki nem engedett. S az a befagyott ablak volt az én palatáblám, édesanyám gyűszűs ujjá rajta a pölvessző. Lesz-e valaha a világon gyémántból faragott íróvessző, amely drágább lehetne a munkában megbarnult, jeges vizekben megvörösödött, éles szelektől reszelősre fújt vézna ujjnál, mely sütés, mosás, mosogatás után fáradhatatlanul kopogott a jégvirágos üvegen? És lesz-e valaha a világon szépírómester, aki utánozni tudná azokat az ide-oda csúszkáló, hol hanyattvágódó, hol orra bukó ákombákomokat, melyek korcsolyázó tündérek veszélyes lábnyomához hasonlítanak!

Sokat sirtunk és sokat kacagtunk azon a télen. Voltak gonosz, makacs betűk, amelyek nem akartak szót fogadni tanítómesteremnek se, és voltak kedvesek, derék, barátságos betűk, amiket az én ügyetlen ujjaim is egyszerre elő tudtak hívni. A „g” betűnek sohasem fogom megbocsátani azokat a könnyeket, melyek a világ legdrágább szeméből omlottak miatta. S az „o” betűre mindig úgy fogok gondolni, mint áldásra nyitott szájra. Ezt kedveltem legjobban, mert ez volt a legkönnyebb. Le tudtam írni a számmal is: csak rá kellett lehelnem egész közélről az ablakra. Egyszer ugyan odafagyott az orrom hegye, de édesapám megvigasztalt azzal, hogy marad abból elég, ha a fele lefagy is...

Azon az estén ezt a szót kapartam bele a jégvirágok mezejébe:

Édesapám odaállt mögém a méccsel, hogy jobban lássa, mit dolgozom. A betűk árnyéka óriássá nyúlva vetődött ki a hóra, s úgy reszketett a mécs lobogásában, mint valami varázsírás.

— Te, az S-et megfordítva írtad — kacagott édesapám — nézd, így kell azt írni.

Azzal a körmével egy rendes S betűt hasított az ablak jegébe. De én ravaszul csóváltam a fejemet, hogy engem nem lehet bolonddá tenni. Tudom én, hogy az az igazi, amire szülém tanított.

S ha gyorsan írok, most is sokszor megesik még velem, hogy megfordítva írom az S-et, mint ahogy falusi szabók cégtábláján látni. S amikor észreveszem a hibát, mindig teleszalad a szemem könnyel, s megcsókolom a szívemmel a ráncos kezét, mely e kígyóbetűt először mutatta meg nekem.

(Móra Ferenc)

Ennek az elbeszélésnek maga az író a hőse. Olvassátok Móra Ferenc írásait, nagy örömtöket fogjátok bennük lelni!

Szerintetek melyek az elbeszélésben azok a sorok, amelyek a legszebben fejezik ki az édesanya (szüle) és az édesapa iránti szeretetet? Te hogy szólitod szüleidet?

Mi az elbeszélés témája?

Hol van az elbeszélésben a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés?

Figyeljétek meg a bekezdéseket, keressétek meg minden bekezdésben a központi mondatot!

Hol van az elbeszélésben időváltás? Mi indokolja az időváltást?

Milyen számban és milyen személyben mondja el az író az elbeszélést?

178*. Írj te is elbeszélést arról, hogyan tanultál meg olvasni és írni!

A FŐNÉV

179. Olvassátok el a következő szöveget!

A tanulók a hazáról beszélgettek. Tamás szerint a haza a ház, amelyben lakunk. Zoltán azt mondta, hogy a haza a család, ahol szeretet és öröm vesz körül bennünket. Kati azt állította, hogy a haza a föld, amely kenyeret ad. A költő

szerint pedig a nép, amely a boldogabb jövőért dolgozik. A szülők, a testvérek, a barátok és minden, ami kedves nekünk.

Varga Zoltán nyomán

Szerintetek kinek van igaza? Milyen találó címet adnátok a szövegnek? Vizsgáljátok meg, mit jelentenek, mit neveznek meg a szöveg vastag betűvel írt szavai!

A tanulók, Tamás, Zoltán, Kati, költő, szülők stb. szavak személyeket neveznek meg.

A ház, föld szavak pedig élettelen tárgyak nevei.

A haza, szeretet, öröm gondolati dolgot nevez meg.

Az olyan szót, amely személyt, élőlényt, élettelen tárgyat vagy gondolati dolgot nevez meg, főnévnek nevezzük.

A főnév kérdései: **ki? mi?**

A **ki?** kérdéssel személyre kérdezünk.

Például: *fiú, lány, Kati, Tamás, tanuló, szülő* stb.

A **mi?** kérdéssel élőlényre, tárgyra, gondolati dologra kérdezünk.

Például: *madár, Bodri, ház, kenyér, barátság, bátorság.*

180. Nézzétek meg figyelmesen ezt a képet, és írjátok le mindazt, amit tudtok róla! Húzzátok alá írásotokban a főneveket!

181. Olvassátok el az alábbi szöveget!

A szülőföld nemcsak egy falu vagy város, hanem a körülötte levő táj is. Szülőföldünk csak egy van, mint ahogy édesanyánk is egy van.

A mi szülőföldünk Kárpátalja. Csodálatosan szép ez a vidék! Természetvilága is igen gazdag. Legfőbb ékessége és kincse az erdő.

Mivel tudnátok még kiegészíteni a szöveg második bekezdését? Segítenek-e ebben ezek a főnevek: *búza, kukorica, gyümölcs, turista, üdülő?*

182*. Írjátok le, mit jelent nektek a haza!

183. Olvassátok el a következő versrészletet!

Csúszik az út, gép elakad,
befagyott a fényes patak.
Mókus, madár vacog, fázik,
Hány nap van még olvadásig?

Szorgoskodik lapát, csákány,
hó tapad az akác ágán.
Eltűnt az út, ösvény, mezsgye,
csak a szél jár föléledve.

(Simon Emil)

Keressétek ki a versből a főneveket az alábbi példa szerint!

Példa:

Élőlények: mókus,

Tárgyak, élettelen dolgok: út, gép, ...

184. Másoljátok le az itt olvasható versrészletet szépírással! Húzzátok alá a főneveket, és mondjátok meg, milyen kérdésre felelnek!

Előre, föl, fiúk, leányok,
miénk a föld, miénk az ég,
nekünk teremnek a virágok,
és minket vár a messzeség!

(Juhász Gyula)

185*. Írjátok hat mondatot! A mondatokban legyenek személyt, más élőlényt, valamint élettelen tárgyat és gondolati dolgot jelentő főnevek!

A köznév

186. Olvassátok el a versrészletet! Figyeljétek meg, milyen kezdőbetűvel vannak írva a mondat belsejében a vastag betűs főnevek! Kérdezzetek rájuk!

Mint egy fényes **palota**,
olyan ez az **iskola**.
Folyosóján **vendég jár**,
sete-suta **napsugár**.
Még egy **lepke** is betévedt.
Talán virágmézet érzett.

(Ösvát Erzsébet)

A főneveket a mondat belsejében kis kezdőbetűvel írtuk, mert köznevek.

Köznévnek az olyan főnevet nevezük, amely több ugyanolyan vagy hasonló élőlénynek, élettelen dolognak a közös nevét jelöli.

Például: *tanuló, bogár, ház, gyümölcs* stb.

187. Olvassátok el figyelmesen az alábbi szöveget, és írjátok ki belőle a közneveket! A köznevek kezdőbetűjét húzzátok alá!

Új bútort kapott az iskola. Voltak ott asztalok, padok, székek, táblák. Szép, világossárga, fényes padok kerültek az osztályokba. A gyerekek boldogan helyezkedtek el bennük.

— Ez az én helyem! — hangoskodott egy kisfiú. — Hogy senki el ne foglalja, megjelölöm magamnak.

A tolltartójából előkerült a ceruza, toll.

Odamentek hozzá osztálytársai. Egyikük, egy lány, így szólt:

— Légy nyugodt, senki sem ül a helyedre. A padra pedig ne firkálj! Inkább becsüld meg, tartsd tisztán!

A pad, az iskola berendezése mindnyájunk közös vagyona.

Vigyázzunk rá!

(Vágó Elemér nyomán)

Mit tudatok meg a szöveg bevezetéséből? Miről szól a fő rész? Mi a szöveg alapgondolata? Milyen mondatok fejezik ki? Milyen címet adnátok a szövegnek? Milyen köznevek vannak a szövegben? Kérdezzetek rájuk! Soroljátok fel, milyen bútorok vannak osztályotokban! Háromnak a nevét foglaljátok mondatba!

188. Olvassátok el a következő verset!

Mi leszek, ha nagy leszek?
Mérnök! — Mérek, tervezek:
épül alap, emelet;
házat, hidat emelek.

De ha tudós, ha merész
mérnök, gépész, tengerész,
orvos, bányász, martinász,
repülő vagy bármi más,

és bármely nap fénye süt,
kertész leszek mindenütt,
kertész leszek, magvető,
tágas kertem a jövő;

(Rónay György)

martinász — vasöntő, kohász

Te mi szeretnél lenni? Írjátok le az utolsó versszakot, és húzzátok alá a közneveket!

189*. Folytasd a mondatokat odaillo köznevekkel!

1. A kertben almafa, ..., ..., ..., ..., ..., terem.
2. Az erdőben fenyőfa, ..., ..., ..., ..., ..., nő.
3. A szántó föld növényei: búza, ..., ..., ...,
4. A kert virágai: liliom, ..., ..., ..., ...,

Írjátok le ezeket a mondatokat! Ügyeljete a szépíráásra!

190. Olvassátok el az alábbi közneveket!

kalapács, ecset, centiméter, vonalzó, meszelő, gyalu, létra,
olló, tű, fűrész, szeg, varrógép

Írjátok le őket külön-külön oszlopba aszerint, hogy melyik a szabó, melyik az asztalos és melyik a szobafestő szerszáma!

191. Vizsgáljátok meg az alábbi mássalhangzókat! A pontok helyébe tegyetek megfelelő magánhangzót, hogy a teljes szó a zárójelben levő kérdésre feleljen! Versenyezzetek! Ki ügyesebb?

p . k (ki?) . r . s (ki?) p . l . t . (ki?) P . st . (ki?)
p . k (mi?) . r . s (mi?) p . l . t . (mi?) p . st . (mi?)

Minta: pék (ki?) — pók (mi?), ...

Írjátok le! A hosszú magánhangzókat jelöljétek zölddel!

192*. Találjátok ki, milyen főneveket rejtnek az alábbi találós kérdések!

1. Fűvek sűrűjében
barna zenész csücsül
s a lábával hegedül...
cirr-cirr... száll a nóta,
kora reggel óta.	2. Icipici repülő
vizek fölött,
lombok között
szitaszárnyon
röpködő.
3. Melyik disznó nem volt soha malac?	
4. Melyik ló tud szárnyon szállni?	

A főnevekkel alkossatok mondatokat. Írjátok is le őket!

A tulajdonnév

193. Olvassátok el a következő mondatokat! Mondjátok meg, személyt, élőlényt vagy élettelen dolgot neveznek-e meg a vastag betűs főnevek! Írjátok le ezeket a szavakat és húzzátok alá bennük a nagy kezdőbetűt!

1. Megtanultam **József Affila Mama** című versét.
2. Kedvenc lovam neve **Csillag**.
3. **Magyarország** fővárosa **Budapest**.
4. Vidékünk legnagyobb folyója a **Tisza**.
5. A magyarok hajdanában az **Ural-hegység** mellől jöttek a **Kárpátok** vidékére.
6. Városunk legszebb tere a **Petőfi tér**.
7. Minden évben előfizetünk a **Kárpáti Igaz Szó** című újságra.
8. Most olvasom **Gajdar Timur és csapata** című könyvét.

hajdanában — nagyon régen

A vastag betűs szavakat a mondat belsejében is nagy kezdőbetűvel írtuk. Ezek tulajdonnevek.

Tulajdonneveknek azokat a főneveket nevezzük, amelyek egy-egy személynek, állatnak vagy élettelen dolognak (országnak, városnak, intézménynek, újságnak, könyvnek stb.) saját, megkülönböztető nevét jelölik.

Már tudjátok, hogy a tulajdonnév lehet:

1. személynév: *Petőfi Sándor, Péter, Anna*
2. állatnév: *Morzsa, Cili, Szilaj, Riska*
3. világrészek, országok, városok, falvak, utcák, terek, folyók, hegyek, stb. nevei: *Európa, Ukrajna, Ung, Vári, Kazinczy utca, Rákóczi tér, Tisza. Kárpátok*
4. intézménynév: *Területi Honismereti Múzeum, Csapi Középiskola*
5. irodalmi művek, folyóiratok, újságok címei: *Kincskereső kisködmön, Dörmögő Dömötör.*

194. Olvassátok el a következő szöveget!

MELYIKNEK TARKÁBB A BUNDÁJA: A PÁRDUCNAK VAGY A LEOPÁRDNAK?

Vigyázzatok, mert ez egy beugratós kérdés!

A bundájuk pontosan egyforma, hiszen ugyanarról az állatról van szó. Ezek a szép, pettyes bundájú nagymacskák Afrikában és Ázsiában élnek. Néha fekete bundával születnek, ilyen volt Kipling híres regényében Maugli hú barátja, Bagira is. Láthattok fekete és pettyes párducokat az állatkertben is. A leopárd rendkívül ügyesen mászik fára, elejtett zsákmányát is gyakran fölviszi az ágak közé, hogy a keselyűk elől elrejtse.

Írjátok ki a szövegből a tulajdonneveket!

195*. Az alábbi szavak közül írjátok le külön-külön oszlopba a tulajdonneveket és a közneveket! A tulajdonnevek kezdőbetűjét írjátok színessel!

hegy, Kaukázus, folyó, Dnyeper, város, utca, Állomás utca, kutya, Bodri, egyetem, Ungvári Állami Egyetem, Légy jó mindhalálig, regény, újság, Ezeremester, Puskák és galambok, Kárpáti Könyvkiadó, intézmény

196. Feleljetek teljes mondatokkal az alábbi kérdésekre! Mondjátok el, mit tudtok a feleletetekben található tulajdonnevek helyesírásáról?

1. Hogy hívják városotokat vagy falutokat?
2. Területünk mely városait ismeritek?
3. Hogy hívják a területünkön húzódó hegyeket?
4. Milyen országokkal határos területünk?
5. Milyen újságok jelennek meg területünkön?
6. Milyen intézmények vannak falutokban vagy városotokban?

Írjátok néhány mondatot arról, milyen könyvet olvastatok legutóbb? Mi a könyv címe? Ki írta? Kik a szereplői? Hogy hívják őket?

197. Olvassatok el a következő mondatokat! Keressetek ki a tulajdonneveket! Magyarázzátok meg helyesírásukat!

1. Megtanultam A. Puskin Tél című verset.
2. Sok turista érkezik a Kárpátokba Moszkvából, Kijevből és Harkovból.
3. A tanulok megtekintettek az Egri csillagok című filmet.
4. Városunk legszebb utcája a Virág utca
5. A barátom az Eszenyi Középiskolában tanul.

198*. Írjátok le, milyen könyvet és újságot olvas családotok!

199. Foglaljátok mondatokba az alábbi kifejezéseket!

erdei rét, hazi veréb, jó barát, korkás papír, mezei virág, kék szem, jó tanács

200. Olvassatok el az alábbi személyneveket! Folytassatok a nevek beírását a pontok helyére a minta szerint!

Fiúnevek: Pisti — István, Karcsi — ..., Zoli — ..., Jancsi — ..., Józsi — ..., Gyuri — ..., Ferkó — ..., Imi — ..., Tomi — ..., Bandi — ...

Lánynevek: Kati — Katalin, Ica — ..., Évi — ..., Irca — ..., Gizi — ..., Annus — ..., Bözsi — ..., Sari — ..., Nelli — ..., Juci — ..., Joli — ...

201*. Nézzétek meg a következő oldalon levő képeket!

Adjátok nevet a gyerekeknek! Írjátok elbeszélést a négy kép alapján! Címét közösen válasszátok meg! Ti is úgy tennétek e mint a képen ábrázolt két gyerek? Veleményetek szerint mi maradt ki a történetből?

A rokon értelmű és ellentétes jelentésű főnevek

202. Olvassátok el az alábbi mondatokat!

1. *Az utolsó házban az öreg Kati néni lakott. Nem is volt az ház, csak rogyott szalmás viskó, sem udvara, sem kerítése.*

(Móra Ferenc)

2. *Mi füstölög ott, a síkon, távolban?
Talán biz az édesanyám kunyhója.*

Népköltés

3. *Kis lak áll a nagy Duna mentében;
oh, mi drága e lakocska nékem!*

Petőfi Sándor

Szerintetek mi a különbség a vastag betűs szavak jelentése között?

A ház, viskó, kunyhó, lak, lakocska szavak jelentése hasonló, ezért ezek **rokon értelmű főnevek**.

203. Figyeljétek meg az alábbi versikében a **liba** és a **lúd** főneveket!

*Nincs szebb, mint az anyalúd,
nem kell neki gyalogút.
Fűnek, gypnek nekilát,
felneveli a libát.*

Bár rokon értelműek ezek a főnevek, nem cserélhetjük fel őket minden esetben. Nem mondjuk például így: *Lúdsült volt az ebéd.* A **lúd** a választékosabb kifejezés, a **liba** szót inkább a mindennapi beszédben használjuk.

Írásunkban, beszédünkben ügyeljünk a rokon értelmű főnevek helyes használatára!

204. Olvassátok el az alábbi szólásokat, közmondásokat!

1. Nem az **öltözet** teszi az embert.
2. **Kutyacsont** beforr.
3. **Ebharapást** szőrével gyógyítják.
4. Éhes **sertés** makkal álmodik.
5. Addig jár a **kancsó** a kútra, míg el nem törik.

Ugye milyen furcsán hangzanak ezek a szólások és közmondások! Mind ez azért van, mert nem az eredeti főnevet olvastátok, hanem annak rokon értelmű párját. Írjátok le a szólásokat és közmondásokat az eredeti főnévvel! A főneveket megtaláljátok a zárójelben!

(disznó, eb, korszó, ruha, kutya)

205*. Keressétek meg az alábbi köznevek rokon értelmű párját! Írjátok le őket, majd fordítsátok le oroszra!

kikelet — tavasz	dolgozó —
kalendárium —	zászló —
tanterem —	levélhordó —
fűzet —	szemüveg —
mennybolí —	paipa —

206. Olvassátok el a mondatpárokat! A pontok helyére írjátok be a zárából vett rokon értelmű főneveket!

1. A szorgalmas tanuló mindig megtanulja a leckéjét. Az ... idejében elvégzi a feladatát. 2. A kukorica a gabonaféle növényekhez tartozik. A baromfiak és a sertések fő eledele a 3. A tanító érdekes történetet mondott. A ... munkája nagyon szép és felelős. A ... a közlekedési szabályokról beszélt. (pedagógus, iskolás, nevelő, tengeri)

Írjátok le a mondatokat, és húzzátok alá a rokon értelmű főneveket!

207. Folytassátok az alábbi nyelvi játékot előbb gondolatban, majd írjátok is le!

hegy — völgy	egészség — ...
este — ...	élet — ...
fény — ...	kezdet — ...
zaj — ...	nappal — ...

Ezek ellentétes jelentésű főnevek.

Az olyan főneveket, amelyek egymással ellentétes dolgokat jelölnek, ellentétes jelentésű főneveknek nevezzük.

Például: tűz — víz, kunyhó — palota.

208. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. Ne legyen soha **háború!** 2. Sok jó **barát** kis helyen is
elfér. 3. **Tűz** használ fázónak, de árt izzadónak. 4. **Nagymama**
este egy szép mesét mondott.

Írjátok ki belőle a vastag betűs főneveket! Írjátok melléjük ellentétes
jelentésű párjukat! Alkossatok mondatokat a főnévpárokkal!

209*. Írjátok mondatokat az alábbi főnevek ellentétes párjával!

fiú, nyár, bánat, ital, világosság

A többjelentésű főnevek

210 Mit tudsz a rajzokról leolvasni?

Zebra e a zebra?

Zebra-e a zebra?

Ha a **zebra** szót önmagában kimondja valaki, nem tudjuk
biztosan, hogy állatra vagy gyalogátkelőhelyre gondol-e.
Ezek a képek világosan beszélnek. Mind a két rajz zebrát
ábrázol. A gyalogátkelőhely a hasonlóság, a csíkozás alapján
kapta a *zebra* nevet.

Az ilyen szavakat **többjelentésű szavaknak** ne-
vezzük.

211. Olvassátok el a szópárokat!

zamatos körte — százas körte; írott levél — sárguló levél;
érett mandula — beteg mandula; pontos óra — harmadik óra

Magyarázzátok meg, hogyan kaphatott egy-egy szó több jelentést! Két szókapcsolatot foglaljatok mondatba! A szókapcsolatokat és a mondatokat írjátok le!

212. Hányféle jelentést juttatnak eszedbe ezek a főnevek?

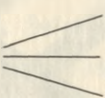
orgona nyelv toll kagyló
— — — —

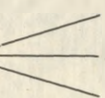
Soroljátok fel ezeket a jelentéseket!

213*. Másoljátok le a következő mondatokat, és húzzátok alá bennük a többjelentésű főneveket!

1. A gyűrű szép ékszer. A tornaverseny egyik fő szere a gyűrű.
2. A folyó két partját híd köti össze. Katinak a tornaórán jól sikerült a híd.
3. A tábla az iskola bútorzatához tartozik. Az úton az éles kanyart tábla jelzi.

214. Alkossatok mondatokat a fenti többjelentésű főnevekkel úgy, hogy minden mondatban más-más jelentésben álljanak! A legsikeresebb mondatokat írjátok le!

mackó fiatal medve
játékszer
mackóruha

lencse növény
a szem része
barna anyajegy

Az egyenes és az átvitt értelmű főnevek

Az emberi test egyes részeinek nevével sok mindent lehet jelölni.

Van egy testrészünk: a fej. De van a családnak is feje: a családfő. Az államnak a feje: az államfő. Lássuk, mi vette kölcsön a testrészünk nevét.

Minek lehet feje?

a lábnak — lábfej a hagymának — hagymafej
a kéznek — kézfej a káposztának — káposztafej

215. Szerkesszetek mondatokat az alábbi szavakkal!

kapu — kapu (sport) lapát — lapát (evező)
daru — daru (gép) csiga — csiga (munkaeszköz)

Írjátok le a mondatpárokat! Húzzátok alá a többjelentésű főneveket!

Minek lehet háta?

a hegynek — ..., a kéznek — ..., a széknek — ..., a földnek —...

Hányféle szem van?

babszem, kukorica..., szőlő..., harisnya..., lánc..., homok...

Próbáljátok kitalálni, minek lehet szája, lába, karja! Írjátok le!

216. Olvassátok el, majd másoljátok le a következő népdalszöveget!

Még a búza ki se hányta a fejét,
fehér galamb mind elvitte a szemét!
Fehér galamb, ne vidd el a búza kalászát,
miből süt az édesanyám pogácsát.

Keressétek meg benne és húzzátok alá az átvitt értelemben használt főneveket!

217. Törjétek csak egy kicsit a fejeteket! Fejtsétek meg a találós kérdéseket! Értelmezzétek a találós kérdést! Melyik szavuk átvitt értelmű?

1. Hány szemet kap fel a tyúk egyszerre?
2. Hetven szeme van, mégsem lát vele? (Mi az?)
3. Ki fia egyidős az anyjával?
4. Foga van, mégsem eszik vele? (Mi az?)
5. Hány szem borsó megy egy öliteres fazékba?

Hasonlítsátok össze megfejtéseketek a zárójelben levőkkel!

(fűrész, fésű, gereblye; a lánc; hármat: két saját szemét és egy gabonaszemet; a ládafia; egy sem, mert nem tud menni)

218*. Írjátok mondatokat az alábbi egyenes és átvitt értelemben használt főnevekkel!

szem — szem (gödör), száj — száj (üreg), fül — fül (csésze)

A főnév egyes és többes számban

219. Olvassátok el az alábbi mondatokat és hasonlítsátok össze a vastag betűs szavakat! Emlékezzetek, mit tanultunk a múlt éven a főnevek többes számáról!

a) A cserkész védi a természetet.

a) Kendermagot talált a veréb.

b) A cserkészek gondoskodnak az éhező madarokról.

b) A fán nagy lármát csaptak a verebek.

Figyeljétek meg a mondatokban előforduló főneveket!

ki?	kik?	mi?	mik?
<i>cserkész</i>	<i>cserkészek</i>	<i>veréb</i>	<i>verebek</i>

A főnév állhat **egyes és többes számban**

Az egyes számú főnév kérdései: **ki?, mi?**

A többes számú főnevek kérdései: **kik?, mik?**

A többes szám jele a **-k** amely gyakran kötőhangzóval kapcsolódik a szótőhöz.

Például: *hajó* — *hajók*, de: *virág* — *virágok* stb.

220. Olvassátok el a következő szöveget!

Tél van. Hull a hó. Kertek, mezők, dombok, hegyek fehér takarót kapnak. A magasban varjak kárognak. A cinkek, pírókok a fák odúiba húzódnak. A patak vize is befagyott. A gyerekek vidáman korcsolyáznak rajta.

Írjátok ki a szövegből külön oszlopba az egyes számban és külön a többes számban álló főneveket!

221. Olvassátok el az alábbi főneveket!

fa, bokor, fű, szél, vihar, folyó, út

Írjátok le a főneveket többes számban! Jelöljétek egyezményes jellel a többes szám jelét és ahol van, a kötőhangzót!

222. Olvassátok el a következő szöveget!

TÉLEN

Hó borít mindent. Sehol egy pillangó, sehol egy hangya, sehol semmi bogár. A fecske, a gólya elszállt melegebb vidékre. Csak a veréb csiripel dideregve a zúzmarás fákon.

De hát hol az a sok bogár? Hol a mezők ürgéje? Hol a mókus? A hörcsög, a medve, a béka meg a sok mindenféle állat, amit nyáron látunk?

(Gardonyi Géza nyomán)

Allítsátok össze közösen a szöveg befejező részét úgy, hogy válaszoljatok az olvasmányokban feltett kérdésekre. Írjátok le a befejezést! A főneveket használjátok többes számban!

223* Olvassátok el az alábbi verset!

PILLE SZALLDOS, EZER PILLE

Pillie szálldos, ezer pille,
szárnya mindnek hófehér,
kavarognak, táncot járnak:
csik a hó, itt a tél!
Hulljatok csak, hópinécskék,
kicsiny fehér csillagok,
lombja vesztett kopár tákra
díszes köntösi adjatok.

(Szalai Borbála)

Kérdések segítségével keressétek ki a versrészletből az egyes számú főneveket, majd a többes számúakat! Írjátok le őket! A kötőhangzót és a többes szám jelét jelöljétek meg!

224. Figyeljétek meg a következő főnevek többes számát!

bokor — bokrok	nyúl — nyulak
szobor — ...	víz — ...
gödör — ...	fűz — ...
vödör — ...	híd — ...

Folytassátok a főnevek beírását! Milyen szabályszerűséget vettetek észre a főnevek többes számának írásakor? Gyűjtsetek ti is ilyen főneveket!

225. Olvassátok el az alábbi szókapcsolatokat!

takaros házak; széles utcák; gondozott kertek; emeletes házak;
rácsos kerítések; korszerű üzemek; gyepes udvarok; suhanó
járművek; hatalmas kirakatok

Melyeket választanátok ki közülük egy nagy város leírásához?

226. Olvassátok el kifejezően a verset!

A MESTERSÉGEK SZÍNEI

Én jól tudom, a mesterségek színe sok:
fehérek a péksegédek, inasok,
korán kelnek, madaraknál korábban,
fehérednek a nullás liszt porában.
Feketék a kéményseprők egész nap.
Kelmefestők szivárványszínt hordanak.
Gyárban a sok esztergályos, lakatos
kék zubbonya, kék nadrágja olajos,
tenyerüket korom, rozsdá lepi be.
De aki csak sétifikál, a henye,
kisujját se piszkítja be, jóllehet
mestersége mégis a legszennyesebb.

(G. Rodari)

henye — lusta, henyélő ember; **jóllehet** — noha, ennek ellenére.

Miért kapta a vers „A mesterségek színei“ címet? Fejtsétek ki véleménye-
teket! Milyen következtetés vonható le a versből?

227*. Alkossatok mondatokat az itt következő szókapcsolatokkal!

fiatal agronómusok; új vállalatok; fiszta források; erdei vissz-
hang; csillagos éjszakák

Írjátok le a mondatokat! Húzzátok alá a mondatban a szókapcsolat fonto-
sabbik szavát, és állapítsátok meg, milyen mondatrészt!

228. Olvassátok el az alábbi mondatpárokat!

1. Virághagymát dugok a cserépbe.	A dugók a fiókban vannak.
2. A szabók kabátot, öltönyt
varrnak.	A maradék anyagból
babaruhát szabok .
3. Ül a kocsiba, most én tollak
téged!	Húzd ki a fiókot, ott
vannak a tollak !

Milyen jelentésbeli különbség van a mondatpárok kiemelt szavai között?
Bontsátok e szavakat szóelemekre! Határozzátok meg a toldalékok
fajtáját!

229. Alkossatok egy-egy szókapcsolatot az alábbi szópárok szavaival!

ások — ásók írok — írók repülök — repülők
tanulok — tanulók szűrök — szűrők futok — futók

Példa: ruhát szabok — városi szabók

Írjátok le! A főnevek toldalék előtti magánhangzóját húzzátok alá!

230. Olvassátok el az alábbi szavakat! Helyes ejtéssel érzékeltessétek a magánhangzók időtartamát!

fiú — fiúk	eső — esők	folyosó — folyosók
folyó — folyók	fésű — fésűk	vályú — vályúk
hattyú — hattyúk	tű — tűk	fürdő — fürdők
golyó — golyók	gyűrű — gyűrűk	szellő — szellők

Ezekben a szavakban a többes szám jele előtt is hosszú magánhangzót ejtünk és írunk.

231. Tegyétek többes számba az alábbi főneveket! A helyes ejtés segítségére lesz helyesírásukban is!

kesztyű, betű, erdő, mező, hordó, karó

232*. Fejtsétek meg a következő találós kérdéseket!

1. Szárnya nincs,
benne ember ül
és száguld
a Földünk körül.
(Mi az?)

2. Fehér pokróc egész földön,
nem itt szövik, az égből
jön.
(Mi az?)

A megfejtést foglaljátok mondatba!

233. Pótoljátok a pontok helyén a hiányzó szótagot, hogy a kiegészített főnevek jelentése megegyezzen a zárójelbe tett meghatározással!

1. ... só (edény)	1. ... ló (fekete tollú madár)
2. ... só (hüvelyes növény)	2. ... ló (halászeszköz)
3. ... só (kerti szerszám)	3. ... ló (szabószerszám)

Írjátok le a főneveket többes számban is! Három többes számú főnevet foglaljatok mondatba!

A főnév a mondatban

234. Figyeljétek meg, hogy a főnév milyen mondatrész lehet!

1. A tanuló iskolába megy. **Ki** megy? A tanuló.

2. A kislány tanuló. **Mit** állítunk a mondatban? Azt, hogy tanuló.

3. A tanulónál új táska van. **Kinél** van új táska? A tanulónál.

Amint látjátok, a *tanuló* főnév az első mondatban alany, a másodikban állítmány, a harmadikban pedig raggal ellátva bővítmény.

A főnév a mondatban lehet alany, állítmány és bővítmény.

Emlékezzetek csak vissza, milyen mondatrész lehet a mondatban az ige! Milyen különbség van hat az ige és a főnév mondatbeli szerepe között? Magyarázzátok meg!

235. Olvassátok el az alábbi mondatokat!

Húzzátok alá a mondatok alanyát, állítmányát és bővítményét a már ismert jelekkel!

1. A Tisza nagy folyó. 2. Laci építész. 3. Hatalmas orvos az idő. (Petőfi S.) 4. Áll egy ifju nyírfa a réten. (Dal)

236. Nézzétek meg a képeket! Olvassátok el az alattuk levő szöveget!

Mit néz a tanuló?
A tanuló az új
iskolát nézi.

Hová megy a tanuló?
A tanuló az **iskolába**
megy.

Honnan jön a tanuló?
A tanuló az **iskolából**
jön.

A kérdés és a felelet vastag betűs szavait írjátok le így: Mit? — Iskolát.

Ha a főnév a mondatban bővítmény, akkor *kit? mit? hová? honnan? hogyan? kivel? mivel?* stb. kérdésre felelő ragos alakban szerepel.

237*. Alkossatok mondatokat az alábbi főnevekkel úgy, hogy a főnevek különböző mondatrészek legyenek! Írjátok le! Mondjátok meg, milyen mondatrészek a mondatokba foglalt főnevek!

cserkész, munkás, barát, zászló

Példa: 1. A tanár magyaráz.
2. Árpád tanár.
3. A diákok a tanárral társalognak.

238. Olvassatok el a verset! Figyeljete meg az éjszaka apró, kicsi képeit!

ÉJSZAKA

Alszik a szív es alszik a szívben az aggodalom,
alszik a pokhalo közelében a légy a falon;
csöndi van a házban, az éber egér se kapargál,
alszik a kert, a faág, a fatörzsben a harkály,
kasban a meh, rózsában a rózsabogar,
alszik a pergő búzaszemekben a nyár;
alszik a holdban a láng, hideg érem az égen;
folkel az ősz es lopni lopakszik az éjben.

(Radnóti Miklós)

Allapítsatok meg milyen kérdésre felelnek az aláhúzott szavak! Hogyan hangzanak ezeknek a szavaknak *hova?* kérdésre felelő alakjai?

239. Olvassátok el az alábbi meserészletet!

Élt egyszer az erdőben egy kis nyuszi. Szép, puha bundácskája és két hosszú fülecskéje volt, mint a nyusznak általában. De azért megsem volt olyan, mint a többi testvérkéje. Ugyanis nagyon szeretett dicsekedni, de annyira, hogy ebben nem is akadt párja az egész környeken.

Ha a többi nyuszival együtt a szép tisztáson játszadozott, átugrálva a heverő fatönköt, rögtön dicsekedni kezdett:

— Mi ez? Ez is valami? Én egy borókafenyőt is át tudok ugrani!

Máskor, ha azt játszották, hogy a fenyőtobozokat ki tudja magasabbra felhajtani, a dicsekvő nyuszi megint rákezdte:

— Ez semmi! Én egészen a felhőkig fel tudom dobni!

A nyulak csak nevettek rajta. Ó, te kis kérkedő!...

(V. Oszejeva nyomán)

Milyen címet adnátok a meserészletnek?

Mit mondanátok osztálytársatoknak, ha olyan dicsekvő lenne, mint amilyen a nyuszika volt?

Hogyan folytatnátok a mesét?

Milyen kérdésre felelnek az aláhúzott ragos főnevek? Írjátok le az alábbi példa szerint!

Példa: *hol?* — erdőben, ...

240*. Olvassátok el a következő versrészletet!

Ma az **erdőbe** megyek
s **fenyőt** hozok, gyerekek!
Jégcsappal tele a fa,
fenyőtoboz függ rajta,
gyanta sárgállik a **fán**,
hópehely van a **gyantán**.

(Sz. Mihalkov)

Másoljátok is le! A vastag betűs ragos főnevek mellett tüntessétek fel a kérdést!

241. Olvassátok el a szöveget!

PETŐFI SÁNDOR

Petőfi Sándor a magyar nép nagy költője.

Nagyon szerette szüleit, népét, hazáját.

Egész életében a szabadságért harcolt, érte áldozta ifjú életét.

Tőle tanul hazaszeretetet az ifjúság.

Melyik fő mondatrészlet alkotnak szókapcsolatot az aláhúzott főnevek? Miért

tettünk vesszőt a második mondat főnevei köze? Milyen kérdésre felelnek az aláhúzott főnevek? Írjátok le őket a kérdéssel együtt! Jelöljétek meg a főnevek ragját!

Jegyezzétek meg! A *kit?*, *mit?*, *kiket?*, *miket?* kérdésre felelő főnevek ragja mindig egy *t*.

Például: *szüleit*, *népét* *stb.*

Ne tévesszétek össze a múlt idő jelével!

242. Olvassátok el az alábbi verssorokat!

1. S anyánkat, ezt a drága jó anyát,
ó, Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd!
2. ... s hallgatom a fák lehulló
levelének lágy neszét.
3. Levetette szép ruháit,
csendesen levetkezett;
4. Látom még mint kis felhőket,
vagy már nem is látom őket?
Csak úgy képzelem talán.

(Petőfi Sándor verseiből)

Keressétek ki a versidézetekből a *kit?* *mit?* *kiket?* *miket?* kérdésre felelő ragos főneveket! Másoljátok le az első és a negyedik versrészletet! Húzzátok alá bennük a *-t* ragos főneveket!

243. Olvassátok el a következő kérdéseket!

1. Kit szeretett olyan nagyon Petőfi Sándor?
2. Mit áldozott Petőfi Sándor a hazájáért?
3. Kiket ismertek még a magyar költők közül?
4. Mit tanult Petőfi Sándortól az ifjúság?

Feleljetek teljes mondatokkal a kérdésekre! A feleleteket írjátok le, és jelöljétek meg a főnévhez járuló ragot!

244*. Olvassátok el az itt felsorolt közmondásokat! Írjátok ki a *-t* ragos főneveket és húzzátok alá a ragot!

1. Egy követ fújnak.
2. Addig üsd a vasat, amíg meleg.
3. Rossz fát tett a tűzre.
4. Nem sok kalácsot eszik, aki a dolgot kerüli.
5. Borsot tör az orra alá.

Próbáljátok megmagyarázni, mit jelentenek a közmondások és szólások.

245. Olvassátok el figyelmesen a következő mondatokat, és kérdezzetek a vastag betűs szavakra!

1. **Szentpétervároft** láttam először fehér éjszakát.
2. A televízió ott áll a szoba **szögletében**.
3. Felhozom a szenet a **pincéből**.
4. Karszalagot húzott elő **zubonyából**.
5. **S** a kis **szobába** toppanék... (Petőfi S.)
6. Most jöttem Erdélyből hat lóval, hintóval... (Népdal)

A vastag betűs főnevek, aszerint, hogy milyen ragot vettek fel, három kérdésre felelnek: *hol?*, *honnan?*, *hová?* és rámutatnak a cselekvés helyére.

Írjátok le a vastag betűs szavakat a megfelelő kérdéssel együtt!

246. Nézzétek meg a képeket! Feleljetek írásban teljes mondatokkal a kérdésekre! Húzzátok alá a mondatokban azokat a szavakat, amelyek a dőlt betűs kérdésre felelnek!

Hol fekszik Bundás? *Honnan* kukucskál a kisiú? *Hová* bújik Cirmos a kutya elől?

247. Olvassátok el az alábbi mesét!

A FARKAS

A farkas az **erdőben** kószált. A juhnyáj épp akkor legelészett az **erdő mellett**. A juhászoknak a juhászkutyák segítettek őrizni a nyáját.

Amikor a farkas észrevette a legelésző juhokat, előjött az **erdőből** és odalopakodott a **nyáj közelébe**. Csakhogy az éber

kutyák észrevették és ugatni kezdtek. Vissza is menekült a farkas az **erdőbe**, amikor a kutyák üldözőbe vették!

Feleljetek a következő kérdésekre a szöveg vastag betűs szavaival! Feleleteket írjátok le a kérdéssel együtt!

Hol kószált a farkas? — ...

Hol legelészett a juhnyáj? — ...

Honnan jött elő a farkas? — ...

Hová lopakodott a farkas? — ...

Hová menekült vissza a farkas? — ...

248*. Írjátok le az alábbi mondatokat úgy, hogy a pontok helyére írjátok be a megfelelő ragot vagy szót!

1. Az erdő... kanyargós úton jutottunk el a falu... . 2. Az erdő... volt a tábor. 3. A fák ... madarak énekeltek. 4. A fák ... patak csörgedez. 5. Bokor... kikandikáltak a virágok. 6. A nyuszika a bokor ... bújt el.

249. Olvassátok el a következő meserészletet!

A KESZTYŰ

Valaki az erdőben talált egy hatalmas, szőrmevel bélelt bőrkesztyűt. A galagonyabokor alatt lelt rá. Az erdő kis lakói hamarosan gyülekezni kezdtek a lelet körül. Tél volt, hideg volt, beköltöztek hát a kesztyűbe:

a pocok a nagyujjába,
a cinke a mutatóujjába,
a béka a középső ujjába,
a szarvasbogár a gyűrűs ujjába,
s az öreg rövidlátó hangya a kisujjába.

Ha beköltöztek, be is rendezkedtek. Hozzáfogtak az ebédfőzéshez. Főtt, rotyogott az ebéd a kesztyűben:

a nagyujjában a bableves,
a mutatóujjában a mákos csík,
a középső ujjában töltött káposzta,
a gyűrűsujjában sonkacsülök
s a kisujjában tejbegríz.

(Varga Katalin nyomán)

mákos csík — mákos metélt, mákos tészta

Keressétek ki a meséből a *hol?*, *hová?* kérdésre felelő szavakat, és írjátok őket egymás alá a megfelelő kérdéssel együtt! Milyen ragot kaptak a *hol?* és milyen a *hová?* kérdésre felelő ragos főnevek?

250. Egészítsétek ki az alábbi főneveket a szükséges raggal vagy szóval, hogy a feltüntetett kérdésre feleljenek!

Hol?

házban — ház mellett
kert... — kert ...
erdő... — erdő ...

Hová?

parkba — park mögé
bokor... — bokor ...
völgy... — völgy ...

Honnan?

fészekből — fészek mellől
asztal... — asztal ...
iskola... — iskola ...

Válasszatok ki egy-egy szópárt, és foglaljátok mondatba!

251. Játsszunk egy kicsit! Játékszabály: csak a szóban forgó tárgy helyére kérdezhetünk.

— Az erdőben van?	— Igen.
— A faágak között?	— Nem.
— A bokron?	— Nem.
— A fűben?	— Igen.
— A virág felett?	— Nem.
— A bokorban?	— Igen.
— A fa alatt?	— Igen.
— A bokor alatt?	— Igen.

Találjátok ki, mire gondoltunk!

Segíthet a találós kérdés. *Nem virágozik, mégis terem. Mi az?*

Folytassátok a játékot!

252*. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. A mókus fürgén besurrant odújá... . 2. A medve dörögve cammogott ki a barlangjá... . 3. Bokor ... terem a sok gomba. 4. A virágok ... méhek döngicsélnek.

A pontok helyére írjátok be a megfelelő ragot vagy szót!

253. Foglaljátok mondatokba az alábbi szavakat!

udvaron, szobában, fa alatt, ház előtt, iskolába, kerítés mellé, kertbe, folyó felé, mezőről, dombról, falu felől, asztal alól.

Milyen kérdésre felelnek a mondatba foglalt szavak?

254. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. A fű között szorgos méhek dolgoznak. 2. A folyóban sok hal van. 3. A facsemetéket a hegyekből hozták. 4. A megriadt vadkacsák a nádasba menekültek. 5. A tó mellől ne szedj virágot! 6. A kövek közé ne dobj szemetet!

Másoljátok le azokat a mondatokat, amelyekben ragos főnévvel van kifejezve a cselekvés helye!

255. Olvassátok el az alábbi népköltészeti alkotást!

Láttál-e már valaha
Csipkebokor rózsát,
Csipkebokor rózsa közt
Két szál majorannát?

majoranna — fűszernövény

Írjátok le a verset emlékezetből! Húzzátok alá a *mit?* és *hol?* kérdésre felelő szavakat!

256*. Olvassátok el a szöveget!

... Mindig akkora subát varrok álmomban, hogy a világon minden szegény embernek elég, aki didereg.

... Az édesanyám ölében már egészen megnőtt a bátorságom, mint kiskutyának az eresz alatt! Kimondtam a szívemen valót, hogy én bizony nem leszek diák.

— Hát mi leszel, lelkem gyermekem?

— Kincskereső leszek, édesapám...

— No, az is szép mesterség. Hát aztán hol akarod keresni a kincset?

— A Küsmödi barlangban.

(Móra Ferenc)

diák — közép- és főiskolák tanulója; szívemen való — ami a szívemet nyomja, amit gondolok

Rájöttetek-e, mi a mű címe? Másoljátok le a szöveget! Húzzátok alá a *hol?* kérdésre felelő szavakat!

257. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. A gyermek az első szót **édesanyjától** tanulja.
2. A hóember a **naptól** fél a legjobban.
3. Az édesanya gondoskodik a **gyermekéről**.
4. Télen a gyerekek gondoskodnak az éhező **madarokról**.
5. Az **erdőtől** kanyargós út vezet a faluig.
6. A mókuska az egyik **ágról** a másikra ugrik.

A *kitől?* *mitől?* kérdésre felelő főnevek *-tól*, *-től* ragot, a *kiről?*, *miről?* kérdésre felelők pedig *-ról*, *-ről* ragot vesznek fel.

Például: *kitől?* — munkástól, embertől stb.

mitől? — rókától, téltől stb.

kiről? — pilótáról, gyerekről stb.

miről? — ruháról, cipőről stb.

Néha a *honnan?* kérdéssel kérdezzük a *-tól*, *-től*, *-ról*, *-ről* ragos főnevekre. Például: *honnan?* — nincs messze a várostól, lenézett a hegyről stb.

Jegyezzétek meg! A főnevek *-tól*, *-től*, *-ról*, *-ről* ragjában mindig hosszú magánhangzót ejtünk és írunk!

258. Olvassátok el az itt felsorolt mondatokat!

1. Ma a **Földről**, és a **csillagokról** tanultunk. 2. S beszél nekem a szép **jövőről**... (Ady) 3. Aki halat akar fogni, ne féljen a **víztől**. (Közmondás) 4. Megtisztítom **portól**, **sártól**, így tanultam az **apám-tól**. 5. Lepottyant az alma a **fárol**. 6. Az **állomástól** gyalog mentünk az erdészlakig.

A vastag betűs szavakat írjátok le a füzetbe, és tüntessétek fel mellettük a megfelelő kérdést is!

Mondjátok meg, hogyan ejtjük helyesen a *víztől* szót!

259. Írjátok le a mondatokat! Pótoljátok a főnevek hiányzó ragját! Ügyeljete a ragok írására!

1. Madarat tollá..., embert barátjá... ismerni meg. (Közmondás)
2. Nem esik messze az alma a fája... . (Közmondás) 3. Daloljatok a tavasz... ! 4. Nehéz a levegő az olaj szagá... . 5. A legszebb mesét

a nagymamám... hallottam. 6. Most érkezünk falu... 7. Az ötödik emelet... jól látszik az egész város.

260*. Írjátok le az alábbi mondatokat! A szükséges szó ragtalan alakját a zárójelben találjátok meg.

1. Feri hibátlanul mondta el (mit?). 2. Édesapám tíz napot töltött (hol?). 3. A történetet (kitől?) hallottam. 4. A bányászok liften ereszkednek le (hová?). 5. Ma is idejében jöttem haza az (honnan?). 6. Az (mitől?) felfrissült a levegő.

(iskola, tárna, vers, eső, Kijev, Bandi)

261. Nézzétek meg a képet! Mondjátok meg, ki mivel dolgozik! Ügyeljete arra, hogyan ejtitek a *mivel?* kérdésre felelő ragos főneveket!

A *kivel?*, *mivel?* kérdésre felelő főnevek ragja *-val*, *-vel*.
Például: *kivel?* — *Katival*, *Ferivel*, *tanítóval* stb.

mivel? — *kapával*, *kutyával*, *ceruzával* stb.

Emlékezzetek csak vissza, mit tanultatok a helyesírásukról!

A mássalhangzóra végződő főnevek *kivel?* *mivel?* kérdésre felelő alakjában hosszú mássalhangzót ejtünk és írunk!

P é l d á u l: *pék* — *pékkal*, *zsír* — *zsírral*

Károly — *Károllyal*, *kulcs* — *kulccsal*

262. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. A madáretetőt Sanyival készítettük. 2. A tél hóval borít be mindent. 3. A kiállításra apámmal mentem. 4. A munkás kalapáccsal dolgozik.

Írjátok le a mondatokat! A mondatokban húzzátok alá azokat a szavakat, amelyek *kivel?*, *mivel?* kérdésre felelnek!

263. Olvassátok el az alábbi mondatokat!

1. Az asztalos deszkát **fűrész**el jó éles **fűrész**szel. 2. Bodri hegyes **füllel** **fülel**. 3. Józsi fájó **lábbal** **lával** a vízben.

Milyen jelentésbeli különbség van az egyes mondatok kiemelt szavai között? Milyen kérdésre felelnek ezek a szavak? Melyik közülük a ragos főnév? Van-e különbség a kiejtésükben? Ha van, mi az?

264*. Ragozzátok az alábbi főneveket úgy, hogy *kivel?*, *mivel?* kérdésre feleljenek!

Péter — ...	Károly — ...
könyv — ...	gyümölcs — ...
füzet — ...	bagoly — ...
ecset — ...	dísz — ...

Írjátok le a főneveket!

265. Olvassátok el a következő mondatokat és az utánuk álló kérdést!

1. A barátom húga egyetemista.— **Kije** egyetemista a barátomnak?
2. Őszbe csavarodott a természet feje. (Arany) — **Mije** csavarodott őszbe a természetnek?
3. Marika bátyja asztalos.— **Kije** asztalos Marikának?

A mondat melyik szava felel a kérdésre? Írjátok le előbb a kérdést, majd mellé a mondat megfelelő szavát. A leírt főnevek ragját válasszátok el a szótőtől függőleges vonallal!

266. Olvassátok el helyesen az alábbi *kije?*, *mije?* kérdésre felelő ragos főneveket! Figyeljétek meg, milyen hangot ejtünk a vastag betűs mássalhangzók helyén!

anya	[nny]	bátyja	[tty]	partja	[ty]
hánya	[nny]	botja	[tty]	kertje	[ty]
nénje	[nny]	fürtje	[ty]	rúdja	[ggy]

Írjátok le a fenti szavakat! A ragot függőleges vonallal válasszátok el a szótőtől!

267. Olvassátok el az alábbi mondatokat! Írjátok ki belőlük a ragos főneveket! A szótő és a rag közé húzzátok függőleges vonalat!

1. Se ablaka, se ajtaja, mégis négyen laknak benne. (Találós kérdés)
2. Kicsiny szíve azt dobogja, itt van az ősz, indulj útra. (Varjú Gy.)
3. Itt már a nép keze gondozza a tájat. (Juhász F.)
4. Száll a vihar, nagy a szárnya, tarka mezőn fut az árnya. (Weöres S.)

268*. Írjatok mondatokat az alábbi szókapcsolatokkal!

iskolánk tanulója, üzem vezetője, nagymama szomszédja, anyuka haja, erdő levegője, utca zaja

269. Olvassátok el az itt felsorolt mondatokat!

Mely szavakhoz tehetjük fel a *kivé?* és melyikhez a *mivé?* kérdést?

1. Pista erős **fiúvá** cseperedett.
2. A tejet **túróvá** is feldolgozták.
3. A tejföl a köpüléstől **vajjá** válik.
4. Sanyit előléptették **tisztté**.

Keressétek meg a *vajjá*, *tisztté* ragos főnevek szótövét. Figyeljétek meg, milyen hangzóra végződnek, majd ennek alapján fogalmazzátok meg közösen a szabályt!

270. Olvassátok el az alábbi mondatokat! Milyen ragot kell kapcsolni a zárójelben levő főnevekhez, hogy a mondatok értelmesek legyenek?

1. (Dér) vált a harmat. (Arany)
2. A facsemete hatalmas (fa) fejlődött.
3. Ha a fa elég, (parázs) változik.
4. Hazánk (ipar) igen fejlett iparrá lett.
5. A kis falu hatalmas (község) fejlődött.
6. A kisfiú (ifjú) serdül.

Írjátok le a mondatokat! A *kivé?*, *mivé?* kérdésre felelő ragos főnevekben jelöljétek meg a hosszú mássalhangzót!

271*. Nézzétek meg a képet! Annak alapján, amit a képen láttok, írjatok rövid elbeszélést. Ügyeljetek arra, hogy elbeszélésetekben minél több ragos főnév legyen. Az elbeszélésnek adjatok címet közösen!

A főnevek helyesírása

272. Olvassátok el a következő szöveget!

Hó borít mindent. Alszik az **erdő**, a **mező** és a **tó**. **Hó** alatt alszik a **fenyő**. Csak a **holló** lépeget a hóban. A mókus odújában még található egy pár **dió**, **mogyoró**. Az **emelkedő** tetején egy **házikó**.

Ide jönnek a gyerekek szánkózni. **Kató, Dezső, Ottó, Jenő** vidáman szánkóznak az **emelkedő** tetején. Ott a **lejtő**, azon majd gyorsan lesiklik a **szánkó**.

Írjátok ki a vastag betűs főneveket a szóvégi magánhangzó szerint csoportosítva!

|| Jegyezzétek meg! A főnevek végén az **-ó, -ő** mindig hosszú!

273. Másoljátok le az itt felsorolt mondatokat úgy, hogy közben pótoljátok a főnevek hiányzó magánhangzóját!

1. Ej, mi a k...! Tyúkany..., kend a szobában lakik itt bent? (Petőfi) 2. Kipp-kopp, koppan a di... . Ez aztán a dárid... ! (Csányi) 3. Minden reggel, úgy két óra felé rig... röppen az ablakom elé. S felharsan a vidám baráti sz... : itt a reggeli rig... ! (Képes G.) 4. Libben a tarka nagykend... , húzza-rázza ezüst szell... (Weöres S.)

274. Olvassátok el az alábbi szókapcsolatokat!

vizes kancsót, görbe botot, nagy erővel, öreg anyóval, érett szőlővel, savanyú gyümölcsöt, drága időt, hangos rádióban

Keressétek ki közülük azokat a főneveket, amelyeknek a szótöve **-ó-ra**, illetve **-ő-re** végződik! Alkossatok egy-egy mondatot e főnevek ragtalan alakjával!

275*. Írjátok le, milyen eszközök találhatók nálatok otthon, amelyeknek neve **-ó-ra**, illetve **-ő-re** végződik!

Minta: daráló, habverő, ...

276. Olvassátok el az alábbi verset, és írjátok ki belőle a vastag betűs szavakat!

A VARJÚ ÉS A KESELYŰ

Együtt lakott a két madár.
Habár szokatlan furcsa pár,
házukban békés csend honolt,
estéknént szorgos munka folyt.

Ám egy napon egy zivatar
házukba újabb port zavar:
Egy kisleány, ki nem hamis
s egy tirke-tarka borjat is.

Varjú káromta: Kisfiú
ne sírj, ne reszkess, félre bú!
Lesz itt kis csizma, sarkantyú,
borjú, neked meg kővályú.

Keselyű szólt: Te gyönyörű,
táncodhoz lesz itt hegedű,
borjadnak csengő **csengettyű**,
nyakára rózsaköszörű.

Köszörű! Talán koszorú!

— károgott közbe a varjú.

Koszorú? Mit nem! Köszörű

— makacskodott a keselyű.

(Varga Katalin)

keselyű — nagy testű ragadozó madár.

Jegyezzétek meg! A főnevek végén az -ú, -ű legtöbbször hosszú.

Kivételt képeznek ezek a főnevek: *alku, áru, batyu, falu, gyalu, hamu, kapu, daru, apu, anyu. Pityu* stb.

277. Olvassátok el a következő mondatokat! Mondjátok meg, milyen magánhangzó hiányzik a főnevek végéről!

1. Varj... a varjúnak nem vájja ki a szemét. (Közmondás)
2. Az áruházban mindenféle ár... kapható. 3. Az ap... inge műszálás. 4. A gyűsz... és a t... a dobozban van. 5. Ahány fal... , annyi szokás. (Közmondás)

278. Csoportosítsátok írásban az itt következő főneveket a szóvégi magánhangzó szerint! Készüljete fel válogató tollbamondásra!

lassú, fiú, gyalu, gyönyörű, gyűrű, borjú, hiú, hű, könnyű, eskü, bábu, fű, varjú, egyszerű, hosszú, kapu, gyapjú, derű, hamu, sűrű, ború, zsalu, varjú, bú

279*. Válaszoljatok egy-egy szóval az alábbi kérdésekre! Írjátok velük mondatokat!

1. Mi a hang írott jele?
2. Mi a gyep főnév rokon értelmű párja?
3. Mi van a kiscsikó nyakában?
4. Mi fedi a bárány testét?
5. Melyik madár károg?
6. Mi a mókus búvóhelye?

280. A *j* hang jelölése komoly gondot okoz. Figyeljétek meg az alábbi szöveget!

Egyszer Juliska és Mihály a folyó partján nyaraltak. Nagyon szép hely volt ez. Hirtelen nagy zshivajt hallottak. Egy hajó közeledett. A hajó utasai zajongtak. Közeledett a hajó s látják, hogy a hajó

utasai a borjú, a juh, a jávorszarvas, a jegesmedve, a varjú, a lajhár, a papagáj, a héja, a fürj, a jaguár, a juhászkutya. A hajót egy uszály követte. Az uszályon is állatok voltak. Ott volt: a gólya, a pulyka, a harkály, a bagoly, az ölyv, a keselyű, a fogoly, a sirály. Ott volt még a kis selyempincsi, a coboly és a kis gödölye is.

Hát nem érdekes utasok ezek?

(Varga Katalin nyomán)

ölyv — ragadozó madár, **gödölye** — a vadkecske kicsinye

Rájöttetek-e, mi az érdekes ebben a szövegben? Milyen állatok utaztak a hajón? Hát az uszályon?

Milyen betűvel van jelölve az állatok nevében a *j* hang?

Csoportosítsátok a főneveket aszerint, hogy melyikben írunk *j*, és melyikben *ly* betűt. Keretezzétek be a *j* betűt kézzel, az *ly*-t pedig zölddel!

281. Versenyezzetek! Ki tud több olyan főnevet írni, amelyben a *j* hangot *ly* betűvel jelöljük!

Utónevek: Károly, ..., ...

Virágok: ibolya, ..., ...

282. Figyeljétek meg a szabályszerűséget az *-ály*, *-ély* képzővel kapcsolatban! Írjátok két-két szóval mondatot!

akadály, apály, szabály, dagály, stb.

veszély, erély, szegély stb.

283*. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. A tá... csendjét madárdal veri fel. 2. Bago... mondja a verébnek, hogy nagy fejű. (Közmondás) 3. Megjött már fészkére a fecske, a gó...a, visszatért az erdők énekes lakó...a. (Szalai Borbála) 4. Tavasszal a lábad nyomán kizöldül a fű, előfehérlik a hóvirág, és előkéklik az ibo...a. (Gárdonyi G.) 5. Zúg a vihar az erdőben, átrohan a réten, topo...afát elmenőben meghajlítja mélyen. (T. Sevczenko) 6. Patak vize ott fakad a ...ávorfa tövében. (T. Sevczenko)

A főnevekben a pontok helyére írjátok be a hiányzó *j*, illetve *ly* betűt!

284. Olvassátok el a következő mondatpárokat! Ügyeljetek a kiemelt szavak magánhangzójának időtartamára.

1. A **tűz** lobogva ég.

Oltsd el a **tűzet**!

2. Ez az **út** a városba vezet.

Az **utak** összekötik a falvakat és a városokat.

Hogyan ejtettétek a magánhangzót a toldalék nélküli főnevekben? Hát a toldalékos alakjukban?

Jegyezzétek meg! Az olyan egyszótagú főnevekben, amelyeknek szótövében *í, ú, ű* van, egyes toldalékok előtt megrövidül a szótő magánhangzója.

285. Olvassátok el az alábbi szöveget! Milyen ragot kell kapcsolni a zárójelben levő főnevekhez? Mi történik az *ű, í* magánhangzóval, ha a főnévhez rag járul? Olvasás közben ügyeljete a magánhangzók helyes ejtésére!

Az erdőszéli tisztáson (tűz) raktunk. Száraz rőzsét tettünk a (tűz). A (tűz) krumplit süttünk. Krumplievés után nagyon megszomjajztunk. Gergely az (út) talált egy (kút). Merített a (kút) egy veder (víz), de a (víz) nagyon hideg volt. Letettük a (víz), melegedni. Arra szaladt egy (nyúl). Felborította a vedret. A (víz) kiömlött és vizes lett a ruhánk.

286. Versenyezzetek, ki találja ki hamarabb, hova kell a pontok helyére *i* vagy *í, u* vagy *ű*!

v...zet merít	félénk ny...l
h...dat épít	ny...lat lőtt
hosszú h...d	k...tat ás
meleg v...z	egyenes ...tak

Ti is készítsetek ilyen szókapcsolatokat!

287*. Írjátok le a következő mondatokat! A szavakban a pontok helyébe írjátok be a hiányzó hosszú vagy rövid magánhangzót!

1. A hordóban megfagyott a v...z. 2. Rostában nem lehet v...zet hordani. 3. A folyók partjait szépen ívelő h...dak kötik össze. A h...d vasbetonból készült. 5. Az autóbust sok ...tas várta. 6. Az ...t a folyó partjánál jobbra tér.

288. Olvassátok el a szókapcsolatokat! Figyeljétek meg a főnevek helyesírását!

állami ünnep
iskolai ünnepély
hús grammm
meleg szellő

Írjátok le a szókapcsolatokat! Húzzátok alá a főnevekben a hosszú mássalhangzókat! Jegyezzétek meg a főnevek helyesírását!

289. Olvassátok el az itt felsorolt főneveket!

toll, makk, kakukk, orr, szellő, csillag, forradalom, állam, ünnep, villany, szappan, holló, váll, csepp, gramm, szalonna, cikk, szakáll, mellény, ujj, sakk

Másoljátok le őket két oszlopba aszerint, hogy a szó belsejében vagy a végén van-e a hosszú mássalhangzó! A szó belsejében levő hosszú mássalhangzót késsel, a szó végén levőt zölddel húzzátok alá! Jegyezzétek meg e főnevek helyesírását!

290. Mondjatok olyan fiú- és lányneveket, amelyekben hosszú mássalhangzó van. Írjátok a nevekkkel egy-egy mondatot!

Példa: Attila — Szívesen olvasom József Attila verseit.

291*. Másoljátok le a következő főneveket! Jelöljétek meg bennük a kétjegyű hosszú mássalhangzókat!

asszony, hattyú, dinnye, faggyú, poggyász, meggy, fűtty, petty, könny, szenny, gally

A kiemelt főnevek *mivel?* kérdésre felelő alakját is írjátok le! Válasszatok el közülük három szót szabályosan írásban!

A MELLÉKNÉV

292. Olvassátok el az alábbi verset!

MILYENEK A NAGYAPÁK

*Mint a termő, gazdag ág,
olyanok a nagyapák,
karjukon mint bimbók ülnek
gyermekek és unokák.*

*Mint a kerek, friss cipők,
olyanok a nagyapók,
ízesek is, melegek is,
bár nem boltban kaphatók.*

*Mint az ágy lágy paplana,
olyan minden nagyapa,
betakargat, elaltatgat,
vigyáz reád éjszaka.*

(Hárs László)

A vastag betűs szavakat írjátok be a füzetbe!

A leírt szavak melléknevek.

Emlékezzetek csak, már tanultátok, hogy az élőlények és élettelen dolgok tulajdonságát jelentő szavakat melléknévnek nevezzük. A melléknév kérdései:

milyen?, melyik?, mekkora?

Például: **Milyen?** — *kopasz, friss, piros, csillogó* stb.

Melyik? — *lenti, fenti, hátsó, első* stb.

Mekkora? — *nagy, parányi, óriási* stb.

A melléknevek használata leírásokban nélkülözhetetlen.

A melléknevek szebbé, pontosabbá teszik beszédünket.

Figyeljétek meg ezt a következő példán:

A napsugár rügyeket bont az ágon.

Ez a mondat így is helyes. De mennyivel szebben hangzik, mennyivel pontosabb a mondat, ha megfelelő melléknevek is vannak benne!

A meleg napsugár apró rügyeket bont a kopár ágakon.

293. Olvassátok el a mesét!

A NYÚL MEG A TAVASZI HÓ

Egyszer, tavasz felé azt mondta a **fehér** hó a **kicsi** nyúlnak.

— Igen gyöngének érzem magam.

Azt felelte a **kis** nyúl:

— Alighanem olvadsz, az a bajod. Ó, de sajnállak! Mennyire fáj a szívem érted! Mennyit szaladgáltam rajtad, **jó meleg** vackom volt alattad. Elrejtettél a **ravasz** róka elől, az **ordas** farkas elől, fejem alja voltál, derékaljam voltál, **hű** védelmezőm, oltalmazóm. **Fehér** a bundám, te is fehér vagy, nem láttak meg rajtad **gonosz** üldözőim.

Úgy sírt a kis árva nyúl, hogy a hó is vele könnyezett.

Mit gondoltok, segített-e a sírás a bajukon? Állításotokat indokoljátok meg! Milyen színűre változik a nyúl bundája tavasszal?

Mivel magyarázható ez a színváltozás?

Írjátok ki a meséből a kiemelt mellékneveket a hozzájuk tartozó főnevekkel együtt!

Példa: *fehér* hó, ...

294. Bővítsétek ki az alábbi mondatokat melléknevekkel, és írjátok le! A mellékneveket húzzátok alá hullámos vonallal!

1. Szél simogatja, napsugár melengeti a földet. 2. A mezőn megkezdődtek a munkák. 3. Az erdő lakói tavasszal visszatérnek. 4. A gyerekek nagyon várják, hogy beköszöntsön a tavasz.

Példa: *Meleg, déli szél simogatja, langyos napsugár melengeti a nedves földet.*

295. Olvassátok el a következő szókapcsolatokat! Melyik évszakkal hozhatók kapcsolatba? Indokoljátok meg, miért?

korai természet, kellemes napsütés, kopár fák, piciny rügyek, meleg szellő, vidám cinke, szorgos munka.

296*. Írjátok a kép alapján mellékneves szókapcsolatokat a nyárról!

297. Olvassátok el az itt felsorolt mondatokat!

1. Hová lett a tarka szivárvány az égről? (Petőfi) 2. Zöld föld felett, kék ég alatt a hangos pacsirta fütyörész. (Petőfi) 3. Sáncriban a hóvíz könnyű hajót visz, füstöl a fényben a barna tető. (Áprily) 4. Millió kis bogárka repdes a fák között, madarak énekelnek a dús lombok között. (Várnai)

Írjátok ki a mondatokból a mellékneves szókapcsolatokat!

298. Játsszunk egy kicsit a színekkel! Vajon melyik versszakba illik a kék, a piros, a sárga és a fehér szó? Másoljátok le a verset úgy, hogy a pontok helyére írjátok be a hiányzó színeket!

SZÍNEK

... az alma,

... a meggy.

Pettyes ruhámon

... a petty.

... a dér, ... a hó.

... a tej, a lágy cipó,

Nagyapa haja is milyen ...!

...-en csillog már rajta a dér.

Ha virít a pitypang —

... a virága.

A barack, a körte:

bársonyosan ...

... a nyíló len virága,

szifakötő fényes szárnya.

... a szilva, ... a kökény,

kishúgomon ... a kötény.

(Szalai Borbála)

299. Milyen melléknévvel fejeznétek ki a következő meghatározásokat?

nem szép: ...

nem tiszta az ég: ...

nagy ereje van: ...

nem merész: ...

nincs megfőzve: ...

nincs benne semmi: ...

300. Milyen meghatározást mondanátok ezekhez a melléknevekhez:

csintalan, ürge, félénk, mozgékony, ügyes, bátor stb.

Folytassátok, versenyezzetek, ki tud több melléknevet és meghatározást kitalálni!

301. Olvassátok el a következő szöveget! Keressétek ki belőle a mellékneveket!

MIÉRT PÜPOS A TEVE?

Valamikor régen óriási tevekaravánok járták a nagy sivatagokat, de még ma is biztosabban lehet közlekedni a puha és forró homokban teveháton, mint autóval. A hosszú út alatt az állatok alig jutnak vízhez, de a púpjuk olyan, mint a szomjas ember kulacsa, csak éppen zsír halmozódik fel benne. A teve szervezete ebből vizet készít, és így minden baj nélkül jut el a legközelebbi oázisig, ahol aztán végre igazi vízzel is teleihatja magát.

(A Minden napra egy kérdés c. könyvből)

302*. Írjatok minél több olyan közmondást, amelyben melléknév is van! A melléknévet húzzátok alá, és zárójelben tüntessétek fel mellette a kérdést is!

Példa: Nagy (milyen?) fába vágta a fejszét.

303. Olvassátok el az alábbi versrészleteket!

TÉLMENESZTŐ

Télmenezstő
nap süt,
sárga, sárga
az aranyeső ága.

Kemény rügyek bezárt kézfejére
Kérlelő Tavasz kézcsókját hozom.

(Váci Mihály)

Fűszagú, földszagú
szélbe,
fénybe
nyílik ki az ablak,
a fákon
hangos
madarak mulatnak.

Ha kávé **keserű**,
ha mártás **savanyú**,
csak egy szót kiáltok,
csak annyit, hogy: anyu!

(Nadányi Zoltán)

Tavaszcímő
nap süt,
barna, barna
bimbót hajt a barka.

(Ténagy Sándor)

Valaminek a tulajdonságát felismerhetjük:

Látással: *sárga, barna*
Szaglással: *fűszagú, földszagú*
Hallással: *hangos*
Tapintással: *kemény*
Ízleléssel: *keserű, savanyú*

Ha a melléknévvel kifejezett tulajdonságokat érzékszerveinkkel érzékeljük, vagyis látjuk, szagoljuk, halljuk, tapintjuk, ízleljük, akkor külső tulajdonságokról beszélünk. Például: *magas, szőke, halk, rekedtes, csípős, szagos, érdes* stb.

Ha a melléknév olyan tulajdonságokat nevez meg, amelyeket érzékszerveinkkel nem tudunk érzékelni, akkor **belső tulajdonságokról beszélünk**. Például: *okos, komoly, szorgalmas, szelíd, bátor, türelmes* stb.

304. Olvassátok el az itt felsorolt mondatokat!

1. Ablakom **szép** virágoskert. (Darázs E.)
2. **Zajos** patakoknak **sűrű** bokra közül nézem a gerlicét s a vadgalambokat. (Tomba)
3. **Szőlő, szőlő, illatos**, kóstold meg, mily **zamatos** (Szalai B.)
4. **Szúrós** tövisek közt **piros** rózsza nyílik.

Írjátok le a mondatokat! Állapítsátok meg, melyik érzékszervünkkel érzékeljük a vastag betűs melléknevekkel jelölt tulajdonságokat!

305. Olvassátok el az alábbi mellékneveket, majd írjátok le két csoportba aszerint, hogy külső vagy belső tulajdonságot jelentenek-e!

szép, értelmes, alacsony, édes, csípős, éles, illatos, bánatos, forró, hangos, kövér, barna, fűrge, gyáva, borsos, zajos, eszes

Két-két melléknevet foglaljatok mondatba!

306*. Írjátok le, milyen külső és milyen belső tulajdonságai vannak annak az embernek, akit a legjobban szerettek!

307. Mondjátok meg, mely tulajdonságok illenek az alábbiak közül a nyúlra, a mókusra, a rókára, az őzre! Írjátok egy-egy mondatot az egymáshoz illő szavakkal!

szelíd, gyáva, ravasz, fűrge

308. Hány tulajdonságát tudnátok felsorolni az alábbi főneveknek?

- A hang ... , ...
- A tanuló ... , ...
- A munkás ... , ...
- Az időjárás ... , ...
- Az ebéd ... , ..

Példa: A szél viharos, erős, gyenge, tavaszi, hideg, meleg stb.

309. Mondjátok meg, mi mindent ismertek, ami:

erős	édes	kemény	törékeny	folyékony
ember				
paprika				
leves				
kötél				
tea				
kávé				

310*. Olvassátok el a szöveget! Adjatok neki címet, majd a címmel együtt írjátok le! Készüljete fel a címválasztás megindoklására! A szövegben található melléneveket húzzátok alá!

Csodálatos hely volt az öreg tölgyfa környéke. Télen titokzatos nyomok vezettek alatta. Tavasszal ott nyílt ki az első ibolya. Nyáron édes, illatos meleg hentergett a vízmosásban, és ősszel a tölgy hegyes csonkjain pihentek meg a tollas vándorok — sasok és sólymok — átutazóban.

Szerettem az öreg fát, s néha — ha egyedül voltam vele — megsimogattam.

(Fekete István nyomán)

A rokon értelmű mellénevek

311. Olvassátok el a mondatpárokat! Figyeljétek meg a vastag betűs mellénevek jelentését!

1. Gyors léptekkel haladtunk az ösvényen.— Sátrunkat a sebes patak partján állítottuk fel.

2. Árnyékáért becsüljük a vén fát. (Szólás) — Egy öreg nénit átkísértem az úttesten.

3. Kicsi fának is van árnyéka.— A fák ágain parányi rügyek duzzadnak.

Hasonlítsátok össze a vastag betűs mellénevek jelentését! Írjátok le párosával a melléneveket!

Ezek rokon értelmű mellénevek.

Az olyan melléneveket, amelyeknek jelentése azonos vagy hasonló, rokon értelmű melléneveknek nevezük. Például: kicsi, pici, apró, parányi, csöpp stb.

312. Ki találja ki hamarabb, melyik melléknév rokon értelmű párjai ezek?

1. rút, ocsmány, csúf, pocsek
2. gyönyörű, csodás, tetszetős, festői
3. haszontalan, szófogatlan, rendetlen, csintalan
4. üde, fiatalos

313. Másoljátok le a mondatokat! A pontok helyére írjátok be az oda illő melléknévet a zárójelből!

Osztályunkban sok ... tanuló van. Balogh Kati is nagyon ... kislány. Az ... Kovács István mindenben az első. A nyelvtani vetélkedőn csak az ... tanulók vehetnek részt.

(szorgalmas, eszes, serény, értelmes)

314*. Keressetek a következő melléknemekhez rokon értelműeket!

bátor vidám friss gyors

— — — —
— — — —
— — — —

315. Olvassátok el az alábbi versrészletet!

Cseng a csengő s mint egy álom
lép eléd sok ó csoda.
Rántsd meg a vén csengettyűt
jó szívet lelsz mindenütt...
s ami kedves, ami szép:
régii óra, régii szék...
aztán főntebb a befőttek,
ódon, zöld üveg pohár,
s a vén lámpa kedves árnya
imbolyogva szálldogál.
A terítős asztalon
régii könyv, egész halom,
múlt időknek bölcsei...

(Kosztolányi Dezső)

Figyeljétek csak meg, hányféleképpen fejezte ki a költő azt a tulajdonságot, hogy valami öreg!

Írjátok ki a versből a *regii* melléknév rokon értelmű párjait a hozzájuk tartozó főnevekkel együtt!

Nem mindegy, hogy a rokon értelmű melléknevek közül melyiket használjuk. Mondhatjuk-e például, hogy *régi ember* arra, aki idős?

Helyette a következő melléknevekből válogathatunk: *öreg, koros, agg, éltés, vén.*

A rokon értelmű melléknevek használata színesebbé teszi beszédünket.

316. Olvassátok el az alábbi mondatokat!

1. Az **öreg** várat sok turista keresi fel. 2. Nagypapa sok **öreg** történetet mesélt. 3. Átadtam a helyemet egy **öreg** bácsinak. 4. Az **öreg** házak helyébe újakat építenek. 5. Az **öreg** gépek helyett moderneket szereltek fel.

Hogy a mondatok színesebbek legyenek, a vastag betűs melléknevek helyett használjatok rokon értelműeket! A mondatokat írjátok le!

317. Írjátok ki az itt felsorolt szavak közül azokat a rokon értelmű mellékneveket, amelyek az ivóvízre vonatkoznak!

friss, üde, jóízű, tiszta, piszkos, átlátszó, zavaros, mély, sekély, szürke, színtelen, forró, jeges

318*. Olvassátok el az alábbi szókapcsolatokat! A *rossz* melléknév helyett válogassatok a zárójelből találóbbat! Három kifejezést foglaljatok mondatba! A szókapcsolatokat és a mondatokat írjátok le!

rossz fog	(szomorkás)
rossz idő	(göröngyös)
rossz hangulat	(lyukas)
rossz út	(zimankós)
rossz dolgozat	(penészes)
rossz lekvár	(hibás)

Az ellentétes jelentésű melléknevek

319. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. *Én voltam-e óriási, vagy Te lehettél parányi?* (Várnai)
2. *Hófehér a születésem, lucskos-sáros temetésem.* (Találós kérdés)
3. *S a sötét szobákban találni fényes szíveket.* (Petőfi S.)

Hasonlítsátok össze egy-egy mondat vastag betűs mellékneveinek a jelentését! Írjátok le a mondatokat, a mellékneveket húzzátok alá!

Ezek ellentétes jelentésű melléknevek.

Az olyan mellékneveket, amelyek egymással ellentétes tulajdonságokat fejeznek ki, ellentétes jelentésű mellékneveknak nevezzük. Például: szelíd — vad, bátor — gyáva stb.

320. Írjátok le az alábbi melléknevek ellentétes értelmű párját! A melléknevekhez írjatok főneveket, amelyeknek a tulajdonságát az adott melléknevek jelölhetik!

fehér	ing — fekete	cipő	alacsony	... —
édes	... —	rövid	... —
kicsi	... —	meleg	... —
kemény	... —	vastag	... —

321*. Írjatok ellentétes jelentésű mellékneveket a következő főnevekhez!

ember, gyerek, utca, égbolt, víz, rovar

Példa: *kövér — sovány ember*

A melléknevek helyesírása

322. Olvassátok el az alábbi szókapcsolatokat! Figyeljétek meg a melléknevek szóvégi magánhangzóját! Ejtsétek helyesen!

'hosszú folyó	jó tanuló
olcsó áru	szélső ház
utolsó csengő	sűrű erdő

Írjátok le a szókapcsolatokat! A melléknevek szóvégi magánhangzóját húzzátok alá!

Jegyezzétek meg! A melléknevek végén az -ó, -ő, -ú, -ű mindig hosszú.

323. Olvassátok el a következő mondatokat! Mondjátok meg, milyen magánhangzót kell beírni a pontok helyébe!

1. Este van, este van, édesapa fáradt,— aranyhaj ... lányom, te bonts nekem ágyat. (Móra F.) 2. Nem hossz ... a nap, kinek sok a dolga. (Közmondás). 3. Esik eső, sűr ... eső. (Dal) 4. Ifj ... szívemben a lángsugar ... nyár. (Petőfi S.) 5. S egy szép napon

pislákolva bámultak a csillagok, fönn az égen villámropt ... hold-rakéta csillogott. (Szalai B.)

Írjátok le a mondatokat! Pótoljátok a melléknevek hiányzó betűjét!

324*. Írjátok le az alábbi melléknevek ellentétes jelentésű párját! Hogyan fogjátok írni ezeket a mellékneveket? Miért?

rossz — ... ritka — ... rövid — ... nehéz — ...
drága — ... édes — ... gyors — ... hűtlen — ...

Három ellentétpárt foglaljatok mondatba!

325. Olvassátok el az itt felsorolt szavakat! Készüljete fel a válogató tollbamondásra! Csak a mellékneveket kell majd leírnotok!

apró, tanuló, fenyő, olcsó, hátsó, bő, fiú, szélső, belső, hosszú, tő, szomorú, jó, karcsú, sűrű, eső, lassú, gyönyörű, gömbölyű, hiú, fű

326. Olvassátok el a következő mondatokat! Melyik szóval alkotnak szókapcsolatot a melléknevek?

1. Lassú felhő-árnyék száll a jég fölött. (Weöres S.)
2. Hatágú almafámon száz alma csüng az ágon. (Mándy S.)
3. Mostan színes tintákról álmodom. (Kosztolányi D.)
4. Bánatos, bús dallamok foszlányát hozta a szél.

Alkossatok ti is három hasonló szókapcsolatot, majd foglaljátok őket mondatokba!

327. Olvassátok el az alábbi szavakat!

festék, festékes, fest; színes, színez, szín; erő, erős, erőlködik; ízlel, íz, ízes; éles, él, élez

Csoportosítsátok a szavakat a tanult szófajok szerint!

Példa: Ige Főnév Melléknév
ír írás írásos

328*. Írjátok egy-egy mondatot az alábbi melléknevekkel!

könnyű, sűrű, hosszú, gömbölyű, fakó, hű

A mondatokban húzzátok alá a mellékneveket!

Már tanultátok, hogy a melléknevek tulajdonságot jelölnek. Csakhogy a melléknévvel kifejezett tulajdonság mértéke nem mindig egyforma.

329. Nézzétek meg az alábbi képeket! Hasonlítsátok össze a kutyát, a lovat meg az elefántot nagyságuk és erejük szerint.

A kutya nagy és erős.

A ló nagyobb és erősebb.

Az elefánt a legnagyobb és a legerősebb

Mint látjátok a *nagy, nagyobb, legnagyobb*, valamint az *erős, erősebb, legerősebb* melléknevek különböző mértékű tulajdonságot jelölnek. A tulajdonság nagyobb mértékét jelzi a melléknév toldaléka: a — **bb** jel.

Tegyük fel, hogy az ügyességi versenyen Sanyi a harmadik lett. Mindenki azt mondta rá: ügyes. Igen ám, de Pisti második lett, ő tehát ügyesebb. Viszont a dobogó legmagasabb foka Jóskát illeti meg, mert ő a legügyesebb.

Összegezzük hát!

Sanyi *ügyes*

Pisti *ügyesebb*

Jóska a *legügyesebb*

330. Olvassátok el az alábbi mellékneveket! Jegyezzétek meg helyesírásukat!

okosabb

legízletesebb

pötyösebb

legerősebb

kellemesebb

legbarátságosabb

illatosabb

legbúsabb

331*. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. Szép a tavasz, és szép a nyár is, de szebb az ősz, s legszebb a tél. (József Attila) 2. Az én apám dolgozik és küzd, nála erősebb nincs talán, hatalmasabb a királynál is az én apám. (Ady Endre) 3. Köd borítja a vidéket, a fenyves már komorabb. (Puskin) 4. Legdrágább kincs az egészség. (Közmondás)

Írjátok le a mondatokat! Keressétek meg a mondatokban a-*bb* jeles mellékneveket és húzzátok alá!

332. Olvassátok el az alábbi mondatokat! Mondjátok meg, milyen kérdésre felelnek a kiemelt melléknevek!

1. Nekem valamennyi között **legkedvesebb** madaram a gólya. 2. Állt egy szobor magas hegy tetején. 3. **Fényesebb** a láncnál a kard. 4. Kevély tölgyfák alatt szerény virágok. (Petőfi S.)

Milyen melléknevek vannak még a mondatokban? Keressétek meg!

333. Olvassátok csak el ezt a szép verset!

A LEGSZEBB SZEM

Rügyet bontó bokrok alatt
meghúzódott egy kis ravasz
tavasztündér,
s kileste, hogy négy kis gyerek
vajon miről, miről cseveg.

Parázs vita támadt tüstént,
majdhogy összevesznek.
Csak a kicsi Kata teremt
hármójuk közt rendet.

Arról beszél a négy csöppség, — A nevető szem a legszebb —
egyik szőke, másik szőkébb, állítja a lányka.
hogymelyik a legszebb szem. Elámul a három gyerek,
Kitalálják-e vagy sem? elcsitul a lárma.

Tibinek a kék szem tetszik, Kipirulva mondja Kata:
Baláznak a barna. — Nincs szebb a világon
Zsófi meg a legszebb szemnek édesanyám szeménél, ha
a feketét tartja. mosolyogni látom.

(Osvát Erzsébet)

Írjátok ki a fenti versből a mellékneveket!

334. Nézzétek meg az alábbi képeket!

Hasonlítsátok össze a fenti képeken látható járműveket gyorsaságuk szerint! A mellékneveket foglaljátok mondatokba!

335*. Olvassátok el a következő szöveget!

Az osztályban Kati ügyes tornász. Magaviselete is példás. Könyvet kapott ajándékba, mert szorgalmas tanuló. Ez a nyár emlékezetes lesz számára. A vakációt a tengerparti üdülőben fogja tölteni.

Alakítsátok át a mondatokat a minta szerint! Írjátok is le, és jelöljétek meg a mellékneveket!

Az osztályban Kati a legügyesebb tornász.

336. Olvassátok el az itt felsorolt szavakat!

halom, domb, hegy (magas)
meggy, sóska, citrom (savanyú)
ibolya, szegfű, rózsza (illatos)
csermely, patak, folyó (széles)
földieper, málna, áfonya (kicsi)

Hasonlítsátok össze a fenti főneveket a zárójelbe tett melléknév alapján!

Példa: a halom magas, a domb ...

337. Olvassátok el a mondatokat!

1. Szép a tél, de (szép) a tavasz. 2. Az én (kedves) virágom a tulipán. 3. Az időjárás nyáron a (meleg). 4. Az űrhajósok a (Bátor) emberek. 5. A fa (magas), mint a bokor.

Írjátok le a mondatokat! A zárójelben levő mellékneveket alakítsátok át úgy, hogy a tulajdonság nagyobb mértéket jelöljön!

338. Játsszunk egy kicsit a közmondásokkal! Melyik közmondás, szólás jut eszedbe a következő versikékről?

1. Jól jár, aki a tyúkkal kel,
mert valamit biztosan lel.
2. Apám ősszel vígan vetett,
s aratáskor is nevetett.
3. Itt maradt egy tecske nálunk,
mégis egész télen fázunk.
4. Ez az út az egyenesebb,
ezen menj hát, legyen eszed!

A közmondásokat kiválogathatod a zárójelből.

(Egy fecske nem csinál nyarat. Legjobb az egyenes út. Ki korán kel, aranyat lel. Ki mint vet, úgy arat.)

Írjátok le azt a közmondást, amelyikben melléknevet találtok!

339*. Olvassátok el az alábbi szöveget!

Hallottad-e már a pacsirta (milyen?) énekét? Ha ez a (milyen?) énekes dalba kezd, felszáll a magasba a (milyen?) ég felé. (Milyen?) dala messzire elhallatszik. Ha a pacsirta (milyen?) éneke szól, még a (milyen?) nap is elmosolyodik a (milyen?) égen.

Írjátok le a mondatokat! Másolás közben írjátok a kérdések helyébe mellékneveket!

340. Csoóri Sándor költő jókedvében írta a következő verset. Olvassátok el, és keressétek ki belőle a mellékneveket!

Ha a kutyám ló lenne,
nekem nagyon jó lenne.
Hátán járnék vadkörtézni,
föl a hegybe szarvast nézni.

Nagy agancsút, kényeset,
ahogy mohán lépeget,
s viszi agancsán az erdőt,
zöld árnyakkal égre lengőt.

A j hang kétféle jelölése a melléknevekben

341. Olvassátok el a következő szöveget!

A gyerekek kirándulni mentek. Egy patakhoz értek. A patak partján egy figyelmeztető tábla állt: Sekély víz. Nyugodtan át lehetett rajta gázolni.

Ahogy átgázoltak a patakon, a figyelmeztető táblák megsza-
porodtak: Terebélyes fa, Lyukas hordó, Súlyos kő, Mély kút, Za-
jos tisztás.

Majd a következő: Veszélyes hely.

A gyerekek még egyszer elolvasták a táblácskákat és figye-
lembe vették őket.

(Varga Katalin nyomán)

Olvassátok el még egyszer a figyelmeztető táblákra írt szavakat! Eközben
ügyeljete az *ly* betűre! Másoljátok le a füzetbe a táblácskákra írt figyel-
meztetéseket!

342. Olvassátok el az itt felsorolt mondatokat!

1. A jegesmedvék sokkal súlyosabbak az oroszlánnál. 2. A bag-
lyok nappal is jól látnak. 3. A folyó lehet mély és sekély is. 4. A jó
magaviseletű tanulót mindenki szereti. 5. Kati bojtos sapkát
kapott. 6. Jancsi széles karimájú kalapot visel. 7. Juliska bájos
kislány. 8. Télen az erdők ünnepélyes csendjét csak néha zavarja
meg valami halk zöreje. 9. Szellő simogatja a terebélyes fák gallyait.
10. Tavasszal az erdő lapályosabb részein még mindenütt vízfoltok
csillognak, apró csermelyek csörgedeznek.

Írjátok ki a mondatokból a mellékneveket két oszlopba csoportosítva
aszerint, hogy a *j* hangot *j*, illetve *ly* betű jelöli bennük! .

343. Olvassátok el az alábbi mellékneveket!

bolyhos, új, súlyos, komoly, vajas, bojtos, sekély, kevély, rojtos,
jó, szomjas, tejes, homályos, helyes, jeles, pajkos, lyukas, terebé-
lyes

Írjátok le őket két oszlopba csoportosítva aszerint, hogy a *j* hangot *j*,
illetve *ly* betű jelöli bennük!

344*. Írjátok öt mondatot! A mondatokban olyan melléknevek legyenek,
amelyeknek *j* hangját *ly* betűvel jelöljük!

345. Írjátok le az alábbi szókapcsolatokat! Egészítsétek ki a mellékneveket a j hangot jelölő betűvel!

seké... víz; mé... kút; bo...tos sapka; ro...tos kendő; pó...ás baba; szeszé...es időjárás; terebé...es fa; bo...hos szövet; pa...kos gyerek; va...as kenyér

346. Nézzétek meg ezt a képet!

Írjátok fogalmazást arról, hogy milyen munka folyik tavasszal a mezőn! Fogalmazásotokban legyen minél több melléknév!

347*. Egészítsétek ki a következő szólásokat!

1. Piros, mint a ...
2. Fehér, mint a ...
3. Egészséges, mint a ...
4. Gyáva, mint a ...

A szólásokat írjátok le és húzzátok alá a mellékneveket!

348. Lássátok el az alábbi főneveket megfelelő melléknevekkel, majd írjátok velük mondatokat!

a ... méhek a ... mező a ... nyúl
a ... mókus a ... tanító a ... víz

349. Olvassátok el az alábbi versrészletet!

ÚJ HÁZ ÉPÜL

Ablakunkkal éppen szemben,
az út túlsó

oldalán

új ház épül... Mint a gomba,
úgy nő, olyan

szaporán.

Az épülő falak mentén
két nagy daru

lépeget...

Nem is tudom, mit tennének
nélkülük az

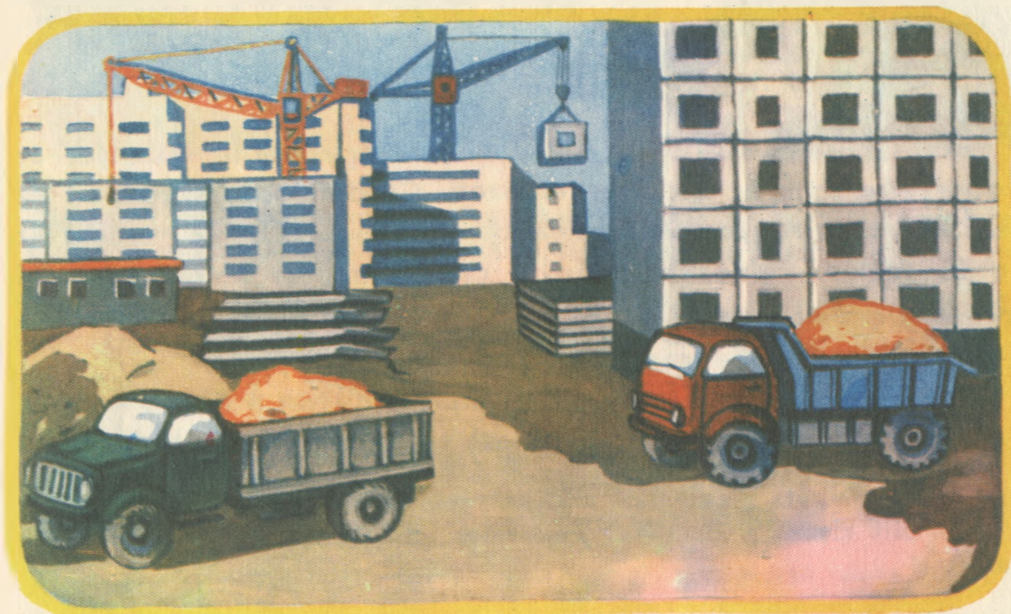
emberek.

(Szalai Borbála)

Hányféle jelentése van a daru főnévnek?

Írjátok ki a versből két-két igét, főnevet és melléknevet!

350*. Nézzétek meg ezt a képet!

Írjátok a kép alapján mondatokat úgy, hogy legyenek bennük melléknevek is! A melléknévvel alkotott szókapcsolatot kapcsoljátok össze ívelt vonallal!

A melléknév a mondatban

351. Mondjátok meg:

Milyen az ég? a felhő? a nap? a hold? a csillag?

Milyen a fű? a virág? a patak? az erdő?

Milyen a tinta? a kréta? a szivacs? a papír?

352. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. Cserebogár, sárga cserebogár. 2. Vékony héja van a piros almának. 3. Lehullott a rezgő nyárfá ezüstsínű levele. 4. Bokré-tát kötöttem mezei virágból. (Dalok)

Írjátok ki a mondatokból a melléknévből és ragos főnévből álló szókapcsolatokat! Alkossatok velük mondatokat!

353. Alkossatok egy-egy mondatot ezekkel a szókapcsolatokkal!

piros ceruza, piros ceruzával, zöld leveleket, zöld levelek, új könyvből, új könyvek

Allapítsátok meg, milyen mondatrészek lettek a szókapcsolatok szavai! A mondatrészeket húzzátok alá a szokásos módon!

354. Olvassátok el az alábbi meserészletet!

MESE A BARNA KISKUTYÁRÓL

Egy holdfényes nyári este elindult egy barna kiskutya, és egyszerre csak az erdőhöz érkezett. Csodálatosan szép volt az út, fényesen ragyogtak a csillagok. A kóbor kiskutya megállt az erdő szélén. Felnézett a fénylő csillagokra, és halkán csaholni kezdett:

Fényes csillag, szép ragyogó,
mondjad, mit kívánjak?
Azt szeretném, azt kívánom...

És itt abbahagyta a csaholást a kiskutya.

Vajon mit kívánt a kiskutya? Fejezzétek be a mesét saját elképzelésetek szerint!

355*. Fejtsétek meg a következő találós kérdéseket!

Forog-morog, füstölög,
lábad elé sündörög:
ha igazán szereted,
ne adj neki kenyeret,
csak egy jó nagy csontot,
s nem lesz rá több gondod.
Tudod már, hogy ki vagyok?

Én vagyok az udvar
tarajos királya.
Igazságot teszek
haragos viszályban.
Híres hangom versenyt
száll a fellegekkel.
Én ébresztem fel a
népet kora reggel.

(Mi az?)

Milyen állatokat rajzoltátok a találós kérdések leírása alapján? Milyen tulajdonságaik vannak ezeknek az állatoknak? Tulajdonságaik bemutatásához használjátok a legtalálósabb mellékneveket!

356. Nézzétek meg ezeket a képeket!

Allítsatok össze beszélgetést a fenti kép alapján! Ne feledkezzetek meg az udvarias szavakról és kifejezésekről se! Játsszátok is el!

357*. Másoljátok le az alábbi verset! A mellékneves szókapcsolatokat jelöljétek ívelt vonallal!

Hempereg a napsugár
zöld mezők ölében.
Aratógép sorba jár
ringó szép vetésben.

Minden kalász meghajlik
hízegő szavának.
Forró karját ölelik
sárga búzaszálak.

(Gyurcsó István)

358. Olvassátok el az alábbi szöveget! Mondjátok meg, a nagymama milyen tulajdonságait ismerjük meg e kis írás melléknevei alapján! Ti milyen mellékneveket használnátok, ha a nagymamátokról beszélnétek?

A NAGYMAMA

A kert közepén elérem jött nagyanyám, az én jó nagyanyám, akihez hasonló áldott teremtség még sohasem élt a földön.

Parányi kis asszony volt, alig magasabb, mint én akkor. Az egész világ úgy is hívta: a kis édes. De édes jó asszony is volt. Mindig suttogva beszélt, és mindenkinek a zsebébe dugott valami

ajándékot. Öreges arcán temérdek ránc volt. Hihetetlenül szíves, barátságos tudott lenni.

Még egy tulajdonsága volt, amely minden mozdulatából buzgott: példátlan szorgalma! Egy pillanatig sem volt munka nélkül.

(Móricz Zsigmond)

A SZÁMNÉV

359. Olvassátok el a következő szöveget! Írjátok le a vastag betűs szavakat! Állapítsátok meg, milyen kérdésre felelnek ezek a szavak?

*Az osztálygyűlésen mind a **harminc** tanuló jelen volt. Elhatározták, hogy sok papírhulladékot fognak gyűjteni. Mindegyik tanuló vállalta, hogy legalább **tizenöt** kilogramm papírt hoz. Varga Zoli kijelentette, hogy egymaga **húsz** kilót gyűjt. Ez bizony nem kevés papír!*

A leírt szavak számnevek.

Azokat a szavakat, amelyek valakinek vagy valaminek a számát, mennyiségét vagy a sorban elfoglalt helyét fejezik ki, **szá m né v n e k** nevezük.

Például: *három könyv, négy testvér, sok virág, kevés hiba, rengeteg ember, ötödik osztály stb.*

360. Olvassátok el az alábbi találós kérdést! Fejtsétek is meg! Keresétek ki a találós kérdés szövegéből a számneveket és írjátok le!

Kerek életfának	ötvenkét virágán
szép tizenkét ága,	hét gyöngylevelecske,
szép tizenkét ágán	gyöngylevelecskéin
ötvenkét virága,	huszonnégy erecske.

(Mi az?)

361. A fenti találós kérdés alapján feleljetek teljes mondatokkal az alábbi kérdésekre! A mondatokat írjátok le, és húzzátok alá a számneveket!

1. Hány hónap van egy évben?
2. Hány hét van egy évben?
3. Hány nap van egy hétben?
4. Hány óra van egy napban?

362. Versenyezzetek! Ki tud több olyan mesecímet írni, amelyben szám-név van?

Példa: Hófehérke és a hét törpe.

363*. Írjatok mondatokat a következő kifejezésekkel! A számneveket írjátok színessel!

három fiú, sok utas, kevés eső, két barát, rengeteg virág

A határozott és határozatlan számnév

364. Olvassátok el az itt felsorolt mondatpárokat! Figyeljétek meg, hogy a vastag betűs számnevek közül melyik határozza meg pontosan a mennyiséget, és melyik nem határozza meg pontosan!

1. *Az iskola kertjében öt diófa van.*— *A szomszéd gyümölcsösében sok a diófa.*

2. *Moszkvába két napig utaztunk vonaton.*— *A mi kocsinkban kevés volt az utas.*

3. *Iskolánkban tizennégy élsportoló van.* *Hazánkban rengeteg iskolás foglalkozik sporttal.*

Azokat a számneveket, amelyek pontosan meghatározzák valaminek a számát, a mennyiségét, **h a t á r o z o t t s z á m n e v e k n e k** nevezzük.

Például: *öt ház, négy óra, száz lakó* stb.

Azokat a számneveket pedig, amelyek nem határozzák meg pontosan a számot, a mennyiséget, hanem csak nozzávetőleg utalnak rá, **h a t á r o z a t l a n s z á m n e v e k n e k** nevezzük.

Például: *sok munka, több termés, kevés fáradtság* stb.

365. Olvassátok el az alábbi számneveket, majd írjátok le őket két oszlopba, határozott és határozatlan számnév szerint csoportosítva!

számtalan, száz, huszonöt, temérdek, hatvanhét, töméntelen, ezer, nyolcvan, harminc, kilencven

366. Olvassátok el és írjátok le a következő mondatokat! A határozott számneveket húzzátok alá késsel, a határozatlanokat zölddel!

1. Egy tucát mindig tizenkét darabból áll. 2. Tíz ceruza tehát kevesebb, mint egy tucát. 3. Eső után rengeteg gomba

nő. 4. A versenyben a legtöbb pontszámot a legeredményesebb sportoló kapja. 5. Nyáron általában kevesebb csapadék esik, mint ősszel.

367*. Olvassátok el ezt a mesét, és írjátok le a tartalmát! A határozott számneveket húzzátok alá egyszer, a határozatlanokat kétszer!

MELYIKÜK A BECSÜLETES?

A gazdag ember elveszítette az erszényét. Közhírré tétette, hogy száz tallért ad a becsületes megtalálónak. A felhívásnak meg is lett az eredménye.

— Megtaláltam a pénzedet, vedd vissza jogos tulajdonodat! — mondta az öregapó, aki megtalálta az erszényt.

A gazdag ember igen megörült, hogy újra kezében az erszény a sok pénzzel. Boldogan számolgatta kincsét, s közben azon gondolkozott, hogy lehetne kijátszani a becsületes megtalálót. Sajnálta odaadni a beígért száz tallért.

— Hallod-e, öreg! Ebben az erszényben több pénz volt, amikor elvesztettem! Most meg kevesebb van! Én nyolcszáz tallért tettem bele, most meg csak hétszázat találtam. Ugye, előre kivetted a magad száz tallér jutalmát?

A tőszámnév és a sorszámnév

368. Írjátok le egymás mellé az itt felsorolt mondatpárok számneveit!

1. *Négy évszak van. A negyedik évszak a tél.*

2. *Az udvaron három sorba zárkóztak fel a tanulók.*

A harmadik sorban a legmagasabbak álltak.

A határozott számnév lehet tőszámnév és sorszámnév.

A tőszámnév az élőlények és élettelen dolgok pontos számát, mennyiségét jelöli.

Kérdései: *hány?, mennyi?*

Például: *négy* tanuló, *öt* kiló stb.

A sorszámnév azt jelöli meg, hogy valaki vagy valami *hányadik* a sorban.

Kérdése: *hányadik?*

Például: *első* pad, *második* emelet stb.

369. Írjátok le az alábbi szöveget! A zárójelbe foglalt számokat írjátok le betűkkel a mondat értelmének megfelelően. Allapítsátok meg, melyek lesznek a tő- és melyek a sorszámnevek!

Kijevből (3) vonat érkezik naponta állomásunkra. Az (1) délelőtt, a (2) délután, a (3) pedig késő este. Édesapám azt telefonálta, hogy az (1) vonattal érkezik. Kimegyünk elébe az állomásra, mert (4) nagy csomagja van. Azt is tudjuk, hogy a (14) kocsinál kell őt várunk.

370. Feleljétek teljes mondatokkal a következő kérdésekre!

1. Hányadik hónapja az évnek:	— január?
— április?
— július?
— december?
2. Hányadik napja a hétnek:	— kedd?
— csütörtök?
— szombat?

371*. Írjátok le az alábbi tőszámneveket, majd mindegyik mellett tün- tessétek fel sorszámnévi alakját is! A számnévpárok- kal írjátok monda- tokat!

egy, kettő, tizenegy, tizennégy

372. Olvassátok el az itt felsorolt számneveket! Figyeljétek meg, hogy mi a különbség a számjeggyel írt tő- és sorszámnevek között!

<i>egy</i> — 1	<i>első</i> — 1.
<i>kettő</i> — 2	<i>második</i> — 2.
<i>kilenc</i> — 9	<i>kilencedik</i> — 9.
<i>tizenöt</i> — 15	<i>tizenötödik</i> — 15.

Jegyezzétek meg! A számjeggyel írt sorszámnevek után mindig pontot teszünk. Például: 6. (*hatodik*), 8. (*nyolcadik*) stb. A számjeggyel írt tőszámnevek után nem teszünk pontot. Például: 30 (*harminc*), 7 (*hét*) stb.

373. Olvassátok el az alábbi számokat! Keressétek ki közülük először a tőszámneveket, majd a sorszámneveket, és írjátok le! A sorszámnevek után álló írásjelet színessel jelöljétek!

3, 2., 21., 11, 19., 25, 40., 100., 100

374. Írjátok le számjegyekkel a következő számneveket! Ügyeljetek a tő- és sorszámnevek helyes jelölésére!

négy, ötödik, első, egy, kilenc, tizedik, kétszáz, háromszázadik
Két tő- és két sorszámnévvel írjatok mondatot!

375. Olvassátok el a következő szöveget! Állapítsátok meg, milyen hiba van a számnevek írásában! Írjátok le a mondatokat helyesen!

Osztályunkból 5. tanuló vett részt a futóversenyen. Katona Balázs 2. számban is indult. Az 1 futamban a 3 lett, a 2 futamban pedig az 1 helyet szerezte meg.

376*. Feleljetek írásban teljes mondatokkal az alábbi kérdésekre! Húzzátok alá a tőszámneveket egyszer, a sorszámneveket kétszer!

1. Az év hányadik hónapjában van a születésnapod? 2. Hányadik helyen végez a versenyben az a sportoló, aki ezüstérmet kap? 3. Hány tanuló fog nyaralni az osztályotokból táborban? 4. A nap hányadik órájában van dél? 5. A hét hányadik napja számít az iskolában szünnapnak? 6. Az év hányadik hónapjában kezdődik az új tanév az iskolában? 7. Hány könyvet fogsz elolvasni a vakáció alatt?

A számnevek és a keltezők helyesírása

377. Olvassátok el az itt felsorolt számneveket! Figyeljétek meg, milyen magánhangzóval írjuk őket! Jegyezzétek meg helyesírásukat!

tíz, tizedik, tizenkettő, tizenhárom, tizennégy, tizenöt, tizenhat, tizenhét, tizennyolc, tizenkilenc

378. Írjátok le betűkkel a következő számokat! A megrövidült magánhangzót húzzátok alá színessel!

20, 20., 21, 22, 23, 24; 10, 10., 11, 12, 13 stb.

379. Olvassátok el az itt felsorolt számneveket! Írjátok le, és jelöljétek meg színessel a hosszú mássalhangzókat! A számnevek mellé írjátok oda a megfelelő számjegyeket is.

tizenegyedik, tizennegyedik, huszonnegyedik, huszonegyedik, ötvenegyedik, ötvennegyedik

Mondjátok meg, mely sorszámnevekben írunk még *nn*-t?

380. Írjátok le számjegyekkel a következő számneveket!

öt, tizenhat, kilencvennyolc, száztizenhárom, ötszázhetvenöt, ezerkilencszáznegyvenöt, kétezer

Jegyezzétek meg! Egytől kétezerig minden számnevet egybeírunk.

Kétezren felül csak a kerek ezreseket és a milliókat írjuk egybe. Például: *ötezer, tízezer, tízmillió* stb.

381. Írjátok le betűkkel a következő számneveket! Ügyeljetek helyesírásukra!

11, 221, 644, 1917, 1970, 2000, 8000, 10 000

382. Figyeljétek meg, hogyan írjuk a számneveket kétezren felül, ha nem kerek számok!

6050 — hatezer-ötven

3518 — háromezer-ötszáztizennyolc

21 600 — huszonegyezer-hatszáz

110 402 — száztízezer-négyszázkettő

Jegyezzétek meg! Kétezren felül a számjegyeket hátulról hármascsoportokra tagoljuk, s a számnevet ennek megfelelően kötőjellel írjuk. Például: *15 921 — tizenöt-ezer — kilencszázhuszonegy* stb.

383*. Írjátok le a következő mondatokat! A számjegyekkel írt számneveket betűvel írjátok!

1. A tanulók tavasszal 10 facsemetét ültettek el. 2. Osztályunk könyvtára 11 új könyvvel gazdagodott. 3. Iskolánknak 614 tanulója van. 4. Tavaly kezdték el az új, 1638 férőhelyes kórház építését.

384. Figyeljétek meg, hogyan kapcsolódnak a toldalékok a tőszámnevekhez! Írjátok le, és jegyezzétek meg helyesírásukat!

egyet — 1-et

kettőt — 2-t

tízet — 10-et

egyhez — 1-hez

kettőhöz — 2-höz

tízhez — 10-hez

eggyel — 1-gyel

kettővel — 2-vel

tízszel — 10-zel

Jegyezzétek meg! A számjegyekkel írt tőszámnevekhez kötőjellel kapcsoljuk a toldalékot! Például: *10-ből, 6-tal, 8-szor, 9-et* stb.

385. Írjátok le számjegyekkel a következő toldalékos számneveket! A kötőjellel kapcsolt toldalékot színessel írjátok!

kettőt, ötöt, százat, ezerben, ötből, százhoz, ezerszer, öttel, százzal, ezerrel

386. Kapcsoljatok *-val*, *-vel* toldalékot az alábbi számnevekhez, majd írjátok le őket betűvel is és számjegyekkel is!

egy, öt, hét, nyolc, tizennégy, kétszáz, tízezer

387. Írjátok le az itt felsorolt keltezéseket! Figyeljétek meg jól, hogyan írjuk őket, és milyen írásjeleket használunk bennük!

1961. április 12. *1961. április 12-e*
1961. ápr. 12. *1961. április 12-én*
1961. IV. 12. *1961-ben*

A keltezésekben pontot teszünk

1. az év és a nap után: *1986. szeptember 1.*

2. a hónap neve után akkor, ha rövidítve vagy római számmal írjuk: *1986. szept. 1.* vagy *1986. IX. 1.*

A dátumokhoz kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat: *1986. szeptember 1-jén.*

388. Írjátok le a következő keltezéseket! Ügyeljétek az írásjelekre!

ezerkilencszáztizenhétben, november hetedikén, ezernyolcszáznegyvennyolc március tizenötödike, ezerkilencszáznegyvennégytől

389. Írjátok le az alábbi meghatározásoknak megfelelő keltezést!

1. ... születtem.
2. ... mentem először iskolába.
3. A mai dátum: ...

390. Olvassátok el a következő mondatokat! Keressétek ki a számneveket, és írjátok le azzal a főnévvel együtt, amelyre a számnév vonatkozik! Nevezétek meg a számnevek fajtáját, és figyeljétek meg, milyen számban áll a főnév!

1. Egy évben háromszázhatvanöt nap van. 2. Nyáron rengeteg turista látogat el területünkre. 3. Iskolánkból tizenöt tanuló üdült a Balatonon. Közülük nyolc fiú és hét lány. 4. A gyerekeknek sok élményben volt részük.

Jegyezzétek meg! A magyar nyelvben a főnevet számnevek után mindig egyes számban használjuk. Például: *ötven tanuló, tizenkét könyv, kevés utas, több termés* stb.

391. Írjátok le az alábbi szókapcsolatokat, és mindegyik mellé írjátok le orosz megfelelőjét is! Milyen különbséget vesztek észre?

egy könyv —

két könyv —

sok könyv —

keves könyv —

egy ház — ...

húsz ház —

sok ház —

több ház —

Két-két szókapcsolatot foglaljatok mondatba!

392. Olvassátok el az alábbi szöveget! Állapítsátok meg, milyen hibák vannak benne! Javítsátok ki a hibákat, és írjátok le a szöveget helyesen!

Az üzemben sok szakmunkások dolgoznak. Édesapám is szakmunkás. Két társaival együtt gépalkatrészeket készít. Kevés alkatrészek kerülnek ki kezük alól hibásan. A sok készítményeket ládába csomagolják. Édesapámék több városokban jártak. Rengeg üzemekbe látogattak el.

393. Írjátok le az itt felsorolt mondatokat! Ahol szükséges, írjátok a pontok helyébe a mondat értelmének megfelelő határozatlan számnevet!

1. Hazánkban gyors ütemben fejlődnek a ... gyárak és üzemek. A ... gyár és üzem korszerű gépekkel van felszerelve. 2. Pisti ... bélyeget gyűjtött össze az év folyamán. A ... bélyegeket albumba ragasztotta. 3. Ma már ... ház akad, ahol ne lenne televízió. Az üzletekben ... színes televíziókat is árusítanak.

394*. Írjátok fogalmazást „Napról napra szebb a mi városunk“ címmel! Fogalmazásotokban használjatok minél több számnevet!

A NÉVMÁS

A személyes névmás

395. Olvassátok el a következő szöveget!

*Egy tavaszi délután így szólt Péter az öccséhez, Zolihoz.
— Én már elkészültem a leckémmel. Te is készen vagy?*

Ha igen, akkor elmehetnénk horgászni. Megkérem édesanyánkat, ő biztosan elenged.

— Anyukám — mondta Péter —, mi már megtanultuk a leckénket. Engedd meg, hogy elmenjünk horgászni!

Édesanyjuk mosolygott:

— Jól van, menjetek. De csak ti mentek ketten? Hívjátok el a szomszédék két fiát: Imit és Pistit is. Tudom, ők is szeretnek horgászni.

Figyeljétek meg, kire vagy kikre mutatnak rá a szövegben az én, te, ő, mi, ti, ők szavak.

Péter, aki beszélt, így nevezte magát: én

Zolit, akihez beszélt, így szólította meg: te

édesanyjáról, akiről beszélt, azt mondta: ő

amikor Péter saját magáról és Zoltánról beszélt, azt mondta: mi

amikor az édesanya Péterhez és Zolihoz beszélt, azt mondta: ti

amikor az édesanya Imiről és Pistiről beszélt, azt mondta: ők

Az én, te, ő, mi, ti, ők szavak emberekre mutatnak rá.

Beszélgetéskor a beszélőt első személynek, a hallgatót második személynek, és akiről, amiről beszélnek, harmadik személynek nevezzük.

Azokat a szavakat, amelyek emberekre mutatnak rá, anélkül, hogy megneveznék őket, személyes névmásoknak nevezzük.

A személyes névmások kérdései: ki? kik? Tehát ugyanazok, mint a főnév kérdései.

A személyes névmás kifejezi, hogy hányadik személyről és hány (egy vagy több) személyről van szó.

Én olvasok	— én	— első személy, egy személy
Te írsz	— te	— második személy, egy személy
Ő rajzol	— ő	— harmadik személy, egy személy
Mi olvasunk	— mi	— első személy, több személy
Ti írtok	— ti	— második személy, több személy
Ők rajzolnak	— ők	— harmadik személy, több személy

A személyes névmás tehát lehet első, második és harmadik személyű, valamint egyes és többes számú.

A személyes névmások személyét és számát a következő táblázat szemlélteti:

Személy	Egyes szám	Többes szám
1. személy	én	mi
2. személy	te	ti
3. személy	ő	ők

396. Olvassátok el az alábbi mondatokat!

1. Itt születtem én, ezen a tájon. (Petőfi) 2. Hát te, Jóska, mi leszel, hogyha egyszer nagy leszel? (Osvát) 3. Már ti is történelmet írtok. (Gyárfás) 4. Szeretne elmenni, ő is útra kelni. (Móra) 5. A matrózok szólnak: „Mi sem fogunk várni...” (Devecseri) 6. Sokan élnek még közöttünk régi harcosok, ők tudnak mesélni a régi időkről. (Kopre J.)

Írjátok le a mondatokat! Húzzátok alá bennük a személyes névmásokat! Zárójelben tüntessétek fel, hányadik személyűek!

397*. Írjátok mondatokat a szókapcsolatokkal!

én ültettem	mi gyomláltunk
te dolgoztál	ti locsoltatok
ő segített	ők gereblyéztek

398. Olvassátok el a következő versrészletet!

MÁJUSI DALOCSKA

Rügyeznek már a fák —
elmúlt a tél.

Megyünk

tiszta tereken át,
mi, ti, ők,
te meg én.

(V. Majakovszkij)

Keressétek ki a versből a személyes névmásokat! Mondjátok meg mindegyikről, hányadik személyű és milyen számú?

399. Olvassátok el az alábbi mondatokat!

1. Ó, ember szíve, lángholva égj! — ... győzted le a hegy erejét. (J. Hojda) 2. ... beléptem, ... rám nézett. (Petőfi) 3. S barátaim, ... akárhogy ülhetek, jó zenészek bizony, sosem lehetek. (I. Kri- lov) 4. Az osztály takarításában ... is részt vettünk.

Írjátok le a mondatokat! A pontok helyébe írjátok a mondat értelmé- nek megfelelő személyes névmást! Figyeljétek az igék alakjait! Az segít.

400*. Nézzétek meg a képet! Írjátok fogalmazást „Tavaszi, vidámság – ez a béke“ címmel! Adjátok nevet a gyerekeknek, ahol szükséges használjátok személyes névmást!

401. Olvassátok el az itt felsorolt mondatokat!

1. Én negyedikes tanuló vagyok. 2. Ma ő szedi össze a füze- teket. 3. Te melyik iskolába jársz? 4. A szemetet ő seperte el. 5. A legtöbb papírhulladékot én gyűjtöttem. 6. A faliújságba te is rajzolj valamit!

Alakítsátok át az előző mondatokat úgy, hogy a személyes névmások többes számúak legyenek! A mondatokat írjátok le, és húzzátok alá a személyes névmást!

402. Írjátok néhány mondatos elbeszélést Takarítás címmel! Elbeszélésekben használjátok egyes és többes számú személyes névmásokat!

403. Először olvassátok el a bal oldalon levő mondatokat és keressétek meg a mondatok alanyát. Mivel van kifejezve az alany? A második oldalon is keressétek meg a mondatok alanyát! Milyen szófajjal van kifejezve az alany?

1. Fekete István sok szép ifjúsági regényt írt.

2. Sándor, János és Pali sok regényét olvasta.

1. Ő a gyerekek kedvenc írója.

2. Ők olvasták az osztályban elsőként Vuk c. könyvét is.

Meggyőződhetetek róla, hogy a személyes névmással kifejezett alany kérdései és a főnév kérdései ugyanazok.

404. Írjátok le az alábbi mondatokat! Keressétek meg bennük az alanyt! Húzzátok alá! Alakítsátok át a mondatokat úgy, hogy az alany személyes névmással legyen kifejezve. Írjátok le az átalakított mondatokat is!

1. A rendes tanuló mindig igazat mond. 1. ...

2. A kisiskolások szorgalmasak, fegyelmezettek. 2. ...

3. Juliska, Nóra és Gábor is jöjjön el az előadásra! 3. ...

405. Olvassátok el a következő párbeszédet!

Boriska édesanyja megnézte kislánya kézimunkáját, és mosolyogva mondta:

— De szép ez a hímzés! Te csináltad!

— Igen — válaszolta Boriska.

— A barátnőid is ilyen szépet készítettek! — kérdezte édesanyja.

— Ők is ilyet csináltak — felelte a kislány.

— Örülök, hogy ilyen ügyesek vagytok.

Írjátok le a kiemelt mondatokat! Keressétek meg az alanyt. Mondjátok meg, milyen szófajjal van kifejezve!

406. Olvassátok el a következő népdal- és versidézeteiket! A pontok helyébe írjátok be a hiányzó személyes névmást!

Amerre ... járok-kelek,
sárgulnak a falevelek.

... vagy a legény, Tyukodi pajtás!
Nem olyan mint más, mint Kucuk Balázs.

Hej, Rákóczi! Hej, Bercsényi!
Dicső magyarok vitézi!
Ha ... még most is élnétek,
... is a hazát védnétek.

(Népdalokból vett idézetek)

Maga volt csak Jancsi, ki mértéket tudott,
Kínálgatták, de ... aprókat kortyantott.

(Petőfi Sándor: János vitéz)

407. Olvassátok el a következő mondatokat!

1. Mi is gyűjtöttünk papírhulladékot. 2. Ők is elolvasták Móra Ferenc Kincskereső kisködmön című regényét? 3. Feleljetek, ti is a kérdésekre! 4. Bárcsak mi is elmehetnénk a kirándulásra! 5. Ti is részt vesztek a versenyen? 6. Ők is tanulják meg a szabályt!

Milyen fajta mondatok ezek? Alakítsátok át a mondatokat úgy, hogy a személyes névmások egyes számúak legyenek! A mondatokat írjátok le! Húzzátok alá az alanyt egyszer, az állítmányt kétszer!

408. Olvassátok el az itt következő igéket! A személyrag alapján állapítsátok meg, ki végzi a cselekvést! Melyik névmás felel meg neki?

Olvastok, jár, számolok, dolgoznak, várnak, beszélek, festünk, kirándulnak, jön, vásárolok, segítsz, ünnepeltek

ÉV VÉGI ISMÉTLÉS

409. Írjátok elbeszélést Az én családom vagy Az iskolám címmel! Leírásokatokban használjátok rokon értelmű és ellentétes szavakat!

410. Olvassátok el az alábbi szöveget!

Tavasszal, nyáron és ősszel gyakran kirándulunk az erdőbe, a rétre és a folyópartra.

Kirándulások alkalmával megismerkedünk a természet szépségével. Csodáljuk a virágos réteket, a lombos erdőt, a csörgedező patakot, hallgatjuk a madarak dalát, a zümmögő méheket. Milyen csodálatosan szép a mi vidékünk!

(V. Szuhomlinszkij nyomán)

Írjátok ki a szövegből azokat a mondatokat, amelyekben halmozott mondatrészek vannak!

411*. Írjátok ki az alábbi szövegből az igéket! Határozzátok meg az igék számát, személyét és idejét! Keressétek meg a szövegben található személyes névmásokat, és írjátok ki őket a hozzájuk tartozó igével együtt!

Havat hordott a szél a háztetőre, és a varjúkárogás úgy hallatszott, mintha a pincéből jönne, pedig a varjak magasan jártak, fent a levegőben.

Tavasszal talán kellek megint — szólt a bölcső.— Ti mind olyan öregek vagytok... és én a fiatalokat szeretem.

Ekkor kapargálás hallatszott a fal felől, és a bölcső elhallgatott.

— Ki az? — kérdezte mérgesen a katona.— Ki az?

— Bocsánat — mondta egy vékony kis hang —, én vagyok: Cin, a kisegér. Nincs nyugságom odalent a macskától, gondoltam, beengedtek — és végigszaladt a padláson.

(Fekete István)

412. Adjátok címet az alábbi szövegnek! Írjátok hozzá vázlatot!

Jó dolog kertes házban lakni. Ezt bátran mondhatom, mert a mi házunk is ilyen. Az udvarunk elég tágas, jut hely bőven a játékra. Játsszunk is sokat a szomszéd gyerekekkel! Csak arra kell vigyáznunk, hogy az ablaküvegben és a kert virágaiban kárt ne tegyünk.

A szüleim főleg a virágoskertre büszkék. Igazuk lehet, mert ahány vendég jön hozzánk, az mind megcsodálja a kert virágait, megdicséri a gondosan metszett fákat.

Az udvart a kerttől alacsony kerítés választja el. Erre főleg Burkus miatt van szükség. Burkus a család kedvence. Nincs

vele baj, amíg csak az udvaron játszik, futkározik. Sajnos, korábban többször is összetévesztette az udvart a virágoskerttel. Hogy továbbra is szerethessük Burkust és gyönyörködhessünk a virágokban, azért kell a kerítés.

Írjátok ki belőle a ragos főneveket és bontsátok elemeikre az alábbi példa szerint:

szó	szótő	képző	jel	rag
<i>házban</i>	<i>ház</i>	—	—	<i>ban</i>

413. Olvassátok el az alábbi versikét!

Közeleg a nyár, virul a határ.
Hív a napfény és a víz,
Itt a szünet már!

Másoljátok le, és húzzátok alá benne a közneveket!

414. Írjátok fogalmazást e kép alapján! Fogalmazásotokban használjatok minél több melléknevet!

415*. Az aratógép szó hallatán milyen környezetbe képzelitek magatokat? Rajzoljátok le! Írjátok minél több aratással kapcsolatos főnevet!

416. Bizonyára mindnyájan telefonáltatok már egyszer-kétszer. Írjátok le egy telefonbeszélgetést egy általatok választott személlyel!

TARTALOM

Év eleji ismétlés	3	A főnév	60
A szöveg	9	A melléknév	94
A mondat	30	A számnév	114
A szófajok	39	A névmás	121
Az ige	40	Év végi ismétlés	126

Підручник

*Горват Катерина Іванівна,
Коложварі Олена Емеріхівна*

УГОРСЬКА МОВА

Підручник для 4 класу шкіл України з угорською мовою навчання

Видання 2-е, перероблене

Затверджено Міністерством освіти України

Київ — Ужгород, «Освіта»

Завідуючий редакцією *М. М. Івашкович*

Редактор *Я. Б. Пердук*

Художник *О. Е. Кондрацюк*

Художнє оформлення *О. В. Александрової, Г. М. Кондрагової, О. П. Яраханової*

Художній редактор *О. А. Сіденко*

Технічний редактор *Б. В. Кухар*

Коректор *И. И. Балаж*

Здано до набору 19.05.92. Підписано до друку 02.12.92. Формат 70×100/16. Папір офсетний № 1. Гарнітура шкільна. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 10,4 + 0,41 форзац. Умовн. фарбо-відб. 43,64. Обл.-вид. арк. 6,59 + 0,56 форзац. Тираж 4650 прим. Вид. № 35118. Замовлення № 2—1705.

Видавництво «Освіта», 254053, Київ, Ю. Коцюбинського, 5.

Діапозитиви виготовлено на Головному підприємстві республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкииґа».

Друкарня видавництва «Закарпаття», 294006, Ужгород, Гагаріна, 42/1.